

Абдулла
Авлоний

Туркий
гулистон
ёхуд
ахлоқ

•ОҚИТҒИЧИ•

АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

ТУРКИЙ ГУЛИСТОН
ЁХУД АХЛОҚ

ТОШКЕНТ "ЎҚИТУВЧИ" 1992

МУНДАРИЖА

Абдулла Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китоби тўғрисида	3	Иқтисод	34
Туркий гулистон ёхуд ахлоқ	10	Виқор	35
Бисмиллоҳир раҳмонир раҳийм.		Хавф ва ражо	35
Ахлоқ	11	Итоат	36
Хулқ	11	Ҳақшунослик	36
Яхши хулқ, ёмон хулқ	12	Хайрихоҳлик	37
Тарбия	12	Мунислик	38
Тарбиянинг замони	13	Садоқат	38
Бадан тарбияси	14	Адолат	39
Фикр тарбияси	15	Муҳаббат	39
Ахлоқ тарбияси	16	Олиҳиммат	40
Яхши хулқлар	16	Афв	41
Фатонат	17	Ёмонхулқлар	41
Дибнат	18	Ғазаб	42
Исломият	18	Шаҳват	43
Назофат	19	Ақсоми жаҳолат	43
Саъй ва ғайрат	20	Жаҳолат	44
Риёзат	21	Сафоҳат балоси	45
Шижоат	21	Ҳамоқат	46
Қаноат	22	Атолат	47
Илм	22	Ҳасосат	48
Ақсоми илм	23	Раҳоват	48
Сабр	24	Анонийят	49
Ҳилм	25	Адоват	49
Интизом	26	Намимат	50
Миҳёси нафс	26	Ғийбат	51
Виждон	27	Ҳақорат	52
Ватанни суймак	28	Қаримталиқ дунёдир	52
Ҳаққоният	29	Жибонат	52
Назари ибрат	29	Ҳасад	53
Иффат	30	Кизб	54
Ҳаё	31	Нифоқ	55
Идрок ва зако	32	Тама	56
Ҳифзи лисон	32	Зулм	57
		Бир икки суз	58
		Луғат	59

АБДУЛЛА АВЛОНИЙНИНГ “ТУРКИЙ ГУЛИСТОН ЁХУД АХЛОҚ” КИТОБИ ТЎҒРИСИДА

Абдулла Авлонийнинг педагогикага оид асарлари ичида унинг 1913 йилда ёзган ва 1917 йилда иккинчи бор нашр қилинган “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари XX аср бошларидаги педагогик фикрлар тараққиётини ўрганиш соҳасида катта аҳамиятга моликдир. Бу асар мазмун томондан муаллифнинг бошқа ижтимоий ва педагогик асарлари билан узвий боғлиқдир.

“Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари ахлоқий ва таълимий асардир. Бу асарда Абдулла Авлоний ўз ижтимоий ва ахлоқий-таълимий қарашларини баён этади. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” Кайковуснинг “Қобуснома”, Юсуф Хос Хожибнинг “Қутадғу билик”, Носир Хусравнинг “Саодатнома”, Саъдийнинг “Гулистон” ва “Бўстон”, Жомийнинг “Баҳористон”, Навоийнинг “Маҳбубул қулуб”, Аҳмад Донишнинг “Ўғилларга насиҳат” каби асарлари тарзидаги ўзига хос асардир. XX аср бошларида бундай асарни ўзбек тилида биринчи бўлиб Абдулла Авлоний яратди ва таълим-тарбия ишларида уни татбиқ этди. Абдулла Авлоний араб, форс, рус ва озарбайжон тилларини яхши билган олим эди. Унинг қардош халқлар ва чет эл тилларини билиши педагогик ва поэтик ижодининг тараққиёти учун катта замин ҳозирлади.

Абдулла Авлоний “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобини яратишда ўзбек ва тожик адабиёти классикаларининг юқорида номлари зикр қилинган асарларидан ижодий фойдаланди. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китоби катта-кичик 64 бобдан иборат бўлиб, ҳар бир боб таълим-тарбия масаласига бағишланади ва бири иккинчисини тўлдирди, такомиллаштиради. Ёзувчи бу асарини яратишда халқ педагогикасидан кенг фойдаланади.

Абдулла Авлоний одамларни хулқ-хатти-ҳаракат нуқтаи назаридан икки гуруҳга бўлади: бири яхши хулқли кишилар, иккинчиси ёмон хулқли кишилардир. У бундай дейди: “Ахлоқ уламози инсонларнинг хулқларини иккига бўлмишлар: агар нафс тарбият топиб, яхши ишларни қилурга одат қилса, яхшиликга тавсиф бўлуб “яхши хулқ”, агар тарбиятсиз ўсуб, ёмон ишлар ишлайдурган бўлуб кетса, ёмонликга тавсиф бўлуб “ёмон хулқ” аталур”.

Абдулла Авлоний инсоннинг фатонат, назофат, саъй ва ғайрат, риёзат, шижоат, қаноат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанни севмак, ҳаққоният, назари ибрат, иффат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифзи лисон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоат, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, мунислик, садоқат, адолат, муҳаббат, олиҳиммат, афв каби ижобий хусусиятларининг ҳаммасини “Яхши хулқлар” сарлавҳаси остида беради. Ғазаб, шаҳват, жаҳолат, разолат, сафохат, ҳамоқат, атолат, хасосат, раховат, аноният, адоват, намимат, ғийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, кизб, нифоқ, тама, зулм - буларнинг ҳаммасини муаллиф “Ёмон хулқлар” сарлавҳаси остида беради. Абдулла Авлоний педагог сифатида бола тарбиясига алоҳида эътибор беради ва тарбиянинг ролини тўғри аниқлайди. “Агар бир киши ёшлиғида нафси бузулуб, тарбиясиз, ахлоқсиз бўлуб ўсдими, аллоҳу акбар, бундай кишилардан яхшилик кутмак ердан туруб юлдузларга қўл узатмак кабудур”, - дейди. Унинг фикрича, болаларда ахлоқий хислатларнинг таркиб топишида ижтимоий муҳит, оилавий шароит ва боланинг атрофидаги кишилар гоят катта аҳамиятга эга. Ҳақиқий инсоний ахлоқни ўзида бағқарор қилган яхши кишилар ёшларга яхши таъсир кўрсатади ва уларни меҳр-шафқатли, софдил ва мақбул бўлиб тарбияланиши учун замин ҳозирлайди.

Ўзбек педагогикаси тарихида Абдулла Авлоний педагогикага биринчи марта тўғри таъриф беради, Ҳозирги давримизда совет педагогикасига “Педагогика ўсиб келаётган ёш авлодни тарбиялаш тўғрисидаги фандир” деб таъриф берилса, Абдулла Авлоний “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асарида “Педагогия”, яъни “бола тарбиясининг фани демакдир” деб таърифлайди. Табиий, бундай таъриф Авлонийнинг педагогика фанини яхши билганидан, бу соҳада кучли ва кенг маълумотга эга бўлганидан далолат беради.

Абдулла Авлоний “Тарбия” сарлавҳаси остида тарбия турлари ҳақида фикр юритади: 1. “Тарбиянинг замони”, 2. “Бадан тарбияси”, 3. “Фикр тарбияси”, 4. “Ахлоқ тарбияси”. Болани тарбиялашда бу тўрт масала роят муҳим аҳамият касб қилишини таъкидлайди.

Бола тарбиясида муаллиф бола яшаб турган шароит, муҳит, кишиларнинг роли катта эканлигини кўрсатади ва бу соҳада оила, мактаб, шароитини ҳам назар-эътибордан четда қолдирмайди. Тарбия боланинг ахлоқига, хулқ-атворига кучли таъсир этишни эътироф қилади ва ота-оналарни ўз болаларини тарбия қилишга чақиради. Таълим билан тарбия бир-бири билан боғлиқ бир бутун жараён эканлигини таъкидлайди.

Абдулла Авлоний фикрича, соғлом фикр, яхши ахлоқ, илм-маърифатга эга бўлиш учун баданни тарбия қилиш зарур. “Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқимоқ, ўқитмоқ ва ўргатмоқ учун инсонга кучли, касалсиз жасад лозимдур”.

Муаллиф болани соғлом қилиб тарбиялашда дастлаб оилага, ота-оналарга мурожаат қилади ва боланинг соғлиги заифлашган, касал бўлган тақдирда табиб ёки докторга (шифокорга) кўрсатишни таклиф қилади. Хусусан, соғлом баданга эга бўлиш учун муаллиф кишининг жисмоний томонига зарар келтирадиган нарсалардан сақланишни тавсия қилади: “Ичкилик, кўкнор, наша, афюн, тарёқ, чилим, нос, папирус каби баданнинг саломатлиғига зарарли оғулик нарсалардан қочмак, сақланмак шарият, ақл, ҳикмат юзасиндан лозимдур”.

Абдулла Авлоний бадан тарбияси масаласида болани соғлом қилиб ўстиришда ота-оналарга мурожаат қилиса, болани фикрий томондан тарбиялашда ўқитувчиларнинг фаолиятларига алоҳида эътибор беради.

Абдулла Авлоний боланинг фикрий тараққиётини оилага эмас, мактабга, муаллимлар зиммасига юклайди: “Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақдир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган, виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадур. Фикр инсоннинг шарофатлик, ғайратлик бўлишига сабаб буладур. Бу тарбия муаллимларнинг ёрдамига сўнг даража муҳтождирки, фикрнинг қуввати, зийнати, кенглиги муаллимнинг тарбиясига боғлиқдур”. Айни замонда муаллиф таълим билан тарбиянинг бир-бирига боғлиқ эканини ҳам таъкидлайди: “Дарс ила тарбия орасида бир оз фарқ бор бўлса ҳам, иккиси бир-биридан айрилмайдурган, бирининг вужуди бирига бойланган жон ила тан кабидур” дейди.

Шундай қилиб, машҳур педагог Авлоний ўзининг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобида яхши ва ёмон хулқлар масаласига ўтмасдан илгари тарбиянинг буюк ролига кенг тўхталади ва болаларни ёшлик чоғидан бошлаб тарбиялаш зарур деб уқтиради.

Абдулла Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобининг иккинчи боби инсоннинг ижобий хулқларига бағишланади. Буни “Яхши хулқлар” сарлавҳаси остида баён қиладики, яхши хулқлар фатонат, диёнат, назофат, ғайрат, риёзат, қаноат, шижоат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанни суймак, ҳаққоният, назари ибрат, иффат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифзи лисон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоат, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, мунислик, садоқат, муҳаббат ва афвдан иборат.

“Яхши хулқлар” бобининг биринчи қисми “Фатонат” дир.

Авлоний фатонатни “ақл эгаси бўлув демакдур” деб таърифлайди, айни замонда, Фирдавсий, Носир Хусрав, Рудакий, Саъдий, Навоий каби Авлоний ҳам ақлга катта эътибор беради. У: “Ҳукамолардан бири ақлингнинг қўли нафснинг жилловини ушласа, сани ёмон йўлларга кирмоқдан сақлар” деган эди деб уқтиради. Бу рационалист Декартнинг фикри бўлиб, “Ҳиссиёт бизни алдайди, фақат ақл орқалигина биз мавжудликни фаҳмлаймиз” деган эди. Марксистик фалсафа ҳиссиёт ақлий ва логик тушунчалар тажриба билан ҳамда инсоннинг амалий фаолияти билан узвий равишда боғланган деб таълим беради.

Баъзан Авлоний ақлни инсон тажрибаси билан ҳам боғлаб талқин қилади: “ақл эса, - дейди у, - илм ва тажриба соясида қанча кўпайса, шунча қимматбахо бўлур”.

Абдулла Авлоний ўз даврида кишиларда ёш авлодда чин инсоний ахлоқий хислатлар тарбиялашни истади. У таълим ва тарбия, илм ва маърифат олиш йўли билан ватандошларининг бахтли ва саодатли бўлишини орзу қилди.

Абдулла Авлоний фикрича, оламнинг яратилишидан мақсад инсондир. Инсон бутун борлиқнинг кўрки ва шарафидир. Инсон ўз гузаллиги ва мураккаблиги билан ер юзидаги барча махлуқотлардан афзалдир. Бутун мавжудот инсонга хизмат қилиши керак: инсон унинг соҳибидир. Чунки инсоннинг ақли бор. У шу ақл ёрдамида илм эгаллайди, илми туфайли дунёни бошқаради. “Ақл, - дейди Авлоний, - инсонларнинг пири комили, муршиди ягонасидур. Руҳ ишловчи, ақл бошловчидир. Инсон ақл ва идрок соясида ўзига келадурган зарар ва зулмлардан сақланур, ер юзидаги ҳайвонларни асир қилуб, бўйнидан бойлаб, илларининг учини қўлларига берган инсонларнинг ақлидур”. Авлоний инсонга ва унинг ақлига ана шундай юксак баҳо беради.

Унинг педагогик қарашлари фақат мактаб-маориф билан чекланмайди, аксинча, халқ ва унинг ҳаётий воқеалари, турмуш шароити ва маишати унинг эътиборидан четда қолмади. “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобидаги “Назофат” боби бунга яққол мисол бўла олади. Чор Россияси замонасида меҳнаткашларнинг соғлиги ҳақида ҳеч ким ўйламас ва гамхўрлик қилмас эди. Ифлослик авж олган эди. Натижада турли хил касалликлар (набо, рингта, гиф, безгак, чечак) тарқала бошлади. Абдулла Авлоний каби илгор зиёлилар бунга қарши жиддий фикрлар билан майдонга чиқдилар ва халқ орасида озодаликни тарғиб қилдилар.

Абдулла Авлоний “Назофат” бобида кишининг соғлиги билан узвий боғланган тозалик ва озодаликни тарғиб қилади. “Пок бўлмак саломатимиз, саодатимиз учун энг керакли нарсадур... Назофат деб аъзоларимизни, кийимларимизни, асбобларимизни пок ва тоза тугмоқни айтилур”, дейди.

Муаллиф тозаликни медицина нуқтаи назаридан тўғри ҳал қилади: “Агар тан пок бўлиб ювилиб турмаса, қулоқ кир бўлса эшитмагани каби, бадан ҳам ўзига керак бўлган ҳавони ичига ололмас, ичидаги рутубат ҳам кирдан ўтиб чиқиб кетолмас, чунки бадан элак каби кўзликдур... Тамизи бўлмаган кишилар қўрқинчли касалларга тезгина гирифтор бўладилар...”

Абдулла Авлоний меҳнат, ҳаракат ҳақида ҳам кенг мулоҳаза юритади. Муаллиф бу ўринда дангасалик, ялқовлик билан меҳнатни, ҳаракатни таққослайди ва меҳнат, ҳаракатни олқишлайди: “Сихатимиз, саодатимиз, сарватимиз, қаноатимиз, сабримиз, фазилатимиз, алҳосил, бутун ҳаётимиз ҳаракатимизга боғлидур. Ҳаракатли кишилар тезгина мақсудларига етулар, ялқов кишилар ҳар нарсадан маҳрум, доим бошқаларнинг ёрдамига муҳтож бўлиб хорликда қолурлар”. Шу билан бирга, Авлоний меҳнатни улўглаб, болаларни ҳунар ўрганишга чақиради, кишиларни бирор касб билан шуғулланишга ундайди “... бу кўмурчилик, бу темирчилик менга муносиб иш эмас деб дангасалик қилуб ишсиз юрса, зўр айб, ғайратсизликдур”, дейди.

Болаларни жасоратли, қўрқмас, довирак қилиб тарбиялашда “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари гоят муҳим аҳамиятга эгадир. Бу китобда муаллиф “Шижоат” бобида болани жасоратли қилиб тарбиялашни илгари суради ва қўрқоқликни қоралайди. Бу тарбия бола учун ниҳоят муҳим ва аҳамиятлидир. Шунинг учун муаллиф: “Шажий киши ҳеч нарсадан қўрқмайдурган ботир ва юракли бўлур... Ҳар ишда шижоатни қўлдан бермаслик лозимдур. Шижоат инсоннинг соф ойинаси, ифшад, ғайрат, истиқомат каби яхши хулқларнинг нуруний-сидур” дейди. Шижоатга шундай юксак баҳо бериш Авлонийнинг бола тарбиясига катта аҳамият берганлигидир.

Авлоний инсоннинг энг гузал хислати бўлган қаноат, сабр, ҳилм, интизом каби фазилатларни мақтайди. Муаллиф инсонга хос бўлган ҳилмнинг икки хил хусусиятини кўрсатади: бири ҳилмнинг ижобий фазилати, иккинчиси ҳилмнинг салбий хусусияти. Ҳилмнинг ижобий фазилати ҳақида шундай дейди: “Ҳилм инсонларнинг таъбидан хусумат, адоват, ғазаб, ҳиддат каби ёмон хулқларни йўқ қиладурган ҳар кимга мақбул бир сифатдур. Ҳилм илми ахлоқ юзасидан инсонга энг керакли нарсадур. Нафсининг роҳати, қалбнинг матонати, фикрнинг саломати, виждоннинг ҳаловати ҳалим табиат бўлмоқ ила ҳосил бўлур”. Аммо муаллиф

ҳалим табиат бўлиб, бошқаларга лаганбардор, мутӣ бўлиб қолишни рад қилади. Авлоний инсоннинг иззат-нафсини поймол қилувчи ҳалимликни қоралайди. У Суқрот ҳақимдан мисол келтиради: “Суқрот ҳақим” Шиддат ила муомила қилган кишиларга ман виқор ва ҳалимлик ила муомила қилурман, чунки ҳилм шиддатни ва хусуматни паст қилур. Лекин кишини ожиз ва хорлик даражасига тушурадурган ҳалимликдан ман безор”, демиш. Шунинг учун муаллиф ноўрин ҳалимлик қилишни қоралаб: “Ўринсиз ерда ҳилм истеъмол қилмак инсоннинг виқор ва эътиборини поймол қилур”, - дейди.

Муаллиф ҳар бир фазилатни ўз ўрнида ишлатишни, яъни ғайрат, шижоатни ўз ўрнида, ҳалимликни ўз жойида ишлатишни талаб қилади: “... тепса тебранмайдурган, туртса тинг этмайдурган бўлиб ғайрат, шижоат ўрунларига ҳам мулойимлик ишлатув ҳалимлик худудидан ошуб, бўшлик, анқовлик дунёсига чиқмакдур. Бундай ҳалимликдан қочмак, ҳазар қилмак керак”, - дейди.

Авлоний илмнинг амалий ва ҳаётӣй фойдаларини назарда тутиб таърифлайди: (Илм) ёмон феъллардан, бузуғ ишлардан қайтарур. Яхши хулқ ва одоб соҳибӣ қилур... Алҳосил, бутун ҳаётимиз, саломатимиз, саодатимиз, сарватимиз, маишатимиз, ҳимматимиз, ғайратимиз... илма боғлидур”.

Кўриниб турибдики, Авлоний маърифатпарварлик қарашларида юксак инсоний принципларга, улғу инсоний ғояларга таянар эди. Бинобарин, адибнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асарида инсон мавзуи марказий ўрин эгаллайди.

Авлоний интизомни инсон хулқини тарбияловчи, мукаммаллаштирувчи манба деб билди ҳамда унга доимий равишда риоя қилиш кераклигини таъкидлайди: “Интизом деб қиладурган... ишларимизнинг ҳар бирини ўз вақтида тартиби ила қилмакни айтилур. Агар ер юзида интизом бўлмас эди, инсонлар бир дақиқа яшолмас эдилар”.

Авлоний интизомнинг инсоният жамияти учун қанчалик муҳим аҳамиятга эга бўлишини таъкидлаш билан бирга, ўқувчилар учун ҳам шунчалик зарур эканлигини ҳам уқтиради. У “Замонга мувофиқ равишда қурилмиш низом ва тартиблар”га риоя қилишни таъкидлайди. Илғор тартиб ва интизомларни тавсия қилади. Ана шундай замонавий тартиб ва интизомларга “риоя қилмаган кишиларнинг ишлари ҳамма вақт нотаом, ўзлари паришон бўлишлари” ни эслатиб ўтади. Авлоний инсоннинг энг гузал фазилатларидан бири бўлган виждон ҳақида тўхтаб, ўз замондошларини виждонли кишилар бўлишга чақиради. Шу нуқтаи назардан муаллифнинг “Виждон” бобида ёзган фикрлари диққатга сазовордир. Муаллиф виждон турисидида бундай дейди: “Виждон яхши хулқларнинг манбаи ўлдигиндан виждон соҳиблари ҳар бир ишни беғараз, холис ният ила ишлар. Шу сабабли ҳар ким назарида мақбул ва суюкли булур”.

Айниқса, Авлонийнинг “Алҳосил, виждон ҳар кимнинг аҳвол ва ҳаракотини кўрсатадурган мусаффо бир ойинадурки, бу кўзгуга чин назар қилган киши ўз айби ва камчиликларини тузатмак ҳаракатида бўлуб, бошқаларнинг айб ва қусурларини ахтармоқга вақти бўлмас”, деб виждонни таърифлаб бериши ва ҳар бир кишининг ўз виждони олидида жавобгар эканлигини кўрсатиб бериши Авлонийнинг зўр бир мураббийлигидан далолат беради.

Абдулла Авлоний виждон ҳақидаги ўз қарашини Арасту, Ибн Сино каби маъшҳур олимларнинг фикрлари билан қувватлайди: “Ибн Сино ҳақим, виждон руҳ ва фикримизни туйғун қилмоқга биринчи воситадир, демиш”.

Абдулла Авлоний “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобида ватан муҳаббати тўғрисида сузлайди. Бу ғоя “Ватанни севмак” бобида баён этилади. Авлоний ҳар бир халқ, ҳар бир миллатда бўлган ватан муҳаббатини ҳурматлайди, у: “Биз туркистонликлар ўз ватанимизни жонимиздан ортуқ суйдигимиз каби араблар арабистонларини, қумлик иссиқ бўлларини, эскимулар шимол тарафларини, энг совуқ қор ва музлик ерларини бошқа ерлардан зиёда суярлар”, дейди.

Муаллиф “Назари ибрат” бўлимида ҳар бир воқеа ва ҳодисадан ибрат олиш ҳар бир шахснинг вазифасидир деб қарайди ва маърифатпарварлик нуқтаи назаридан масалани ҳал қилишга уринади: “Ҳозирги замондаги тараққий қилган миллатларнинг ҳунар ва санъатларининг барчаси илм ва назари ибрат соясида намоён ўлуб, оламни мунаввар ва мусаҳҳар қилмишлар”.

Абдулла Авлоний инсон ақлига қандай юксак баҳо берса, идрок ва закога ҳам шу хилда юксак баҳо беради. У инсон ақлига маърифатпарварлик нуқтаи назаридан қараганидек, идрок ва закога ҳам маърифатпарварлик нуқтаи назаридан қарайди.

Авлоний идрок ва закони бундай таърифлайди: “Идрок ва зако деб очуқ фикрли, хушабиат, зийрак бўлмоқни айтилуру”. Шу билан бирга, идрок ва закони маърифатпарварлик билан боғлайди: “ёшлиқдан бошлаб зехн ва идрокимизни қувватландурмак учун азиз умримизни уюн-кулги, сафсата, молюъни каби беҳуда сўзлар ила уткармай, ҳар хил китоб, газета ва журналларни ўқув, фикр-римизни очмоқ, зехнимизни қувватландурмоқ лозимдур”.

Бундай қараш Авлонийнинг халқни маърифатга ташвиқ қилганидан далолат беради. Хусусан, шоирнинг қуйидаги шеъри фикримизнинг далили була олади:

Идрок ила ақлингга аюр яхши, ёмонни,
Беҳудага сарф этма, шу қимматли замонни.
Саъй эт, жадал эт, илм, фунуна ҳаракат қил,
Боқ, найладилар ҳикмат ила ушбу жаҳонни.

Абдулла Авлоний тил масаласига катта эътибор беради, тилни халқ билан боғлаб талқин қилади: “Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигин кўрсатадурган ойинайи ҳаёти тил ва адабиётидур”. У ўз асаридида ҳар бир кишининг ўз она тилини мукаммал билиши, ҳар бир сўзни ўз ўрнида ишлатиши, миллий-адабий тилнинг тараққийси учун жонкуярлик қилиши зарурлигини қайд қилади. “Ҳифзи лисон деб ҳар бир миллат ўз она тили ва адабиётини сақламакни айтилуру”.

Авлоний ўз ватандошларини халқ тилининг туганмас манбаларидан кенг фойдаланишга, унинг бойлигини янада ўстиришга, уни қадрлашга чақиради.

“Умумий миллий тилни сақламак ила баробар хусусий оғиз орасидидаги тилни ҳам сақламак лозимдур. Чунки сўз инсоннинг даража ва камолини, илм ва фазлини ўлчаб кўрсатадурган тарозусидир. Ақл соҳиблари кишининг дилидаги фикру ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қимматини сўзлаган сўзидан билурлар...” Ҳамма демократ маърифатпарвар шоир ва педагоглар рус тилини ўрганишга жуда катта эътибор берганлар. Фурқат, Аҳмад Дониш, Аваз Ўтар ўғли, Ҳамза Ҳакимзода, Ибрат ва бошқалар рус тилига ҳурмат билан қараб, ўзбек халқини бу тилни ўрганишга чақирган бўлсалар, Абдулла Авлоний ҳам буларнинг илғор анъанасини давом эттириб, рус тилини ўрганишга зўр эътибор беради ва XX аср бошларидаги илғор маърифатпарвар сифатида ўзбек халқини, ўзбек болаларини рус тилини ўрганишга чақирди.

Инсон такомили учун зарур бўлган омиллардан яна бири виқордир. Авлоний қайд қилишича, эл-улусдан, кишилардан ўзини холи тутишга ёки юқори тутишга уринган шахс элнинг, кишиларнинг назаридан тушиб, яқкаланади ва унутилади. Кишининг камтар бўлиши зарурлиги таъкидланади: “Виқор деб кибр ва гурурдан, манманликдан ўз нафсини сақламакни айтилуру”, - деб ёзади Авлоний.

Абдулла Авлоний “Виқор” бобида инсоннинг икки хил хусусиятини очишга ҳаракат қилади. Бири кишидаги виқорнинг ижобий фазилати. Бу фазилатни у бундай ифода этади: “Виқорлик киши ёмон хулқлардан пок, адолатли, ишида, сузида тўғри, шафқат ва марҳаматли, ...арслон юракли бўлуру”. У такаббуриликни қаттиқ қоралайди ва такаббурилик энг ёмон хусусият эканлигини фош қилади: “гурур, манманлик, такаббурилик кишини хор, халқ орасида беътибор қилуру. Ҳар қанча илм ва давлат сўҳби бўлса ҳам бир пулча қадр ва қиммати бўлмас...”

“Туркий гулистон ёхуд ахлоқ”нинг биринчи саҳифасидан то сунгги саҳифасигача Авлонийнинг инсонпарварлик ғоялари ифодаланган. У ҳамма нарсадан аввал халқ манфаатини кўзлашни, халққа хизмат қилишни биринчи уринга қўяди. Унинг назаридида кишига ғамхўрлик қилмаган, халқдан узоқ турган одам инсон эмас. Унинг бундай инсонпарварлик фикрлари “итоат”, “ҳақшунослик”, “хайрихоҳлик”, “муносилик”, “садоқат”, “адолат”, “муҳаббат”, “олиҳиммат”, “афв” бобларида баён қилинган.

Авлоний итоат ҳақида сўзлаганда, бировга қул бўлиб буйсунишни кўзда тутмайди. Аксинча, ота-она, устод, ўқитувчиларнинг насиҳатларига итоат

қилишни, уларни ҳурматлашни таъкидлайди. Буни инсоннинг энг яхши фазилати деб билади: “Ота-она, устод, муаллим каби узидан улуг кишиларга буйсуниб итоат қилмак энг яхши сифатлардандир”, дейди. “Ҳақшунослик” бўлимида инсонга доимо ёрдам бериш: яхшилик қилиш ва инсон яхшилигини асло унутмасликни таъкидлайди. У узининг бу инсонпарварлик фикрини машҳур тожик файласуф шоири Бедилнинг икки мисра шеърини келтириш билан тасдиқлайди:

Дилдан дил узра очиладур икки хил йули,
Меҳра меҳр йули очилур, кина кин йули.

Бундай олижаноб фикрлар Авлонийнинг “Муносилик” бобида ёзган қарашларида ҳам ифода этилади. Бунда Авлоний дустлик хусусида фикр юритади. “Муносилик” ҳақида тўхтаб, ҳаққий ва сохта дустлар бўлишини айтади.

“Чин дуст бўлган киши бошингга кулфат ва қайғу келган вақтларда сан ила баробар қайғурур. Хотирингдаги қайғуни бўлишуб олур. Сирингни ноаҳил ва нодон кишиларга айтмас, айбингни орқангдан сўйламасдан юзингга айтур, шодлик вақтингда сан ила баробар шодланур”. Сохта дуст бутун сирларингни фош қилади, дейди. У бундай мунофиқ кишилардан эҳтиёт бўлишга чақиради: “Ёлгон дуст сандан бир фойда умидида ёки ўз бошига келган зарарни қайтармак учун мунофиқона дустлик қилур. Сирингни ноаҳил кишиларга сўзлаб, қадр ва эътиборингни поймол қилур”.

“Садоқат” бўлимида ҳам у тўғрилиқни, ватан ва халққа содиқ бўлишни, чин юракдан хизмат қилишни олқишлайди. Авлоний садоқат билан хиёнатни бир-бирига қарама-қарши қўяди. У дейди: “Садафдан инжу, илондан заҳар ҳосил бўлдиғи каби ростликдан фойда, хиёнатдан зарар ҳосил булур”. Аини замонда муаллиф камбағалларнинг садоқатли, тўғри эканлигига, бойларнинг эса ёлгончи, хиёнаткор эканлигига қаттиқ ишонади. “Ахлоқ юзасидан тўғри фақир ёлгончи бойдан эътиборлидир. Чунки содиқ киши аҳдига вафо қилур. Ёлгончи эса ваъдасида турмай, ўзини хижолат, бошқаларни овора қилур”.

Абдулла Авлоний адолатга катта баҳо беради: “Киши адолат ва инсоният вазифасини ёлғиз ўзи бузуқ ишлардан сақланмак ила адо қилмас, балки ўзи ила баробар жинсдошларини хато ва фаноликларини тузатмак ва яхши йулга саъй қилмак ила адо қила билур. Адолатни риоя қилган кишилар ҳеч бир кишига жабр ва зулм хоҳламас. Давлат ва ҳукуматларнинг узун яшамоғи адолатга боғлиқдур”.

Абдулла Авлоний ватан ва оилани бир-бири билан узвий боғлайди: “Кишини кеча ва кундуз тиндирмасдан... меҳнат ва машаққатларга кўкрак бериб ишлатадурган нарса ватан ва бола-чақаларининг меҳру муҳаббати эмасми?” Маълумки, ватансиз оила, оиласиз ватан бўлмайди, жамиятдаги бу икки нарса бир-бири билан узвий боғланади ва бири иккинчисини тўлдиради.

Шундай қилиб, Абдулла Авлоний кишининг ижобий фазилатларини биринкетин санаб ўтади ва кишиларни яхши хулқлар соҳиби бўлишга чақиради.

Авлоний болаларни тарбиялаш, уларнинг ахлоқини тўғри йулга солиш, уша даврдаги ёш авлоднинг фикр ва тушунчасига демократик қарашларни сингдириш учун кўп ҳаракат қилди.

Шоир ва педагог Абдулла Авлонийнинг “Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” китобининг “Емон хулқлар” боби 18 бўлимдан иборат:

Ғазаб, шаҳват, жаҳолат, сафоҳат, ҳамоҳат, атолат, ҳасосат, раховат, аноният, адоват, намимат, гийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, нифоқ, тама, зулм, кизб.

Инсонларнинг бу хулқини “Саодати абадиядан маҳрум қиладурган, ... ва халқ назаридан мазмум, ҳаёти жовидонимиз учун масмум бўлган ахлоқи замималар”, деб атайди.

Авлоний кишиларнинг ҳам ижобий хулқини, ҳам салбий хулқини баён қилиб, китобхоннинг мулоҳазасига ташлайди. У “бу санаган ёмон хулқларнинг фаноликларини юқорида санаган яхши хулқларнинг гўзаллигини инсоф мувозанаси ила улчаб, виждон муҳокамаси ила таҳқиқлаб, яхшиларини танлаб амал қилмак, ёмонларини англаб ҳазар қилмак лозимдур”, - дейди.

Абдулла Авлоний ғазабнинг икки хил хусусиятини баён қилади. Бири душмандан ўзини мудофаа қилишда инсоннинг ғазabi муҳим аҳамиятга эга бўлса, ик-

кинчиси бировни жабр-зулм йули билан ишлатиш, одамларга унинг совуқ муомаласи билан даҳшат солигдан иборат булган салбий хусусиятдир. Ғазабнинг энг салбий томони шундаки, ғазаб қилувчи ўзининг хулқ-атворидан пушаймон қилади, зарар кўради. Бу соҳада Авлоний Суқрот ҳақимдан, Афлотундан мисоллар келтириб, уз фикрларини исботлайди. Масалан, Суқрот ҳақим “Ғазабнинг аввали жунун, охири надоматдур” деса, Афлотун “Ҳаяжон ила пайдо булган бир ҳол, албатта, пушаймонлик ила тамом булур. Ғазаб ғазаб қилинувчидан кўпроқ ғазаб қилувчига зарар қилур...”, - дейди.

Жаҳолат билимсизлик ва нодонлик демакдур. Авлоний маърифатни жаҳолатга қарши қўяди: “Илм ва маърифат соҳиблари фазлу камоллари соясида ҳар бир ишни тадқиқ ва мушоҳада ила қилурлар. Аммо жоҳиллар эса бир нарса-нинг моҳиятини мушоҳада қилурга ақл ва фаросатлари етмас. Чунки жаҳл худбин ва зоҳирпарастдан иборатдур”. Абдулла Авлоний жаҳолатни “инсоният номина ярашмаган бир сифат...” деб талқин қилади.

Авлоний дангасалик ва ялқовликни қаттиқ қоралайди. Китобдаги “Атолат” бўлими шунга бағишланган. Бу бўлимда у дангасалик билан саъй-ҳаракатни бир-бирига қарама-қарши қўяди. Масалан: “Атолат инсоннинг саодатлигининг зўр офатидур” деса, саъй-ҳаракатга нисбатан: “Ҳар ишнинг самараси бир неча вақт чолишмоқ ва саъй қилмак сўнгидан зоҳир ва ҳувайдо булур”, - дейди. Бу фикрлари билан ялқов ва дангасаликни қоралайди. Авлоний бахтга, бирор муваффақиятга фақат саъй-ҳаракат ва меҳнат билангина эришиш мумкинлигини таъкидлайди.

Абдулла Авлоний инсоннинг энг ёмон хулқларидан гийбат ва адоватнинг бир-бирига яқинлигини ва гийбатнинг оқибати адоват билан тугагини кўрсатиб ўтади. У дейди: “Ғийбат соҳиби лаззат урнига уз бошига ёки бир бошқа кишининг бошига бир бало ҳозирлайдур. Чунки сўз боруб гийбат қилинмиш кишининг қулогига етар, ғазаб қони ҳаракатга кирар, гийбатчидан ўч олмак фурсатини пойлар... Шулар тариқа гийбатдан тугилган адоват ҳузилмоққа оид булур, душманлик зўрайиб, уз ораларидаги хусусий жанжаллар ила азиз умрларини ўздирур, умумий халқ фойдаси учун ишланадурган миллий ишлардан маҳрум булмаклари ила баробар аҳолининг орасидан иттифоқнинг йўқолувиға сабаб булурлар”.

Авлоний ўзининг мазкур асариде: “Тама нони ила суяги қотган иш ва касбга бўйин қўймай, дангаса ва ялқовликка ўрганган” чор чиновниклари, қози ва руҳонийларнинг иш ёқмас кишилар эканлигини, инсоният тарихида энг ярамас урф-одат ва хулқнинг, яъни таманинг қурбони булганини қаттиқ танқид қилади.

АСАРИ АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

Туркий гулистон
ёхуд ахлоқ

Мен бу асари ночизонимни биринчи мактабларимизнинг юқори синфларида таълим бермак ила баробар улуғ адабиёт муҳиблари, ахлоқ ҳаваскорларининг анзори олийларина тақдим қилдим.

Ҳар кун ўлурам шомгача мен ғамга гирифтор,
Ҳар шаб ёнарам оташа парвона каби зор.
Ҳеч кимса эмас бу мени аҳволима воқиф,
Мен хастаяму миллатим улмиш нега бемор.

Ношири ва шоири АБДУЛЛА АВЛОНИЙ

2- таъби
сана 1336 ҳ.
1917 м.
Ташкент

Тип. Лит. "Пар. Соц. революц" 1917 г.

БИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИЙМ

АХЛОҚ

Инсонларни яхшиликга чақиргувчи, ёмонликдан қайтаргувчи бир илмдур. Яхши хулқларнинг яхшилигини, ёмон хулқларнинг ёмонлигини далил ва мисоллар ила баён қиладурган китобни ахлоқ дейилур.

Ахлоқ илмини ўқуб, билуб амал қилган кишилар узининг ким эканин, жаноби ҳақ на учун халқ қилганин, ер юзида нима иш қилмак учун юрганин билур. Бир киши узидан хабардор бўлмаса, илмни, уламони, яхши кишиларни, яхши нарсаларни, яхши ишларнинг қадрини, қимматини билмас. Ўз айбини билуб, иқроқ қилуб, тузатмакга саъй ва кўшиш қилган киши чин баҳодир ва паҳлавон кишидур. Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Мезон тарозусига қўйиладурган амалларнинг ичида яхши хулқдан оғирроқи йўқдур. Муъмин банда яхши хулқи сабабли кечаси ухламасдан, кундузлари руза тутуб ибодат қилган кишилар даражасига етар”, демишлар.

Сўйласанг сўйла яхши сўзлардан,
Йўқса жим турмоқинг эрур яхши.
Ўйласанг яхши фикрлар, уйла,
Йўқса гунг бўлмоқинг эрур яхши.
Ишласанг ишла яхши ишларни,
Йўқса бекорлигинг эрур яхши.

ХУЛҚ

Инсон икки нарсадан мураккабдур. Бири жасад, иккинчиси нафсдур. Жасад кўз ила бор нарсаларни кўрур. Аммо нафс идрок ила яхшини ёмондан, оқни қорадан айирур. Жасаднинг ҳам, нафснинг ҳам бирор сурати бордурки, ё яхши ва ё ёмон бўладур. Жасаднинг сурати ҳаммага маълум бир нарсадурки, ҳар вақт кўзга кўриниб турадур. Аммо нафснинг сурати кўзга кўрунмайдурган, ақл ила ўлчанадурган бир нарсадурки, буни хулқ деб аталур. Агар бир киши ёшлигида нафси бузулуб тарбиясиз, ахлоқсиз бўлиб ўсдими, “аллоҳу акбар”, бундай кишилардан яхшилиқ кутмак ердан туруб юлдузларга қўл узатмак кабидур. Расули акрам набийи муҳтарам саллोलлоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Бир тоғнинг ўрнидан кўчиб кетганини эшитсангиз, ишонингиз, аммо бир одамнинг хулқи бошқа бўлди деб эшитсангиз, ишонмангиз”, - демишлар.

Хулқи ёмон юз, кўзлидин на суд,
Юз, кўзли хулқни қилмас кашуд.

Хулқ маризига, даво истасанг,
Марг давосин берилур қистасанг.

Хулқи ёмонинг кетурар кўп зарар,
Хулқинг ўзи бошингга калтак урар.
Хулқи фано бўлса дегил алҳазар,
Хору залилликда қолур дарбадар.

ЯХШИ ХУЛҚ, ЁМОН ХУЛҚ

Ахлоқ уламози инсонларнинг хулқларини иккига бўлмишлар: агар нафс тарбият топиб, яхши ишларни қилурга одат қилса, яхшиликга тавсиф бўлуб “яхши хулқ”, агар тарбиятсиз ўсуб, ёмон ишлайдурган бўлур кетса, ёмонликга тавсиф бўлуб “ёмон хулқ” деб аталур.

Жаноби ҳақ инсонларнинг асл хилқатда истевдод ва қобилият ли, яхши ила ёмонни, фойда ила зарарни, оқ ила қорани айирадурган қилуб яратмишдур. Лекин бу инсондаги қобилиятни камолга еткурмак тарбия ила буладур. “Қуш уясинда кўрганин қиладур”. Инсон жавҳари қобилдур. Агар яхши тарбия топиб, бузуқ хулқлардан сақлануб, гузал хулқларга одатлануб катта бўлса, ҳар ким қошида мақбул, бахтиёр бир инсон бўлуб чиқар. Агар тарбиятсиз, ахлоқи бузулуб ўсса, аллоҳдан қўрқмайдурган, шариятга амал қилмайдурган, насиҳатни қулоғига олмайдурган, ҳар хил бузуқ ишларни қиладурган, нодон, жоҳил бир расвойи олам бўлиб қолур.

Расули ақрам набийи муҳтарам афандимиз: “имони комил бўлган кишилар яхши хулқли бўлурлар, сизнинг энг яхшиларингиз хотунларига яхшилик қилганларингиздур”, - демишлар.

Худонинг раҳмату файзи ҳама инсонга яқсардур.
Ва лекин тарбият бирла етушмак шарти ақбардур.
Туғуб тошлов ила бўлмас бола, бўлгай бало сизга,
Вужуди тарбият топса, бўлур ул раҳнамо сизга.

Темурчининг боласи тарбият топса, бўлур олим,
Бузулса хулқи, Луқмон ўғли бўлса, булғуси зolim.
Ёмонларга қўшулди Нуҳнинг ўғли ўлди беимон,
Юруди қаҳф ити хублар ила бўлди оти инсон.

ТАРБИЯ

Тарбия “Педагогия”, яъни бола тарбиясининг фани демакдур.

Илми ахлоқнинг асоси тарбия ўлдуғиндан шул хусусда бир оз сўз сўйлаймиз. Боланинг саломати ва саодати учун яхши тарбия қилмак, танини пок тутмак, ёш вақтидан маслақини тузатмак, яхши хулқларни ўргатмак, ёмон хулқлардан сақлаб ўсдурмакдур. Тарбия қилгувчилар табиб кабидурки, табиб хастанинг бада-нидаги касалига даво қилгани каби тарбияни боланинг вужудида-

ги жаҳл маразига “яхши хулқ” деган давони ичидан, “поклик” деган давони устидан беруб, катта қилмоғи лозимдур. Зероки, (Ҳассину ахлоқикум) амри шарифи узра хулқимизни тузатмакға амр улинганмиз. Лекин хулқимизнинг яхши бўлишининг асосий панжаси тарбиядур.

Ахлоқимизнинг биносининг гузал ва чиройли бўлишига тарбиянинг зўр таъсири бордур. Баъзилар “тарбиянинг ахлоққа таъсири йўқ, инсонлар асл яратилишида қандай бўлсалар, шундай ўсарлар, табиат ўзгармас”,

Ёмон ху тузалмайди дармон ила,
Ипак улмас ип, ранги алвон ила,
Боқинг, бир дарахт мевасидур ёмон,
Бўлур яхши лайванд, парво билан.
Билур ҳар киши аслини рангидан,
Ва ёким улангандаги зангидан”, - демишлар.

Лекин бу сўз тўғри эмасдур. Чунки тарбиянинг ахлоққа, албатта таъсири бўладур. Орамизда масал борки, “сут ила кирган, жон ила чиқар”, мана бу сўз тўғридур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Бешиқдан то мозорга боргунча илм ўрган”, - демишлар. Бу ҳадиси шарифнинг маъноси бизларга далилдур. Ҳукамолардан бири: “ҳар бир миллатнинг саодати, давлатларнинг тинч ва роҳати ёшларнинг яхши тарбиясига боғлилдур”, - демиш. Шариа-ти исломияда ўз болаларини яхшилаб тарбия қилмак оталарга фарзи айн, ўз миллатининг етим қолган болаларини тарбия қилмак фарзи кифоядур. Пайғамбаримиз: “Болаларингизни етти ёшида намозга ўргатингиз. Агар ун ёшида ўқумаса урингиз”, - демишлар.

Ҳар кишининг дунёда ороми жони тарбият,
Балки охирида эрур доруламони тарбият.
Тарбият ҳамроҳ этадур ҳур ила рузвонлара,
Ҳар десам бўлмас хато жаннат макони тарбият.
Эй, оталар! Жонларингиздан сучук фарзандингиз,
Ҳайрат айланг ўтмасун вақт-замони тарбият.
Мояи зилли хумодур тарбиятнинг сояси,
Бизда анқо тухмидек йўқ ошени тарбият.

ТАРБИЯНИНГ ЗАМОНИ

Энди очиқ маълум бўлдики, тарбияни туғулган кундан бошламак, вужудимизи қувватландурмак, фикримизи нурландурмак, ахлоқимизи гузалландурмак, зеҳнимизи равшанландурмак лозим экан. Тарбияни кимлар қилур? Қайда қилинур? деган савол келадур. Бу саволга, “биринчи уй тарбияси. Бу она вазифасидур. Иккинчи мактаб, ва мадраса тарбияси. Бу ота, муаллим, мударрис ва ҳукумат вазифасидур”, деб жавоб берсак, бир киши деюрки, “қайси оналарни айтурсиз, билимсиз боши пақмоқ, қули

тўқмоқ оналарми? Ўзларида йўқ тарбияни қайдан олиб берурлар”, дер. Мана, бу сўз кишини юрагини эзар, бағрини ёндурад. Отасига нима дерсиз, десак “қайси ота? Туйчи, улоқчи, базмчи, дўмбирачи, карнайчи, сурнайчи, илм қадрини билмаган, илм учун бир пулни кўзлари қиймаган, замондан хабарсиз оталарни айтурсизми? Аввал ўзларини ўқитмак, тарбия қилмак лозимдур”, - дер. Мана бу сўзни эшитгач; умид қўллари қўлтуқға урилув.

Хайр, бўлмаса, муаллимчи десак, “қайси муаллим? Мақсади пул, маслаги шуҳрат, юқори мактабларда ўқимаган, ”усули таълим” кўрмаган муаллимларни айтурсизми? Аввал ўзлари “дорилмуаллимин”ларда ўқимаклари, сўнгра дарс бермаклари лозимдур”, - дер. Мана бу сўз инсонни ҳайрат дарёсига фарқ қилур.

Мударрисларга на дерсиз десак, “қайси мударрис? Матлаблари ош, мақсадлари чопон, дарслари беимтиҳон, ислоҳ яқинидан юрмаган мударрисларни айтурсизми? Булар ўз вазифаларини билуб, нафсларидан кечуб, замонга мувофиқ равишда дарсларини ислоҳ қилуб, имтиҳон бирла ўқутмаклари лозимдур”, - дер. Мана бу сўз ҳар кимни “Алислоҳ” демакга мажбур қилур. Бўлмаса, ҳукумат-чи? десак, “хайр, ҳукумат ҳамманинг отасидур. Ўз фуқаросининг болаларини тарбия қилмак лозим. Шунинг учун бизнинг Русия ҳукумати ўгай бўлсак ҳам, ҳар ерда бизлар учун ҳам мактаблар очуб, болаларимизни текин ўқитур. Лекин ўзимиз иш билмаган, ялқов, уйда онамиз тарбияси, отадан пул тарбияси, муаллимдан ахлоқ тарбияси, мударрисдан фунун тарбияси кўрмаганимиздан, ҳукумат мактабларидан ҳам ўз ҳиссаларимизни ололмаимиз”, - дер. Мана бу сўз бизларни тарбиядан маҳрум, ҳуқуқнинг на эканин билмаганлиғимизни билдиур.

Алҳосил, тарбия бизлар учун ё ҳаёт - ё мамот, ё нажот - ё ҳалокат, ё саодат ё фалокат масаласидур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллолоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “инсонларнинг карами динидадур, муруввати ақлиндадур, ҳасаби ахлоқиндадур”, - демишлар.

Агар бир қушнинг ёш боласин олиб,
Бўлув тарбият бирла йўлга солиб.
Онасин олиб асрагон бирла ром,
Қилмас киши саъй қилса мудом.

Керак тарбият ёшликдан демак,
Улув бўлса лозим келур гам емак.
Эгур бемашаққат киши наводани,
Тўғунчи эгур куйдириб кавдани.

БАДАН ТАРБИЯСИ

Баданнинг саломат ва қувватли бўлмоғи инсонга энг керакли нарсадур. Чунки ўқумоқ, ўқутмоқ, урганмоқ ва ургатмоқ учун инсонга кучлик, касалсиз жасад лозимдур. Соғ баданга эга бўлмаган инсонлар амалларинда, ишларинда, ибодатларинда камчилик қилурлар. Маишатимизни роҳатда бўлмоғи жасадимизнинг соғлом бўлмоғига боғлидур. Биз сиҳатимизни сақламак ила амр

ўлинганмиз, шунинг учун вужудимизи ҳифзи-сиҳатга зид бўлган ёмон одатлар ила чуритмакдан сақланмаклиғимиз лозимдур.

Бадан тарбиясининг фикр тарбиясига ҳам ёрдами бордур. Жисм ила руҳ иккиси бир чопоннинг унг ила териси кабидур. Агар жисм тозалик ила зийнатланмаса, ёмон хулқлардан сақланмаса, чопонни устини қўйиб астарини ювуб овора бўлмоқ кабидурки, ҳар вақт устидаги кири ичига урадур. Фикр тарбияси учун маҳкам ва соғлом бир вужуд керакдур. Шунинг учун оналар болалари касал бўлган замон бепарволик қилмай, тезлик ила табиб ёки духтурга боқизмак керак.

Имом Шофеъи ҳазратлари: “Илм икки хилдур: бири бадан илми, иккинчи дин илми”, - демишлар. Бунга қараганда энг аввал ҳифзи сиҳат қоидаларини билмак, саломатликга терс бўлган нарсалардан сақланмак ила бўладур.

Ичкулик, кўкнор, наша, афюн, тарёк, чилим, нос, попирус каби баданнинг саломатликига зарарли, оғулик, баъзиси харом, баъзиси макруҳ, баъзиси исроф бўлган нарсалардан қочмак, сақланмак шарият, ақл, ҳикмат юзасидан лозимдур. Расули акрам набиййи муҳтарам салл оллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳар нарса кўп ичганда маст қиладурган бўлса, ман сизни онинг озгинасидан ҳам наҳй қиламан”, - демишлар.

Саломатликни сақлов лозим ишдур.
 Гунаҳдин сақла жисминг ёзу қишдур.
 Касал бўлсанг, бўлур дунё қоронгу,
 Манишат талх ўлуб ҳасрат чекишдур.
 Харому шубҳадан пок эт ўзингни,
 Бу дунё айшу ишратдан кечишдур.
 Ҳама ишратчи ҳижронликда кетди,
 Бу оламда бир иш ишлаб кетишдур.

ФИКР ТАРБИЯСИ

Фикр тарбияси энг керакли, кўп замонлардан бери тақдир қилинуб келган, муаллимларнинг диққатларига суялган, виждонларига юкланган муқаддас бир вазифадур. Фикр инсоннинг шарофатлик, ғайратлик бўлишига сабаб бўладур. Бу тарбия муаллимларнинг ёрдамига сунг даража муҳтождурки, фикрнинг қуввати, зийнати, кенглиги муаллимнинг тарбиясига боғлидур. Дарс ила тарбия орасида бир оз фарқ бор бўлса ҳам, иккиси бир-биридан ойилмайдурган, бирининг вужуди бирига бойланган жон ила тан кабидур.

Масалан: жой солинмаган яхши бир уйнинг ичида ўтирмак мумкин ўлмадиғи каби, ичига ҳар хил янги ашёлар тўлдуруб зийнатланган эски иморат ҳам ўлтурушга ярамайдур. Башарти ўлтурса, инсонлар: “Эски уйга янги золдивор”, “кир кўйлакка жун жияк”, “мис қозонға лой тувоқ” деб ҳажв, кулги қилурлар.

Фикр агар яхши тарбият топса,
 Ханжап. олмосдан бўлур ўтквр.

Руҳи равшан замир ўлур бенур.

АХЛОҚ ТАРБИЯСИ

Ахлоқ тарбияси: инсонларга энг муҳим, зиёда шараф, баланд даража бергувчи ахлоқ тарбиясидур. Биз аввалги дарсда тарбия ила дарс орасида фарқ бор, дедук, чунки дарс олувчи билувчи, тарбия олувчи амал қилувчи демакдур.

Шунинг учун тарбия қилувчи муаллимларнинг ўзлари илмларига омил бўлуб, шогирдларга ҳам берган дарсларини амал ила чақуштуруб ўргатмаклари лозимдур. Бу равиши таълим ила берилган дарс ва маълумот шогирдларнинг дилига тез таъсир қилуб, муллоий боамал бўлурлар.

Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Энг ёмон кишилар илмига амал қилмайдурган кишилар”, - демишлар. Агар тарбия қилувчи муаллим ўзи олим бўлуб, амалсиз бўлса, бунинг ҳам шогирдларнинг ахлоқига зўр таъсири бўладур. “Домламнинг ўзи фалон жойда фалон ишни қилди. Аммо бизларга қилманглар, ҳаромдур, деб ваъз этадур”, деб фикр ва хаёлларига бўйла шак ва шубҳа тушуб қоладур.

Байт

Минбар узра жилва айлаб ваъз этарлар қилма деб,
Ўзларин хилватда кўрсанг они қилмоқда эмиш.
Ичма сув дерлар биза олгун-кумуш асбобда,
Билсамиз мақсудлари қўлтуқга урмоқда эмиш.

ЯХШИ ХУЛҚЛАР

Яхши хулқ: бир қисми ўз нафсимизга, бир қисмини бир-бири-мизга қаршу ишлатмак учун керакли бўлган яхши хулқлар: фатонат, диёнат, исломият, назофат, ғайрат, риёзат, қаноат, шижат, илм, сабр, ҳилм, интизом, миқёси нафс, виждон, ватанни суймак, ҳаққоният, назари ибрат, иффат, ҳаё, идрок ва зако, ҳифзи лисон, иқтисод, виқор, хавф ва ражо, итоат, ҳақшунослик, хайрихоҳлик, мунислик, садоқат, муҳаббат ва афвдур. Мана бу ёздиғимиз яхши хулқлар ақл ва шаръи шарифга мувофиқ. Аллоҳ таоло ҳам бандалар қошида мақбул ва муътабардур. Эмди бу яхши хулқларни қўлга олмак учун ота-она, муаллим устодларимиз ҳазратларининг ҳикматли насиҳатларини жон қулоғи бирла тинглаб, доим хотирда тутмоқ, ахлоқи яхши кишилар бирла улфат бўлмак, ахлоқи бузуқ ёмон кишилардан қочмак лозимдур. Бизим шарияти исломияда “ахлоқи ҳасана” - яхши хулқлар ила хулқланмак, ҳар нарсага ибрат кўз ила боқуб, хулқини тузатмак вожибдур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам “исломиятда бузуқлик йўқдур, бузуқликни устига олуб ҳам йўқдур. Исломиятда энг муътабар кишилар яхши хулқ эгаларидур”, - демишлар.

Байт

Яхши бирла юрса, ҳар ким мақсуди ҳосил булур,
Юрса нодонлар ила, бир кун бориб қотил булур.
Катталар қилган насихатни кичиклар олмаса,
Оқибат хулқи бузуқ бир беадаб жоҳил булур.

ФАТОНАТ

Фатонат ақл эгаси бўлув демакдир. Ақл инсонларнинг пири комили, муршиди яғонасидур. Руҳ ишловчи, ақл бошловчидур. Инсон ақли ила дин ва эътиқодини маҳкам қилур, шариат ҳукмларига бўюнсунар. Ақлсиз жинни кишилар буларга бўюн қўймас, шариатдан ташқари ишларни ҳам қилур. Жаноби ҳақ инсонни ҳайвонлардан сўз ва ақл ила айирмишдур. Ҳайвонлар ўзларига бўлақлар тарафидан келадурган зулм ва жабрларни шох, тиш, тумшуқ, тирноқлари ила қайтарурлар. Лекин инсон жаноби ҳақ тарафидан берилмиш ақл ва идроки соясида ўзига келадурган зарар ва зулмлардан сақланур. Ер юзидаги ҳайвонларни асир қилуб, бўйнидан бойлаб, ипларини учини қўлларига берган инсонларнинг ақлидур.

Илм инсонларнинг мадори ҳаёти, раҳбари нажотидур.

Илм ўрганмак, олим бўлмак учун мактабга кирмак, муаллимдан таълим олмак лозим, ақлсиз кишилар на мактабга кирар ва на муаллимни билар.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй инсонлар! Ақлингизга тавозеъ қилингиз. Сиз жаноби ҳақ буюрган ва қайтарган нарсаларни ақлингиз ила билурсиз”, - демишлар.

Ҳукамолардан бири: “Агар ақлингни қўли нафсингни жиловини ушласа, сани ёмон йўлларга кирмоқдан сақлар. Ҳар нарса кўп бўлса, баҳоси арзон булур, ақл эса илм ва тажриба соясида қанча кўпайса, шунча қимматбаҳо бўлур”, - демиш.

Ақлдек зебо сифатни кўрди ҳақ, инсонга эб,
Оқил инсонлар билан берди жаҳон-оламга зеб.
Ақл нури бирла тўлди дунёга илму ҳунар,
Ақлсиз инсон қачон билғусидур нафъу зарар.
Ақлсизлар билмагайлар дин надур, дунё надур?
Булмаса ақли билурми фарз ила суннат надур?

ДИЁНАТ

Диёнат аллоҳ ҳузурина яқин қиладурган муқаддас эътиқоддурки, оламда мундан суюкли нарса йўқдур.

Дин ва эътиқоди саломат бўлмаган кишилар ҳақни ботилдан, фойдани зарардан, оқни қорадан, яхшини ёмондан айира олмас, мундай кишилардан на ўзига ва на бошқа кишиларга, ва на мил-

латга тариқча фойда йўқдур. Дин жаноби ҳақ тарафидан бандалари учун қурилмиш тўғри йўлдулки, банда дунё ва охиратда бу йўл ила соҳили саломатга чиқар. Дин уламолари диний китобларда аллоҳ таолога ибодат қилишни йўл ва қоидаларини баён қилмишлар. Ибодат икки турли бўладур. Бири тан ибодати, иккинчи руҳ ибодати. Тан ибодати таҳорат, намоз, рўза, закот, ҳаж каби амаллардулки, буларнинг ҳар бирини ўз вақтида шариатга мувофиқ равишда миннат қилмасдан, риё қилмасдан дилни поклаб, ниятни холис қилуб, шавқ ва завқ ила адо қилмоқ лозимдур. Руҳ ибодати қалб ила адо қилинадурган ибодатдулки, эътиқодни маҳкам, дилни пок қилуб, Қуръон, Ҳадис, фикҳ каби диний китоблар ўқилганда жон қулоғи ила тинглаб асарланмакдур. Бир киши тан ибодатини қилуб, руҳ ибодатини қилмаса, ё руҳ ибодатини қилиб, тан ибодатини қилмаса ўз вазифасини адо қилмаган бўладур. Ақл дин ила, дин амал ила, амал тақво ила камол топар. Дин инсонларнинг дилидан саховат, марҳамат, шафқат, улфат, муруват эшикларини очуб, саодат ва саломат бўстонига олиб борур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳни кўз олдиндан кўруб тургандек ибодат қил, зероки, сан они кўрмасанг ҳам, албатта, ул сани кўрадур, нафсингни ўлган ҳисоб эт”, - демишлар.

Байт

Пок қилгил динингни, имонингни,
Қул ҳувар-раҳмон оманно биҳ.
Динингни ёқмасун ҳавас зинҳор,
Ва қино раббано азобан-нор.

ИСЛОМИЯТ

Исломият бутун инсониятдур. Инсоният эса яхши хулқдан иборатдур. Исломиятни расули акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимизнинг ёлғуз ўзлари бутун дунё юзига яхши хулқлари соясида тарқатдилар. Саҳобалар ҳам пайғамбаримизнинг орқаларидан эргашуб, маҳкам эътиқодлари, яхши ахлоқлари, пок қалблари, ўткур шижоатлари ила ер юзини титратдилар. Кундан кун исломиятнинг шавкат ва қуввати ортди. Оламга маданият, маърифат, мусовот, адолат уруғлари Арабистон ярим отасидан ёйилди. Бунинг сабаби саҳобалардаги матин эътиқод, бузулмас иттифоқ, соф қалб, яхши амал, холис ният, туганмас ғайрат, гузал ахлоқ эди. Ҳар нарсанинг офати ўлдиғи каби замонларнинг ўтуви ила исломиятнинг иттифоқина кўз тегди. Муслмонлар орасига тафриқа тушди. Ҳикмат эгалари, фунун соҳиблари исломиятдан қувланди. Илму ҳикмат хазиналари қулфланди. Жаҳолат, адоват ҳукм сурди-да, бўйла ўлди:

Афсус экинзорни селоб олибдур,
Деҳқонни фалокат босуб, уйқуда қолибдур.

Мусулмонларнинг дилига игтифоқ ўрнига нифоқ, адолат ўрнига зулм, муҳаббат ўрнига адоват, ғайрат ўрнига атолат, мурувват ўрнига ғазаб, саховат ўрнига бухл, тавозуъ ўрнига кибр, садоқат ўрнига ифтиро, шафқат ўрнига ҳасад, ҳилм ўрнига ҳамоқат, ҳурмат ўрнига хусумат, қаноат ўрнига тама, сабр ўрнига ғурур, иқтисод ўрнига исроф, афв ўрнига даҳшат, саъй ўрнига сафоқат, ғайрат ўрнига хурофот ерлашди. Мана, шул ёмон хулқлари сабабидин асри саодатдан буён исломият кейин қараб кетди. Ғариб миллатнинг чин хулафоси, уламоси, ҳукамоси тахтиндан, мансабиндан, мазҳабиндан сурулди. Одиллар ерина золимлар, олимлар ерина абу жаҳллар, булбуллар ерина қарғалар, қумрилар ерина бойқушлар, билмам ва ҳоқимлар ерина кимлар ўтурди. Шул сабаблара мабни исломият дунёси инқироз саҳросина юзланди. Ислом ҳукуматларида бирин-кетин кўздин ниҳон ўлди.

Етса навбат ўлтурар бойқуш Сулаймон томига,
Ўрмагучлар ин қўяр Афросиёб айвониға.

НАЗОФАТ

Назофат деб аъзоларимизни, кийимларимизни, асбобларимизни пок ва тоза тутмоқни айтилур.

Поклик зеҳн ва идрокингни кенг ва ўткур қилур. Халқ орасида эътибор ва шуҳратга сабаб бўлур. Поклик ила ҳар хил касаллардан қутулуб, жонимизнинг қадрини билган бўлурмиз. Пок бўлмак саломатимиз, саодатимиз учун энг керакли нарсадур. Пок бўлмаган киши аллоҳ ҳам халқ қошида севимсиздур. Ииртиқ, эски кийимлар киймак айб эмас, янги кийимларни кир қилуб, ёғини чиқаруб юрмак зўр айб ва гуноҳдур. Чунки бу иш шариятга терс, тарбияти баданга зид, ажнабийлар кўзига исломиятни чиркин қилиб кўрсатмоқ бўладур, ҳам бир йилга етадурган кийимлар олти ойга етмай, қирқулуб тамом бўладур. Бу исроф, мол қадрини билмасликдур. Ифлослик балосидан поклик давоси ила қутулмоқ керак. Балиқнинг ҳаёти сув ила ўлдиғи каби, инсоннинг саломатлиги ҳаво иладур. Агар тан пок бўлуб ювилиб турмаса, қулоқ кир бўлса, эшитмагани каби бадан ҳам ўзига керак бўлган ҳавони ичига ололмас, ичидаги рутубат ҳам кирдан ўтуб чиқуб кетолмас, чунки бадан элак каби кўзликдур. Агар кўзи кир олса, ун туруб сув ҳам ўтмас, шунинг учун тамиз бўлмаган кишилар қўрқинч касалларга тезгина гирифтор бўлурлар. Шодлиқлари ғамда, олтундан қадрли умрлари касалхоналарда ўтар. Мана шуларни риоя қилуб, шариятимиз бизга покликни фарз қилмишдур. Поклик мусулмонлиғнинг илдизидур. Шунинг учун тани, кийими, жойномози пок бўлмаган кишининг ибодати ҳам дуруст бўлмайдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ислом дини пок диндур. Бас, пок бўлингиз, пок бўлмаган киши жаннатга кирмас”, - демишлар.

Халқи олам севгусидур тозалик, покни,
 Поклик орттургусидур фаҳм ила идрокни.
 Ҳар кишини кўксида поклик нишони бўлмаса,
 Тозалик майдонидан қувғайлар ул бебокни.

САӢЙ ВА ҒАЙРАТ

СаӢй ва ғайрат деб устига юкланган ибодат ва хизматларни ҳаракат бирла адо қилмакни айтилуру. Шариат ҳам ақл юзасидан ялқовлик қилуб, ишсиз, бекор юрмак дуруст эмасдур. Зероки, Қуръони карим бизларни саӢй қилмоқға амр этмишдур. Дангасалик ҳар вақт инсонни хор, тама балосига гирифтор қилур. Бир ишга машғул бўлган кишилар вақтни ўтганини билмас, ялқов кишилар учун бир соат ўткармак қиёматдан қийиндур. Ғайрат вужудимизга қуввати масъуд-ва бахтиёр бўлишимизга сабабдур. Шунинг учун ҳар биримиз саӢй қилуб, ўз кучимиз ила маишати-мизга керак бўлган нарсаларни топуб, бошқаларга муҳтож бўлмай роҳат-роҳат яшамоқ лозимдур. Сиҳатимиз, саодатимиз, сарватимиз, қаноатимиз, сабримиз, фазилатимиз, алҳосил, бутун ҳаётимиз ҳаракатимизга боғлидур. Ҳаракатлик кишилар тезгина мақсудларига етурлар. Ялқов кишилар ҳар нарсадан маҳрум, доим бошқаларнинг ёрдамига муҳтож бўлуб хорликда қолурлар.

Киши ёш вақтида илм ва маърифат, ҳунар ва санъатга бўйин қуймаса, тараддуд қилмаса, албатта, қора ишчи бўлуб қолур. Шариатга терс, қонунга зид бўлмаган хизматларни қилмак айб эмасдур. Агар бунга ҳам бўйин қуймай бу кўмурчилик, бу темирчилик менга муносиб иш эмас деб, дангасалик қилуб, ишсиз юрса, зўр айб, ғайратсизликдур. “Ғайратликдан имон қутилмас” деган масал бор. Бунга қараганда дунё ва охиратимиз учун ғайратни қўлдан бермаслик лозимдур. Ғайрат имона, салобати виждона далолат элар. Ҳазрати Умар эшик олдида бекор ўтирган бир кишини кўруб: “Ғайратсиз кишилардан худо безор, исломият ғайрат ила ривож топди; сендек ялқов кишилардан исломият ҳазар қилур”, - демишлар.

Ҳақ буюрди: “Лайса лилинсонни илло мо саӢй”,
 Ғайрат ила утди оламдан Муҳаммад Мустафо.
 Бизда умматимиз, қилайлук саӢй ила хайру сахо,
 Қилсалар шояд шафоат соҳиби рўзи жазо.

РИӢЗАТ

РиӢзат деб савоб ишларни қилуб, гуноҳ ишлардан сақланмоқни айтилуру. РиӢзат адабнинг кони, руҳнинг дармонидур. Инсонларни тўғри йўлга солуб, эгри йўлдан қайтаргувчи риӢзатдур. Шул сабабли риӢзат қилгувчилар оқил ва фозил бўлур. Аллоҳ ҳам халқ қошида мақбул ва муътабардур. Ялқовлик, кўп ухламак, ёмон одамлар ила юрмак, вақтни бекор ўткармак, айшу ишрат қилмак, кўп ошамак, фойдасиз сўзлар сўзламак, самовар-

ларда, кўчаларда азиз умрни буш ўткармак каби ишларнинг ҳаммаси риёзатга зид, умрнинг эгови, худонинг ғазабидур. Аллоҳнинг буйруғи, расулulloҳнинг суўнатлари, шариат қил деган ишларнинг бирин-кетин ўз вақтида қилмак ибодат ҳам риёзатдур.

Риёзатни риюя қилган кишилар ҳеч вақт шариат йулидан айрилмас, Аллоҳ буйруғидан четга чиқмас ва бу йул ила охират азобидан қутулур, роҳат ва раҳмат саройига кирар, риёзатни риюя қилмаган кишилар Аллоҳ таолонинг ризосини тополмас, хор-зор бўлуб, охиратда аламлик азобига гирифтор бўлур.

Афлогун ҳаким: “Мен риёзатдаги лаззатни ҳеч нарсада кўрмадим, зероки, вужудимнинг саломати, руҳимнинг саодатини риёзатда топдим. Шунинг учун риёзат айна саодатдур деярам, чунки фикрнинг, тилнинг ислоҳи баданнинг риёзатига боғлидур”. - демиш.

Ибн Сино ҳаким: “Тан риёзатидан кўпроқ руҳ риёзати лозимдур. Мард киши ўзини риёзат ва адаб ила кўрсатсун, инсон ила ҳайвон орасидаги фарқ ёлғуз маишатда эмас, яхши ахлоқ касб қилмоқдадур”, - демиш.

Риёзат мевасидур мисли бодом,
Юзи қаттиғ ичидур ишта иньом.
Кишин мақсудина элтар риёзат,

Риёзатсиз иш ўлғай бесаранжом.
Агар сабру риёзат чексанг, эй жон,
Пишуб олдинга тушгай меваи хом.

ШИЖОАТ

Шижоат деб ботир ва юракли бўлмакни айтилуру. Шажий киши ҳеч нарсадан қўрқмайдурган ботир ва юракли бўлур. Саъй ва ғайратнинг зидди дангаса ва ялқовлик ўлдиги каби шижоатнинг зидди қўрқоқликдур. Қўрқоқ савдогар фойда қилмас. Қўрқоқ киши ўзининг соясидан ҳуркар, ҳеч бир иш қилишга юраги бўлмас. Кўп кишилар ваҳима ва қўрқоқлик орқасидан молларидан, жонларидан, ватанларидан айрилурулар. Шунинг учун ҳар ишда шижоатни қўлдан бермаслик лозимдур. Шижоат инсониятнинг соф ойинаси, иффат, ғайрат, истиқомат каби яхши хулқларнинг нуронийсидур. Шижоатнинг ҳақиқати қалбнинг матонатиндан, руҳнинг саломатиндан иборатдур. Ҳозирги замонда ботирлик - бойликда, қайси давлат ва миллатнинг давлати бўлса, шул устун бўлмакдадур. Чунки ҳукумат учун халқ, халқ учун ҳунар, ҳунар учун илм, илм учун ақча лозимдур.

Сарватли миллатлар миллиятларини йўқотмас, роҳат ва саодатда яшар. Бу куяда маданий миллатлар урушларини тижорат ва саноатга айландурдилар ва бу сояда бир-бирларига ғалаба ва рақобат қила бошладилар. Сеҳргар ва жодугарлик ила эмас, тижорат ва саноатгарлик ила чолишқон Европа, Африқо ва Осиёни ўзига асир ва мусаххар қилмакдадур.

Бу замонда фидо ила жанг айламак эрлик эмас,

ақлу ҳунарнинг ёксини.

Бешлаб, унлаб сум топишса, илм ила агёрлар,
 Биз бўлуб ҳаммол, оладурмиз тийинлаб чоқасин.
 Бошқалар санъат, тижоратла тараққий айласа,
 Бизни эл тортар.аёғдин ўлган отнинг тоқасин.

ҚАНОАТ

Қаноат деб жаноби ҳақ тарафидан ихсон бўлган аҳволга етишдугимиз неъмат ва молга шукр, бошимизга келган фақр, мусибат, фалокатларга чидаб, сабр қилмоқни айтилур. Қаноат ҳасад, тама, ҳирс, хорлик каби иллатларнинг давоси, нафсимизнинг ғиносидур.

Қаноат бир хазинадурки, нақдинаси кундан кун ортар. Бу хазинага эга бўлган кишилар умрларини шавқ ва роҳатда кечирурлар. Бунинг ила баробар қаноатсизликдан пайдо бўладурган ҳасад деган жоннинг энг зўр душманидан қутулурлар. Чин инсонлар кишининг молина, мулкина, саодатина, маишатина ҳасад қилмас, қаноатдан айрилмас, умрини роҳатда ўткарур. Инсон ҳар бир ишга кучи етгунча қолишмоқ жаноби ҳақ тақдирдаги нарсасидан нимани берса, шунга қаноат қилмоқ лозимдур.

Зероки, инсон ўз маишатини, номусини сақламақ учун фидойи жон даражасига боргунча саъй қилмоқға буюрилмишдур, лекин бу саъйнинг машруи ҳар бир ишда қаноатни қўлдан бермасликдур. Оламда қаноат каби дилни поклайдурган нарса йўқдур. Жаноби ҳақнинг амрига итоат қандай саодат эса, тақдирига қаноат зиёда бахтиёрликдур. Ҳазрати Али афандимиз: “Дунёда саъй-жадали ила маишат ўткарган қаноат эгаси ҳеч кимга муҳтож бўлмаган зўр бойлар каби роҳатда, саодатда яшар”, - демишлар.

Афлогун ҳаким: “Инсоннинг саодати қаноатини қўлда тутмакда, сарват ва маишат тўғрисида жаноби ҳақнинг тақдирига рози бўлмакдадур”, - демишлар.

ИЛМ

Илм деб ўқимак, ёзмакни яхши билмак, ҳар бир керакли нарсаларни ўрганмакни айтилур. Илм-дунёнинг иззати, охираатнинг шарофатидур. Илм инсон учун ғоят олий ва муқаддас бир фазилатдур. Зероки, илм бизга ўз аҳволимизни, ҳаракотимизни ойна каби кўрсатур. Зеҳнимизни, фикримизни қилич каби ўткур қилур. Савобни гуноҳдан, ҳалолни ҳаромдан, тозани мурдордан айуруб берур. Тўғри йўлга раҳнамолик қилуб, дунё ва охираатда масъуд бўлишимизга сабаб булур. Илмсиз инсон мевасиз дарахт кабудур. Чунки илмсиз кишилар ота-онасига, қариндош-уруғига, ёр-дўстига, дин ва миллатига фойда еткурмак бир тарафда турсун ўз устига лозим бўлган ибодат ва тоатни ҳам лойиқича қила олмас. Илмнинг фойдаси у қадар купдурки, таъриф қилгон бирла адо қилмак мумкин эмасдур. Бизларни жаҳолат қоронғулиғидан қутқарур. Маданият, инсоният, маърифат

дунёсига чиқарур, ёмон феъллардан, бузуғ ишлардан қайтарур, яхши хулқ ва адаб соҳиби қилур, аллоҳ таолога муҳаббат ва эътиқодимизни ортдирур, жаноби ҳақнинг азамат ва қудратини билдирур. Алҳосил, бутун ҳаётимиз, саломатимиз, саодатимиз, сарватимиз, маишатимиз, ҳимматимиз, ғайратимиз, дунё ва охиратимиз илма боғлидур. Пайғамбаримиз: “Илмга амал қилгучилардан бўлингиз, нақл ва ривоят қилгучилардан бўлмангиз”, - демишлар.

Илм бир дарё ичи тўлмиш дуру гавҳар билон,
Қиймату қадрин қачон билгай они жоҳил йилон.

Олим кишилар ҳар ерда азиз ва ҳурматлидур. Шариатимизда қайси илмга муҳтож бўлсанг, шуни билмак бизга фарздур.

Шунинг учун ўқимак, билмак замонларини қўлдан бермай, вужудимизнинг душмани бўлган жаҳолатдан қутулмакга жонимиз борича саъй қилмагимиз лозимдур.

АҚСОМИ ИЛМ

Илм диний ва фанний қисмлар ила иккига бўлинур.

Диний киши бўлмак учун улуми диния ўқумак ила баробар ҳисоб, ҳандаса, тарих, ҳикмат, кимё, тиб, зироат илмлари каби фанний илмларни ҳам билмак, чин олим бўлмак лозимдур. Чунки бу илмларнинг иккиси ҳам дунё ва охиратимиз, ҳаёт ва саодатимиз учун энг керакли нарсалардур.

Ўткан замондаги ислом уламолари ҳар бир илмга тиш-тирноқлари ила ёпишдилар, ўқидилар, ўқитдилар, улум ва фунун соясида исломият тараққий қилди, маданият тарқатди, китобхоналар, қироатхоналар, етимхоналар, камбағалхоналар, касалхоналар очилди. Ҳозирги мусулмонлар таассуб ва жаҳолатлари ила мақтанулари каби, аввалги замон мусулмонлари илм ва маърифат, китоб ва асарлари ила мақтанурлар эди. Алҳосил, ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси ёшларининг илм ва маърифатига, ҳунар ва санъатига боғлидур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз:

“Илм ўқимак ҳар бир мўъмин эру хотунга фарздур”, - демишлар. Ажабо, қуръонимиз, пайғамбаримиз ўқингиз, деб амр қилгон ҳолда, бизлар на учун ҳаракат қилмаймиз, қамирламаймиз, бошқа миллатларнинг ўғуллари, қизлари кеча демай, кундуз демай, ёз демай, қиш демай илм йўлида жонларини фидо қилуб, қувушуб, югурушуб, кузларимизни қамашдируб турган бир замонда бизлар ҳамон уйқудан, ғафлатдан, жаҳолатдан бошимизни кутармаймиз, ибрат олмаймиз. Пайғамбаримиз: “Олим бўл,

- 1 Ислом уламосиндан Имом Ғаззолий ҳазратлари тўқуз юзга яқин китоб тасниф қилмишлар.
- 2 Имом Ғаззолий бешинчи асрнинг зур уламосидандурлар. Тус шаҳрида бир фақир кишининг ўғлидурлар. Кун шаҳарларни саёҳат қилуб, 55

илм талаб қилувчи бўл, ёки илмни эшитувчи бўл, ҳеч бўлмаса, шуларга муҳаббат қилувчи бўл, бешинчиси бўлма, ҳалок бўлурсан, демадиларму?

Топар илм ила одам ўғли камол,
 Етурмас камола жамол ила мол.
 Керак уртанур илм учун шамъдек,
 Танумоқ худони илмсиз маҳол.

Талабгор улур илма оқил киши,
 Сотар илм бозори моли ҳалол.
 Талаб айламак фарздур бизга илм,
 Бу амр узрадур эр-хотун, ёш, чол.

САБР

Сабр деб бошимизга келган бало ва қазоларга чидамли бўлмакни айтилуру. Ҳар бир ишда сабр ва совуққонлик ила ҳаракат қилмак лозимдур. Чунки бошимизга келадурғон бало ва қазо, заҳмат ва машаққатларнинг барчаси жаноби ҳақнинг иродаси ила ўлдиғи учун буларга сабрсизлик қилган кишилар ажр ва савобдин қуруқ қолурлар. Сабр инсонлар учун буюк бир фазилатдурки, жаноби ҳақ собирларни суяр. Қуръони карим ичида кўп ерда сабрни, собирларни мадҳ қилмишдур. Шариати исломияда жаноби ҳақ тарафидан келган бало ва қазога сабр қилмоқ фарзи айн-дур.

Инсон ҳар бир ишни сабр ва матонат ила юрутса, мақсудига тинч ва роҳатда боруб етар. Ҳамиша саодатда яшар.

Секин борган киши мақсуда етгай,
 Шошуб бесабрлар каж йулга кетгай.
 Агар сабринг булса нафсинга йўлдош,
 Сени тавфиқи раббонига элтгай.

Нафсини сабр ила ром қилган киши ҳар ишда ошиқмай, оҳиста ҳаракат қилур. Нафсини ҳалокатдан, ғурурдан сақлар. Сабр шундай бир кучли нарсадурки, шаҳватни ифбатга, ғазабни ши-жоатга, шиддатни ҳилмга, катталиқни тавозуъга, ёмонлиқни ях-шилиқга айландурмакга қуввати етар.

Шул хусусда сўйланмиш бир ҳадиси шарифнинг маъноси “илм имонли кишиларнинг муҳиби, ҳилм ҳомийси, ақл далили, яхши амал сармоясси, мулойимат волиди, афв ахавони, сабр ҳоқими виждонидур”, - дейилмиш. Араблар “ассабу мифтоҳул-фараҳ” - сабр шодлиғнинг калидидур”, - деюрлар.

Сабр ила ҳар мушкил иш зойил булур, Нафс кўйина юруб сойил булур.
 Сабр эдан мақсудина нойил булур. Сабр қилсанг, гурадан ҳалво битар
 Ҳар кишида бўлмаса сабри жамил, Сабрсизлар ўз оёғидан йитар.

ҲИЛМ

Ҳилм деб булар-булмас ишга аччиёланмайдурган, арслон юракли, юмшоқ табиатли булмоқни айтилуру.

Ҳилм инсонларнинг таъбидан хусумат, адоват, ғазаб, ҳиддат каби ёмон хулқларни йўқ қиладурган ҳар кимча мақбул бир сифатдур.

Ҳилм илми ахлоқ юзасидан инсонга энг керакли нарсадур.

Нафснинг роҳати, қалбнинг матонати, фикрнинг саломати, виждоннинг ҳаловати ҳалим табиат булмоқ ила ҳосил булуру. Чунки ҳалим кишилар ҳар қанча қувват ва қудрат соҳиби булса ҳам, ўзидан ожиз кишиларга шиддат ила муомила қилмас. Фикри саломат кишиларнинг қалби ҳалим, таъби карим ўлуру. Зероки, вужудимиздан пайдо буладирган афъол ва ҳаракотимизнинг манбаи ҳавас ва орзудуру. Бу ҳавас ва орзуга фақат ҳилм ила ғолиб келурмиз ва бу васила ила тўғри йўлга кирубу, яхши хулқ соҳиби, дин ва миллат ходимларидан булурумиз. Дунёда чин инсон булмак учун ҳаваснинг қўлига нафснинг жиловини бермайдирган, булар-булмас нарсалардан аччиёланмайдурган, совуққонли, юмшоқ табиатли, мулойим сўзли, ҳалим ва сабрли булмак лозимдур.

Зотига, ҳилмияти мавсуф қилса ҳар киши,

Икки оламда булуру роҳат, ҳаловатда иши.

Расули акрам набиййи муҳтарам афандимиз: “Алҳилму саййидал ахлоқ - Ҳилм хулқларнинг саййидидур”, - демишлар.

Суқрот ҳаким: “Шиддат ила муомала қилган кишиларга ман виқор ва ҳалимлик ила муқобила қилурман, чунки ҳилм шиддатни, хусуматни паст қилуру. Лекин кишини ожиз ва хорлик даражасига тушурадурган ҳалимликдан ман безор”, - демиш.

Бу сўзга қараганда саҳоватнинг ифроти исроф ўлдиғи каби ўринсиз ерда ҳилм истеъмол қилмак инсоннинг виқор ва эътиборини поймол қилуру. Шунинг учун ҳилмият ҳудудидан-чегарасидан чиқмай, ғазаб, ҳиддат каби ерларда ҳилм истеъмол қилуб, нафснинг ҳароратини паст қилмолидуру. Лекин тепса тебранмайдурган, туртса тинг этмайдиган булуб, ғайрат, шижоат ўрунларига ҳам мулойимлик ишлатув ҳалимлик ҳудудидан ошуб, бушлик, анқовлик дунёсига чиқмакдур. Бундай ҳалимликдан қочмак, ҳазар қилмак керак.

Ҳалимликни қилсанг агар ихтиёр,

Булуру халқи олам санга дусту ёр.

Булуру мевалик шоҳни боши паст,

Ҳалим ўлғуси оқили ҳушёр.

ИНТИЗОМ

Интизом деб қиладурган ибодатларимизни, ишларимизни ҳар бирини ўз вақтида тартиби ила қилмакни айтилуру. Агар ер юзида интизом булмаса эди, инсонлар бир дақиқа яшолмас эдилар. Жа-

ноби ҳақ еру осмонларни, ой ва юлдузларни, инсон ва ҳайвонларни, қурт ва қушларни шундай бир низом ила тарбият бериб яратмишдурки, ақл билмакдан, қалам ёзмакдан, тил сўзламакдан ожиздур. Дунёга келган пайғамбарларнинг ҳар бирлари дин ва шариатларини тарбият ва низом ила юрутмишлар. Хусусан, ислом дини мукамал равишда тартиб ва низомни риоя қилмишдур. Ва бу сояда озгина замонда ислом уруғлари бутун дунё юзига ёйилмишдур. Ислום давлатларининг барпоси низом ва интизом ила ўлдиғи каби барбод ва инқироzi ҳам тартиб ва низомсизлик ила бўлмишдур. “Хайр, ўтган ишга салавог”. Алҳосил, ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси ишларини вақтида низомдан чиқармай тартиби ила юритмакға боғлидур. Шогирдлар мактаб ва мадрасалардаги замонга мувофиқ равишда қурилмиш, низом ва тартибларни риоя қилмаклари лозимдур. Чунки тартиб ва низомни риоя қилмаган кишиларнинг ишлари ҳамма вақт нотамом, ўзлари паришон бўлурлар. Аммо ишларини тартиб узра юритган кишиларнинг ишлари ерида, ўзлари тинч ва роҳатда умр ўткарурлар. Ҳозирги замонда бизнинг Туркистон бойларининг ишлари тўхтаб, синувларининг биринчи сабаби ишларини ахлоқсиз, билимсиз, мусриф, ялқов кишиларга топширувлари ила баробар ўзларининг замонга мувофиқ тартиб ва низомдан хабарсизликларининг емушидур. Пайғамбаримиз: “қасбларнинг ортуғроқи хиёнатсиз, ёлғонсиз қилғон савдо ва тижорат ила банданинг ўз қўли бирлан ишлаган ишидур”, - демишлар.

Давлатни кони, манбаи, тартиб-интизом,
Сарватни пойдори эрур иқтисоди том.
Муҳтожлиғ юзини кўрар деб гумон қилманг,
Тартиби бирла юрса, кишининг иши мудом.

МИҚЁСИ НАФС

Миқёси нафс деб қиладурган амалларимизни, ишларимизни шариат, инсоният қонунига мувофиқ ўлуб, ўлмадиғини виждонимиз ила ўлчаб кўрмакни айтилар. Нафс ўлчови ҳақиқий бир ўлчовдурки, инсоннинг ўз нафсига лойиқ кўрмаган муомалани бошқалар ҳақида ижро этмоқға қўймас, фикр эгалари, инсоф соҳиблари ҳар вақт нафс ўлчовидан ташқари ҳаракат қилмас.

Агарда бир сабаб ила шариат ҳукмидан, инсоният қонунидан чет кетса, бу қабоҳатини нафс ўлчови ила билуб, иккинчи мартаба қилмасга қасд ва ният қилуб, шариат низомидан, инсоният чизиғидан чиқмасликга саъй ва ғайрат қилур.

Алҳосил, нафс ўлчови таърифдан ташқари инсонлар учун энг фойдали, ҳар кимча мақбул буюк бир фазилатдур.

Буюк Искандар: “Дунёда энг ҳақиқий, тўғри ўлчов нафс ўлчовидурки, бу мезонда зарра нуқсон йўқдур”, - демиш.

Ибн Сино ҳаким: “Инсоннинг фазлу камолининг ўлчови нафснинг ўлчови ила ўлчанур”, - демиш.

Дунёда ҳар нарсанинг махсус улчови булар,
 Банда афъolini виждони ила тортиб кураар.
 Бир ишига вазнда келса оғир уз нафсига,
 Ул ишинг қандог булакларга раво, лойиқ кураар.

Сев ВИЖДОН

Виждон деб руҳимизга, фикримизга таъсир қиладурган ҳиссиёт, яъни сезув-туймақдан иборат маънавий қувватни айтилур. Биз ҳар вақт афъол ва ҳаракотимизни яхши ва ёмонлигини, фойда ва зарарлигини онжақ виждонимиз ила билурмиз, Виждон инсоннинг ақл ва фикрини ҳақиқий мезонидурки, бу тарозу ила ўз камчиликларини ўлчаб билмак ила баробар бошқаларнинг ҳам афъол ва ҳаракотини сезур. Агар ишлаган иши шариат, ақл ва ҳикматга мувофиқ булса, муҳаббат қилур. Қабоҳат ва ёмон ишларни қилса, нафрат қилур. Биз жаноби ҳақнинг амр ва наҳйини фикр ва руҳимизнинг маънавий қуввати ўлан виждонимиз ила айира билурмиз.

Виждон яхши хулқларнинг манбаи ўлдиғиндан виждон соҳиблари ҳар бир ишни беғараз, холис ният ила ишлар.

Шул сабабли ҳар ким назарида мақбул ва суюкли бўлур.

Аммо виждонсиз кишиларнинг ишларида ният ва амалларида, дўст ва ошнолиқларида яширин бир ғаразлари ўлдиғиндан ҳар вақт ҳасрат ва надомат чекуб, виждон азобиға гирифторм булурлар.

Ҳар бир инсоннинг ҳақиқий фоили виждонидур.
 Меваси яхши амалдур, ҳосили виждонидур.

Инсон диний вазифаларини улуввиятини виждони соясида тақдир қила билур. Чунки, виждони саломат кишилар имон ва эътиқодларини камолга еткурмак учун жаноби ҳақнинг буйруқларини дин ва миллатга фойдалик ишларни шод ва хуррамлик ила ишлар.

Алҳосил, виждон ҳар кимнинг афъол ва ҳаракотини курсатадурган мусаффо бир ойинадурки, бу кўзгуга чин назар қилган киши ўз айб ва камчиликларини тўзатмак ҳаракатида булур, бошқаларнинг айб ва қусурларини ахтармоқға вақти булмас. Бизим исломиятда виждон ахлоқини ислоҳи учун саъй-ҳаракат қилмак лозим ўлдиғиндан шул доирада ҳаракат қилгон кишилар икки жаҳонда азиз ва мукаррам булурлар. Арасту ҳаким: "Руҳимизнинг маънавий қуввати ўлан виждонимиз, фикримизга қувват бергувчи бир воситайи идрокия дейилур. Яъни, ҳиссиётимизнинг руҳимизга таъсир эттирғувчи бир робитайи илктирикийясидур", - демиш.

Ибн Сино ҳаким: "Виждон руҳ ва фикримизни туйғун қилмакға биринчи воситадур", - демиш.

Соф виждон каби ҳеч комила мезон улмаз,
 Киши ўз айбини билмак каби урфон ўлмаз.

Шод-масрур улур инсоф ила виждонли киши,
Кимки виждонсиз эса, тўғри, чин инсон улмаз.

ВАТАННИ СУЙМАК

Ватан. Ҳар бир кишининг туғулуб ўскан шаҳар ва мамлакатини шул кишининг ватани дейилур. Ҳар ким туғулган, ўсган ерини жонидан ортиқ суяр. Ҳатто бу ватан ҳисси-туйғуси ҳайвонларда ҳам бор. Агар бир ҳайвон ўз ватанидан - уюридан айирилса, ўз еридаги каби роҳат-роҳат яшамас, маишати талх бўлуб, ҳар вақт дилининг бир гўшасида ўз ватанининг муҳаббати турар.!

Биз туркистондилар ўз ватанимизни жонимиздан ортиқ суйдигимиз каби, араблар арабистонларини, қумлик, иссиғ чўлларини, эскимулар шимол тарафларини, энг совуқ қор ва музлик ерларини бошқа ерлардан зиёда суярлар. Агар суймасалар эди, ҳавоси яхши, тириклик осон ерларга ўз ватанларин ташлаб ҳижрат қилурлар эди.

Боболаримиз: “Киши юртида султон бўлгунча, ўз юртингда чўпон бўл”, - демишлар.

Мен айблик эмас, эй ватаним, тоғларим,
Бевақт ташлаб кетдим оё, боғларим.
Ҳижрон қилодур мени жудолиғ,
Дўнди гама рўзу шабу чоғларим.

Ҳаммага маълумдурки, энг муқаддас диний еримиз ўлан Арабистонга боғларини, ҳовлиларини соғуб ҳижрат қилган ҳожиларимизнинг аксари яна ўз ватанларига қайтуб келурлар. Бунинг сабаби, яъни буларни тортиб кетурган қувват ўз ватанларининг, тупроқларининг меҳру муҳаббатидур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳуббул-ватани минал имони-ватанни суймак имондандур”, - демишлар.

Ватан, ватан дея жоним танимдан ўлса равон,
Банга на ғам, қолур авлодима ую ватаним.
Ғубора дўнса ғамим йўқ вужуд зери ваҳм,
Чароки ўз ватаним ҳокидур гўру кафаним.
Туғуб ўсан ерим ушбу ватан вужудим хок,
Ўлурса аслина рожеғ бўлурми ман ғамнок.

ҲАҚҚОНИЯТ

Ҳаққоният деб ишда тўғрилиқ, сўзда ростликни айтилур. Инсон бўстони саломатга, гулзори саодатга ҳаққоният йўли ила чиқар. Инсониятнинг илдизи ўлан раҳмдиллик, ҳақшунослик, одиллик каби энг яхши сифатларнинг онаси ҳаққониятдур. Жаноби ҳақнинг шу номи муборакини муқаддас билган киши ҳеч вақт ҳаққониятдан айрилмас, чунки ҳаққоният нури қайси дилда

жилвагар улса, жаноби ҳақнинг тавфиқи раббонийси шу дилда нашъу-намо қилур. Ақл эгалари, виждон соҳиблари ҳар вақт кўрган, қилган ва билганларини, ҳақиқатни ва тўғрисиини сўзлар. Ишда тўғрилиқ бировнинг нафсига, молига хиёнат қилмов, сўзда тўғрилиқ ҳар вақт рост сўзламакликдур.

Ростлиғ ҳақни ризосини топар,
Тўғри йулда йуқ бўлурму ҳеч чопар?

Бизим шариати исломияда агар бир кишининг ҳақиға буқтон қилинуб, қилмаган ишни қилди деб сўз сўйланса, билган киши ростини сўзлаб, шул кишини оқламак вожибдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аннажоту фиссиддиқи - нажот ростликдадур”, - демишлар. Ҳазрати мавлоно Румий: “Исломият айни ҳаққониятдур. Ҳақни қабул қилувчилар ҳуқуқи шаръияни сақламоқға буюрулмишдурлар. Чунки шариат ҳукмларининг энг асосий илдизи ҳаққониятдан иборатдур”, - демишлар.

Ҳақшунослик улмоқ шарофатдур жаҳонда одама,
Ҳақни изҳор айламак бирла кўрук вер олама.
Ярашур инсона сидқу тўғрилиқ гар кўрса гириҳ,
Тўғрининг ёрдамчисидур ҳақ таоло ғам ема.
Тўғриларнинг маскани фирдавс айвонидадур,
Эгрилар икки жаҳонда ғам-алам конидадур.

НАЗАРИ ИБРАТ

Назари ибрат деб ҳар бир нарсаға синчиклаб боқуб, шундан узига бир ҳисса ибрат олмоқни айтулур.

Хулқларнинг энг афзали, инсонлар учун энг кераклиси назари ибратдур. Инсон назари ила боқуб дунё китобиндан ўз қадр ҳиссасини билуб олмак лозимдур. Маърифат соҳиби бўлмак учун аҳволи оламдан хабардор бўлмак керак. Шунинг учун ақл соҳиблари, фатонат эгалари ўзларига фойдаси бўлса-бўлмаса синчиклаб қараган нарсаларидан бир ҳисса олмай қўймаслар. Ҳозирги замондаги тараққий қилган миллатларнинг ҳунар ва санъатларининг барчаси илми ва назари ибрат соясида намоён ўлуб, оламини мунаввар ва мусаххар қилмишлар. Бизим шариати исломияда ҳар нарсани эътиборға олуб, шундан ибрат ҳосил қилуб, ахлоқини тузатмак вожибдур. Ҳазрати Али Разий аллоҳу анҳу: “Дунёда энг мунтазам дорул-улум назари ибратдур. Ибрат кўзларининг пардаси очилмаган кишилар дунё китобида ёзилган ҳақиқатни кўролмастар. Коинот каби мукамал бир саҳнаи ибратдан фойдаланмаган киши ҳеч бир муаллими ҳикматдан баҳраманд бўлолмас”, - демишлар.

Мавлоно Румий: “Жаноби ҳақнинг осори қудратларини басират кўз ила, назари ибрат ила тамоша қилинса, кўп ҳикматлар кўрилуру. Чунки ҳақиқат илмининг муаллими чашми ибратдур. Ҳақ чашми ибрат ила мушоҳада қилинур”, - демишлар.

Бир кўр хазрати Луқмоннинг олдиларига келуб, “агар кўзимни очсангиз, мен сизга қул бўлурман”, демиш. Ҳақим кўрни маърифат соҳиби эканини билуб, “жоним, кўзингни пардасини очмоқ мумкин, лекин назари ибратни очмоқ қўлимдан келмай-дур”, - демишлар. Кўр: “Ё Луқмон! Сизнинг шуҳратингиз фақат парда очмоқдан иборат бўлса, сизни ҳақим демай табиб демак лозим экан”, - деб ҳазрати Луқмоннинг ибрат кўзини очмишдур. Жаноби ҳақ биз мусулмонларнинг ҳам кўзимиздан ғафлат пардасини кўтаруб, ибрат кўзларимизни очса эди.

Оч кўзларингни, бас, бу қадар ғафлат, эй кўзим,
Умринг ганимат, оч назари ибрат, эй кўзим!
Ибрат кўзингни очмасанг, атрофингга боқуб,
Бир-бир кетар қўлингдан учуб давлат, эй кўзим!
Мол ўлса борча ҳамдаму ёру биродаринг,
Қочгай уруғларинг йўқ эса, сарват, эй кўзим!
Ҳосили замонда илм ила давлатда эътибор,
Сармоёи саодат ҳар миллат, эй кўзим.

ИФФАТ

Иффат деб нафсимизни гуноҳ ва бузуқ ишлардан сақламоқни айтилуру. Бизларни гуноҳ ва маъсиятдан сақлагувчи, ҳаром-ҳаришдан нафсимизни асрагувчи фақат иффатимиздур.

Ахлоқ соҳиби, иффат эгаси қалбини, виждонини поклаб, тилини ёлғон, ғийбат, бўхтон, моляъни каби ёмон сўзлардан сақлар.

Чунки инсонга иффатидан кўпроқ тил иффати лозимдир.

Бошимизга келадурган кулфат ва заҳматларнинг аксари ёмон тилимиздан, андозадан ортуқ сўйлаганимиздан келур.

Ўйламай сўйлаган оғримай улар,
Фикр ила сўйлаган йиғламай кулар.

Иффат эрлардан кўпроқ хотунлар учун олмосдан қиммат, инжудан қадрли зийнат ва фазилатдур.

Иффатли киши ҳар вақт назари ибрат ила ҳаракат қилур. Кеча ва кундуз фикри, зикри ватандошларига, қариндошларига яхшилик, хайрихоҳликдан иборат бўлур.

Сўзида, феълида содиқ бўлуб, виждонга терс, инсониятга келишмаган муомаладан ҳазар қилур. Ҳазрати Али разиллоҳу анҳу: “Иффат хотунларнинг энг зийнатли либоси, эрларнинг сармоёи улвиятидур”, - демишлар.

Ҳазрати Луқмон: “Иффат номуснинг энг маҳкам суянчиғидур. Нафснинг ҳужумига шул қувват ила муқобила қилинур”, - демишлар.

Афлотун ҳақим: “Иффат хотундан кўпроқ эрларга ярашадурган бир сифатдур. Хотун иффати адаб ва номусини сақловдур. Эрларнинг иффати бутун инсоният адабларига шомилдур. Иффатсиз инсон яланғоч жасад кабидур”, - демишлар.

Зотингга зийнат ўлан иффатни дилда сақлагил,

Шаҳват нафсинг сени бўлгусидур ақлинга қул.
 Ҳар кишининг дунёда йиртилса иффат пардаси,
 Нафси шайтондек ани бир кун солур буйнига гул.

ҲАЁ

Ҳаё деб ишда, сўзда адабни риоя қилмакни айтилар. Ҳаё дилни равшан қиладурган бир нурдурки, инсон ҳар вақт шул маънавий нурнинг зиёсига муҳтождир. Шариат буюрмаган, одамлар суймаган ишларни ишламак - ғийбат, ҳажв, масхара, сафсата, сўкув каби одамларнинг нафсига, иффатига тегадурган адабсиз сўзларни сўзламак зур ҳаёсизликдур. Иффатнинг пардаси, виждоннинг ниқоби ҳаёдир.

Шунинг учун ҳар бир ҳаракатимизда, сўзимизда ҳаёни қўлдан бермаслик лозимдур. Ҳаё пардаси ила ўралмиш инсонларнинг иффат пардаси йиртилмас. Ва бу чодир шундай муборақдурки, анча-мунча саҳв-хатоларни беркитуб йуқ қилур.

Ибн Сино ҳаким: “Инсонда доим турадурган ҳусн ва латофат ҳаё ила иффатдур. Ҳаёсиз юз жонсиз жасад кабидур”, - демиш.

Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Алҳаё минал-имони” - ҳаё имондандир, “Изо лам тастаҳ фааснаъ мошиъта” - ҳаё қилмаз эсанг, истаган ишингни ишла”, - демишлар. Муҳиддин: “Инсоннинг суратидаги қизиллик секин-секин кетар, ҳаё қизиллиги асло кетмас. Ёшлиқ ҳуснининг қизил рангининг ҳаё ила зийнат-латофатга эга бўлурлар”, - демишлар.

Сукрот ҳаким: “Хотунларнинг энг гўзали ҳаё ва иффат пардасига ўралганларидур”, - демиш.

Ҳаё, номус имона далилдур,
 Ҳаёсиз доимо хору залилдур.
 Уялма маърифат ҳосил қилувдан,
 Маорифсиз кишилар мурда дилдур.

ИДРОК ВА ЗАКО

Идрок ва зако деб очуқ фикрли, хуштабиат, зийрак бўлмакни айтилар. Идрок ва зако яхши хулқларнинг равзаи ризвони, ибрат кўзларининг нури раҳмонийсидур.

Чунки идрокли кишилар ҳар бир мақсадининг остида яширин ўлган замирларнинг маънолари на ердан бориб чиқишини билур. Илму маърифат соҳиби бўлмак учун саъй ва ғайрат керак ўлдиғи каби зеҳн ва идрокнинг ҳам саломат бўлмоғи шартдур. Шунинг учун ёшлиқдан бошлаб зеҳн ва идрокимизни қувватландурмак учун азиз умримизни ўйин-кулги, сафсата, молояъни каби беҳуда сўзлар ила ўткармай, ҳар хил китоб, ғазита ва журналларни ўқуб, фикримизни очмоқ, зеҳнимизни қувватландурмак лозимдур. Зеҳнсиз кишиларнинг ўлчовсиз сўзлари ўзларини уялтиргани каби эшитувчини ҳам зериктирур.

Ҳар кишининг фикр, идрокин сўзи билдиргуси,
 Пистаи бемағз агар лаб очса пасво бўлгуси.

Идрок соҳиби ўзини фозил ва улўғ билиб ҳамжинсларига ҳақорат кўз ила боқуб: “Биласанми? Ман қандай бой ва обрўли кишиман” деб мақтануб, ўзини катта қилуб курсатмас. Устига юкланган диний, миллий ва маиший вазифаларини ҳар бирини ўз вақтида адо қилур. Мана, шундай кишилар икки дунёда обрўлик бўлуб, улганларидан сўнг “фалони хўб, яхши зот эди, худо раҳмат қилсун, миллатга кўп хизмат қилди, халқға фойда еткурди”, деб бошқалар тарафидан мақталурлар.

Ҳушёр ва зийрак кишилар куч ва қувватлари бор вақтида келадурган замонларини тушуниб, пул ва молларини ўринсиз ерларга, тўй ва маъракаларга ҳаддан ортиқча исроф қилмаслар, ўзларининг роҳати, бола-чақаларининг саодати учун керак бўладурган ер ва боғларини сотмаслар, замонага мувофиқ киши қилмақ учун болаларини ўқитмақ ва тарбия қилмақ тўғрисида ақчаларини асло қизғанмаслар.

Идрок ила ақлингга аюр яхши ёмонни,
Беҳудага сарф этма шу қимматли замонни.
Саъй эт, жадал эт, илму фунуна ҳаракат қил.
Боқ, найладилар ҳикмат ила ушбу жаҳонни

ҲИФЗИ ЛИСОН

Ҳифзи лисон деб ҳар бир миллат ўз она тил ва адабиётини сақламагини айтилар. Ҳар бир миллатнинг дунёда борлигин курсатадурган ойнаи ҳаёти тил ва адабиётидур. Миллий тилни йўқотмақ миллатнинг руҳини йўқотмақдур. Ҳайҳот! Биз туркстонликлар миллий тилни сақламақ бир тарафда турсун кундан-кун унутмақ ва йўқотмақдадурмиз. Тилимизнинг ярмига арабий, форсий улангани камлик қилуб, бир четига рус тилини ҳам ёпишдурмақдадурмиз. Дуруст, бизларга ҳукуматимиз бўлгон рус лисонини билмақ ҳаёт ва саодатимиз учун ош ва нон каби кераклик нарсадур. Лекин ўз еринда ишлатмақ ва сўзламақ лозимдур. Зиғир ёғи солуб, мошкичири каби қилуб, аралашқуралаш қилмақ тилнинг руҳини бузадур.

“Ёҳу! Бизга на бўлди? Боболаримиз йўлидан чиқуб кетдук. Яхши қўшнингдан олгунча ёмон уйингни қидир”, — демишлар. Боболаримизга етушгон ва яраган муқаддас тил ва адабиёт бизга ҳеч камлик қилмас. Ўз уйимизни қидирсак ва аҳтарсак, йўқолганларини ҳам топармиз. “Йўқолса йўқолсун ўзи бошимга тор эди”, — деб Ёвропо қалпоғини киуб, кудги бўлмақ зўр айб ва уятдур. Пайғамбаримиз: “Эрларда жамол лисон ва тилдур”, — демишлар.

Эй она тил, азиз қадрдоним,
Илтифоти руҳим, раҳмоним,
Турдигим кундан айладинг улфат,
Ўлгунча айилма, эй жоним.
Менга илму адаб сан ўргатдинг,
Чин адиб, муаллим шоним.
Миллатинг руҳини кўтаргучисан

Энг муқаддас карамли султоним.

Умумий миллий тилни сақламак ила баробар хусусий оғиз орасидаги тилни ҳам сақламак лозимдур. Чунки сўз инсоннинг даража ва камолини, илм ва фазлини ўлчаб кўрсатадурган тарозусидур. Ақл соҳиблари кишининг дилидаги фикр ва ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қийматини сўзлаган сўзидан билурлар. “Қуруқ сўз қулоқға ёқмас”, — демишлар.

Агар сўз ақл ва ҳикматга мувофиқ бўлуб, ўзига ёки эшитувчига бир фойда чиқадурган бўлмаса, асаларилари орасида ғунғуллаб юрган қовоқари каби қуруқ ғунғулламоқ фақат бош оғриғидан бошқа бир нарса эмасдур. Бошимизга келадурган қаттиғ кулфатларнинг кўпи юмшоқ тилимиздан келадур. Шунинг учун: “Кўп ўйла, оз сўйла”, — демишлар.

Тилларнинг энг яхшиси сўзга уста тил, сўзларнинг энг яхшиси билуб, охирини ўйлаб сўйланган сўздур.

Ўзаллик юзда эрмас, эй биродар,
Сўзи ширин киши ҳар кимга ёқар.
Сўзинг оз бўлсину маъноли бўлсун,
Эшитканлар қулоғи дурга тўлсун.
Сўзинг бўлса кумуш, жим турмак олтун.,
Миси чиқрай сўзинг кўп бўлса бир кун.
Кўпайган сўзни бўлмай тўриси оз,
Шакарнинг кўпидан ози бўлур соз.

ИҚТИСОД

Иқтисод деб пул ва мол каби неъматларнинг қадрини билмакка айтилур.

Мол қадрини билувчи кишилар уринсиз ерга бир тийин сарф қилмас, ўрни келганда сўмни аямас. Саҳоватнинг зидди бахиллик ўлдиғи каби иқтисоднинг зидди исрофдур. Аллоҳ таоло исроф қилғучиларни сўймас. Иқтисодни риюя қилган кишилар ҳамма вақт тинч ва роҳатда яшарлар, арилар қиш кунда емак учун бол йиғганидек, бошларига келадурган қора кунларни ўйлаб, оқ пул йиғурлар. “Тома-тома кўл бўлур”, — демишлар. Ҳар нарса оздан кўпаюр.

Кўпни озайтирувчи хотун киши,
Озни кўпайтурмак эрур эр иши.

Ҳозирги замонда мақсудга етмак, ўз миллатига хизмат қилмак, халқға мақбул бўлмак учун илм ва мол лозимдур. Оламдаги ҳамма миллатларнинг ҳол ва қудратлари мол ва бойлиқлари ила ўлчанадур. Ҳар ерда бой миллатлар оғир келуб, паллани босуб хўжа ўлганидек фақирлари енгил келуб, қул ва асир бўлуб, осилиб қоладур. Мол топмакнинг энг баракатли йўллари: ҳунарчилик, экинчилик, чорвачилик, савдогарликдур. Буларнинг ҳар бирига ҳам бу замонимизда билим лозимдур. Боболари-

мизнинг “булса булар, булмаса ғовлаб кетар” замонлари утуб, ўрнига “билган битар, билмаган йитар” замони келди. Америкаликлар бир дона буғдой экуб, йигирма қадоқ буғдой олурлар, ёврополиклар ўзимиздан олган беш тийинлик пахтамизни кетуруб, ўзимизга йигирма беш тийинга сотурлар. Аммо биз осийликлар, хусусан, туркистонликлар, думба сотуб, чандир чайнаймиз: қаймоқ беруб, сут ошиймиз, нон ўрнига кесак тишлаймиз. Сузнинг қисқаси, ҳозирги замонга мувофиқ киши булмак учун илм ва маърифат ила баробар иқтисод, инсоф, туганмас саъй, битмас ғайрат лозимдур.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Сунг замонларда динни сақламак мол ила бўлур. Иқтисод узра ҳаракатли кишилар фақир бўлмас”, — демишлар. Яна: “Ҳар нарсада урта иқтисод йулини тутмак лозимдур. Ифрот ва тафритдан иҳтироз қилмак керак, ҳатто дин амринда ҳам бир одам ортуқ суфийлик сотса, охиринда ўзи мағлуб бўлур”, — демишлар.

Халқ ичинда муътабар бир нарса йуқ давлат каби,
 Бўлмағай давлат жаҳонда қуввату сиҳҳат каби.
 Иқтисод, инсоф зийнатдур вужуди одама,
 Яхши неъмат йуқ кишига саъй ила ғайрат каби.

ВИҚОР

Виқор деб кибр ва ғурурдан, манманликдан ўз нафсини сақламакни айтилур. Виқор шаръ ва ҳикмат юзасидан инсон учун энг еракли яхши хулқларнинг биридур. Виқорсиз одам эътиборсиз бойга, кибрли киши иллатлик фақирга ўхшайдур. Ҳар кимнинг қадр ва эътибори нафсининг виқорли ила улчанадур. Вуқур кишилар кибр ва ғурурга асло яқин юрмаслар. Чунки ғурур, манманлик, тақаббурлик кишини хор, халқ орасида безътибор қилур, ҳар қанча илм ва давлат соҳиби булса ҳам, бир пулча қадр ва қиймати бўлмас. “Мани билурсанми? Мундай қилурман, ундай саховат қилурман”, — деб ўзини-ўзи мақтамоқлик, риёкорлик, зур айб ва виқорсизликдур.

Виқорлик киши ёмон хулқлардан пок, адолатлик, ишида, сузида тўғри, шафқат ва марҳаматли, ўз диндошларига хайрихоҳ, миллат фойдасига тиртишувчи, соф қалбли, арслон юракли бўлур. Ҳазрати Али: “Вуқур киши кибр ва ғурурдан пок бўлур. Виқор одамгарчиликнинг мадори, ифтихори, инсониятнинг ҳомийи эътиборидур. Лекин виқорнинг ҳақиқий даражасига етмак учун илм ва маърифат лозимдур”, — демишлар.

Афсус бу замонда бизам эътибор йуқ,
 Ешу қарида ғайрату номусу ор йуқ.
 Фисқи фужур ила гирифтор барча жон,
 Илми амалда бизда сабот, виқор йуқ.
 Утмоқда умр ҳойи ҳавас бирла бар ҳаво,
 Миллат гамини ўйлағувчи ҳушёр йуқ.

ХАВФ ВА РАЖО

Хавф ва ражо деб қўрқмоқ ва умидвор бўлмоқни айтилуру. Банда ҳар ишда жаноби ҳақдан қўрқмоқ ила баробар умидини ҳам узмаслик лозимдур. Чунки жаноби ҳақдан қўрқган инсон ҳеч нарсадан қўрқмас. Ҳар вақт жаноби ҳақнинг лутф ва марҳаматига умид кўзларини тикуб турар. Хавф ва ражо шундай бир яхши сифатдурки, бу хислатни ўзига ҳамроҳ қилган киши энг фозил, ҳеч нарсадан қўрқмайдурган шер табиатли, арслон юракли бўлур. Ҳазрати Иброҳим алайҳис-саломни намруд оташка ташлай деб турган замонда: “Ё, Иброҳим! Сиз мени бу ҳароратли оташимдан қўрқмасиз-ми?” — демиш. Ҳазрат Иброҳим: “Эй, золим! Аллоҳ таолодан қўрқган киши намруднинг оташидан қўрқар-ми?” — демишлар.

• Ҳеч кишидан қўрқмағай тангрисидан қўрқган киши,
Оташа ёндурсалар, бўлғай умид бирла иши.

Дунёда умиддан яхши нарса йўқдур. Ҳамма инсонлар умид орқасида яшарлар. Ноумид шайтондур, умидсиз кун кечурмак мумкин эмасдур. Бойлар мол умидида, шогирдлар илм умидида кеча-кундуз тиртишурлар. Агар бойлик, олимлик умиди бўлмаса эди, кеча-кундуз жонларини фидо қилуб, кўзларининг нурларини умид орқасида тукмас эдилар.

Умид гар улмасайди, ҳеч ҳаёта қиймат ўлмазди,
Низому, интизому тарбият, ҳам давлат ўлмазди.
Жаҳон айвони бўйла зийнаторо бўлмағай эрди,
Ҳукумат, тахту бахту саъй бирлан ғайрат ўлмазди.

ИТОАТ

Итоат деб буйинсунмакни айтилуру. Аллоҳ таолонинг амрига буйинсунуб, ибодат ва итоат қилмак фарзи айндуру. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ таолонинг амрига муҳолиф бўлган ҳолда ҳеч кимнинг амрига итоат қилмак вожиб эмасдур” — демишлар. Ота-она, устод, муаллим каби ўзидан улуғ кишиларга буйинсунуб итоат қилмак энг яхши сифатлардандур. Бу сифатга эга бўлмак учун ҳар вақт буларнинг фойдалик кенгаш ва насиҳатларини тинглаб, буйруқларини маҳкам тутмак лозимдур. Чунки онлар дунёга биздан илгари келганлар, биздан кўпроқ тажриба ҳосил қилганлар, ватан ва миллатнинг ҳолига ошно бўлганлар. Табиблар дардларга даво ҳозирлагандек, булар ҳам турмуш ва яшамакни офати бўлган фақирлик, ялқовлик, нодонлик каби вужудимизни чуритадурган маразларга даво ҳозирлаганлар. Шунинг учун бизга қилган холисона беғараз насиҳатлари ҳозирда оғир ва аччиғ кўринса ҳам, охири роҳат ва тотли бўлуб чиқар.

Насиҳат бўлса холи гар ғараздан,
 Аччиғ дору каби сақлар мараздан.
 Биза лозим эрур билмоқ, эшитмоқ,
 Зиёндан бошқа бир шай йўқ ғараздан.

ҲАҚШУНОСЛИК

Ҳақшунослик деб бир кишининг қилган яхшилигини унутмасликни айтилуру. Бутун оламдаги инсонлар ҳақшунослик ва дўстлик орқасида яшарлар. Қарс икки қўлдин чиқар. Шариатда яхшилик қилган кишига яхшилик қилмак вожибдур. Ҳукамолар ёмонлик қилган кишига ҳам яхшилик қилмак лозимдир, дерлар. Ҳосил, яхшиликдан зарар кўрган, боши ёрилган киши йўқдур.

Яхшиликдан дўстлик, меҳрибонлик туғар, икки кўнгил орасида улфат ва муҳаббат чўжуқлари югуришар, қувушувлар. Бу дўстликни жамол ва камоли ҳақшуносликдурки, бировдан кўрган яхшиликни унутмай, шунинг баробарига биз ҳам ўз вазифамизни адо қилмак лозим экан, ҳеч бўлмаса, тақдир қилмак ила биродарлик ва дўстлик ҳурматини адо қилмоқимиз лозимдур. Чунки, мўмин биродари мўминдур.

Дилдан дил узра очиладур икки хил йўли,
 Меҳра меҳр йўли очилур, кина кин йўли.

Маълумдирки, ҳар бир миллатни тараққий ва таолийси ўз миллатига жон, мол, қалам ила ишлаган кишиларнинг хизматларини тақдир қилуб, вазифалар, ҳайкаллар, қаламлар ила ёд қилуб, ўтуб кетган баҳодир, олим ва шоирларининг руҳларини шод қилуб, ишловчи кишиларнинг гайрат ва жасоратларини зиёда қилмакда экан. Афсус, бизлар тақдир қилмак бир тарафда турсун, таҳқир, масхара, ҳатто тақфир қилмак ила қаршу олурмиз.

Яхши ишдур ҳақни тақдир айламак ҳар хизмата,
 Ҳақшунос улмак ҳақиқий бир қувватдур миллата.
 Ҳақшунос улмакка машҳур эрдилар пайғамбарим,
 Тўғри йўлни ташламак асло ёқшамас уммата.

ХАЙРИХОҲЛИК

Хайрихоҳлик деб нима ила бўлса бўлсун бир-биримизга фойда еткурмакни айтилуру. Хайрихоҳлик бир-биримизга қаршу ишлатиладурган бир вазифайи инсониядурки, киши ўз нафсига лойиқ кўрмаган бир ишни бошқа бир мусулмон қариндошига муносиб кўрмасдан эгри йўллардан, ёмон ишлардан куч етганича қайтармак ва ёрдам қилмак лозимдур. Жаноби ҳақ инсонларни бирини дигарининг ёрдамига муҳтож қилуб яратмишдур. Шунинг учун ер юзидаги инсонлар замонанинг қурган низом ва қонуни узра бири иккинчисининг ёрдами ила умр ўткарару. Бир киши ҳар

қанча бой ва эътиборли бўлса ҳам, ҳеч вақт муҳтожлик балосидан қутулолмас.

Ҳаммолнинг оғир бўлса юки, меҳнати ортур,
Ҳар кимки улур бўлса, бўлур кулфати осон.

Бой фақирга, фақир бойга, муаллим шогирдга, шогирд муаллимга, ота-она фарзандга, фарзанд ота-онага муҳтождур. Шунинг учун ҳар ким ўз устига юкланган вазифасини тўғрилиқ ва хайрихоҳлик ила адо қилмак лозимдур. Шариатда имонлик кишиларга дунё роҳати ва охираат саодати учун қўлдан келганча миллий хизмат ва ёрдам қилмак вожибдур.

Расули акрам набиййи муқтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ таолога имон кетурдикдан сўнгра, амалларнинг афзали бандалар бир-бирларига муҳаббат этмакдур”, — демишлар.

Хайрихоҳлик холисона бўлмаса бекордур,
Манфаат йўқ айлаган назру ниёзингдан сани.
Бир кўнглини шод қилмак неъмат, ихсон ила,
Яхшидур ҳар дамда минг рақъат намозингдан сани.

МУНИСЛИК

Мунислик деб ҳар ким ўз тенги, маслакдошини топуб, улфат бўлмакни айтилар. Дунёнинг лаззати содиқ дўстлар ила суҳбат қилмакдан иборатдур.

Илми ахлоқ юзасидан чин дўст ва ёри содиқ ила улфат қилмак лозимдур. Чунки баъзи касалларнинг юқиши бўлганга ўхшаш нодон ва аҳмоқ кишиларнинг урфу одатлари ва ёмон хулқларининг таъсири, сирояти юқиши муқаррардур. Баъзи дўст суратида кўринмиш икки юзлама, мунофиқ, душманлар ҳам кўп бўлурлар. Шунинг учун ҳар бир кишига синамасдан, билмасдан дўстлик қилмак, сир айтмак зўр ақлсизликдур. Чин дўст бўлган киши бошингга кулфат ва қайғу келган вақтларда сан ила баробар қайғурур. Хотирангдаги қайғуни бўлушуб олур. Сирингни ноаҳил ва нодон кишиларга айтмас, айбингни орқангдан сўйла-масдан юзингга айтур. Шодлик вақтингда сан ила баробар шодланур. Ёлғон дўст сандан бир фойда умидида ёки ўз бошига келган зарарни қайтармак учун мунофиқона дўстлик қилур. Сирингни ноаҳил кишиларга сўзлаб, қадр ва эътиборингни поймол қилур. Бундай кишиларга дўст бўлмакдан дўстсиз яхшироқдур.

Яхши дўст айби ёру дўстини,   Емон ўрғоғ тароғча минг тил ила,
Кўзгудек рўбарўсида сўзлар.   Орқадан бирмалаб териб сўзлар.

САДОҚАТ

Садоқат деб киши ўз вазифасини тўғрилиқ ила ишламакни айтилар. Содиқ киши дин ва миллатига, ватан ва давлатига тўғ-

рилиқ ила хизмат қилуб, обру ва мукофотлар олур. Садоқат гулшани саломат, бустони нажотдур. Садафдан инжу, илондан заҳар ҳосил бўлдуғи каби ростликдан фойда, хиёнатдан зарар ҳосил бўлур.

Жаноби ҳақ содиқларни суяр. Ёлғончиларни суймас. Тўғрилиқдан йўқолган киши йўқ, хиёнатдан йўқолганлар чўқдур. Ростлик ила хиёнат иккиси жамъ келмас.

Агар бир кишининг дилига тўғрилиқ тухуми экилса, ҳар қанча оч ва сувсиз бўлса ҳам тўғрилиқ ўсар. Хиёнат кўкармас. Ахлоқ юзасидан тўғри фақир ёлғончи бойдан эътиборлидур. Чунки содиқ киши аҳдиға вафо қилур. Ёлғончи эса ваъдасида турмай ўзини хижолат, бошқаларни овора қилур.

Садоқат бир файзи маънавийдурки, у файздан ҳиссасини олмак ҳар бир кишининг муқаддас вазифасидур.

Ҳазрати имом Ҳусайнға ҳазрати Али: “Сўзингда тўғри бўл, ёлғончилар каби мунофиқ ўлинмассан”, — деб насиҳат қилмишлар. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Тўғрилиқни ихтиёр қилингиз, агарчи ҳалокат каби кўринса ҳам, нажот тўғрилиқдадир. Ҳар қанча нажот каби кўринса ҳам, ёлғондан сақланингиз, зероки оқибати ҳалокатдур”, - демишлар.

Сидқу сафойи ростлик ўлса қаробатинг,
Шулдур жаҳонда роҳат, файз, саодатинг.
Оламда тўғрилиқча йўқ одамнинг зийнати,
Қалбинг алифдек ўлдими, айни шарофатинг.

АДОЛАТ

Адолат деб бошқаларнинг мол ва номусини риоя қилмакни айтилуру.

Адолат яхши хулқларнинг фоили, зулмнинг муқобилидур. Адолат ва марҳаматли кишилар ўзига лойиқ кўрмаган бир ишни ўзгаларга раво кўрмас. Киши адолат ва инсоният вазифасини ёлғуз ўзи бузуқ ишлардан сақланмак ила адо қилолмас. Балки ўзи ила баробар жинсдошларини хато ва фанолиқларини тузатмак ва яхши йўлга саъй қилмак ила адо қила билур. Адолатни риоя қилган кишилар ҳеч бир кишига жабру зулмни хоҳламас ва жонли нарсаларга бекорга озор бермас. Ақл ва шариатга мувофиқ равишда ҳаракат қилур. Жабру зулм ила бошқаларнинг дилини озор қилган кишиларнинг ёқалари жазо қўлидан қутула олмас. Зеро, жаноби ҳақнинг адолати зolimларнинг жазо ва сазосини бермакдадур. Расули акрам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳ ризосини истар эсангиз, болаларингиз ҳаққинда ҳам адолат қилингиз! Яна, мазлум кишининг дуосиндан кофир ҳам бўлса сақланингиз! Чунки мазлумнинг дуоси доимо мақбулдир”, — демишлар. Ҳар бир миллатнинг тараққий ва таолийси, давлат ва ҳукуматларнинг узун яшамоғи адолатга боғлидур. Адолатдан айрилган подшоҳларнинг давлатлари йўқ бўлуб,

тарих саҳифаларида фақат исмлари қолганлиги ҳаммага билгудур.

Адл улса подшоҳнинг, оёғ остида палос,
Бошингда бўлғусидур онинг тожи барқарор.
Ғолиб бўлурга чиқса, агар енгидан қули,
Булгай nasib гарданига ҳийладан тумор.

МУҲАББАТ

Муҳаббат деб бир нарсани суймакни айтилуру. Дунёдаги инсонлар меҳр ва муҳаббат соясида яшарлар. Ҳар бир ишни муҳаббат орқасида ишларлар. Муҳаббатсиз киши ҳеч бир ишни ишламакка ғайрат ва жасорат қилолмас. Дунё неъматидан лаззат ололмас. Агар бир шогирд илм ва муаллимни суймаса, иштаҳа ила ўқимаса, мақсудига етолмас. Ер юзидаги инсонларни уришма, талошмаларга қовушдирган, сийналарини душман ўқига нишона қилдурган нарса дин ва миллатларнинг, ватан ва давлатларнинг муҳаббатидур. Кишининг кеча ва кундуз тиндурмасдан қул каби меҳнат ва машаққатларга кўкрак беруб ишлатадурган нарса ватан ва бола-чақаларнинг меҳру муҳаббати эмасми? Қуш яхши курган донасига қизиқуб, тузоқга илиниб қолгани каби инсон суюкли нарсасига бойлануб, асир бўлуб қолмоғи табиийдур. /

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ўз нафсинг учун қайси нарсани суяр эсанг, шул нарсани бошқа кишига ҳам суй”, яна “Ота муҳаббатини сақла! Агар сан отага бўлган муҳаббатни узсанг, Аллоҳ таоло сани ҳар турли файзлардан маҳрум қилур”, — демишлар.

Муҳаббатлик баҳорнинг куз ҳусули ҳеч оз ўлмас,
Муҳаббатсиз кишининг кунгли қишдур асли ёз ўлмас.
Суюб илму фунун таҳсил эдан учгай ҳаволарга,
Қаю бахти қаро жоҳил қолур, дасти дароз ўлмас.

ОЛИҲИММАТ

Олиҳиммат деб дин ва миллатга фойдали ишларни мол ва жон ила ишламакни айтилуру.

Ҳиммат шундай бир олижаноб фазилатдурки, инсониятнинг кони, яхши хулқларнинг посбони демак жоиздур. Ҳиммат соҳиблари карим сифатлик, раҳим табиатлик бўлуру. Ўз жинсининг авлодидан ҳар вақт ёрдамини аямас. Хайру саховатлик ишлардан ўзини тортмас. Пул ва молини миллат йўлида сарф этмакдан қизғанмас. Олиҳиммат киши сояси латиф, меваси лазиз дарахт кабидурки, бу сояга яқин бўлган кишилар ҳар вақт фойдаланурлар.

Ҳимматлик инсон лутфу марҳамати ила дунё юзида жилвагар улур. Оламни равшан қилгувчи гунашнинг қувват ва файзига зарар етмагани каби ҳиммат арбобининг ҳам сарф ва харажот ила

шаън ва молина заррача халал етмас. Инсоннинг моҳияти виждонидан билинур. Виждон эса фақат олиҳиммат кишилардан топилур. Алҳосил, ҳиммат инсоннинг камолоти, тараққий ва маданиятнинг олотидур. Ҳар иш ҳиммат соясида юзага чиқар. Олийҳиммат ва холис ният ила иш ишлаган кишилар тавфиқи раббонига рафиқ, раҳмати раббонига шафиъ бўлурлар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Улуввил ҳиммати минал имони”, — демишлар. Нўширавон: “Инсон олиҳиммат вазифаси ила мукаллафдур, олижаноб ўлан бир ҳақим кўрган беморини давои ҳиммат ила дармонлаюр. Жаҳоннинг касби умронийси олиҳимматлар соясидадур”, — демишлар.

Ибрат кўзингизни очингиз, “Ё, улал-абсор”.
 Ҳимматла тикилмиш шу гўзал масжиди дилдор,
 Журъатла музайян ўлур олам, яшар инсон.
 Ҳимматли қулинг суйгуси ҳар ерда харидор.

АФВ

Афв деб кечурмакни айтилур. Бир киши қилган камчиликларини бўйнига олуб, укунуб, кечурмакни сўраса, афв қилмак лозимдур. Чунки афв яхши хулқларнинг афзали, инсониятнинг акмалидур. Жаноби ҳақ Қуръони каримда афвни мақтаб мадҳ қилмишдур. Олижаноб кишилар узрни қабул қилур. Бир киши қусур ва қабоҳатини бўйнига олуб узр этса, афв қилур, кечирур. Катталиқ ва улуғликнинг лаззати бировдан ўч олмакда эмас, балки афв қилмакдадур.

Масалан, Аҳмад Маҳмудга бир ёмон иш қилуб дилини огритди. Маҳмуд Аҳмаддан ўчини олди. Бас, Аҳмад ила Маҳмуднинг орасидаги ёмонлиқдаги фарқ на ўлди. Ҳолбуки ҳар иккиси ҳам бир-бирига ёмонлик қилди. Ҳар иккиси ҳам ғамлик ва паришон бўлди. Бир ёмонлик икки бўлди. Агарда Аҳмаднинг қабоҳатига Маҳмуд афв мукофотини берса, иккиси ҳам шоду масрур ўлур. Ҳамда Жаноби ҳақ афв қилувчиларни суяр. Ўзи ҳам афв ва мағфират қилувчидир. Нўширавон: “Бир гуноҳкорни афв қилмакдан қандай лаззат олганимни ҳеч кимга айтмайман”, — демиш.

Улуғларнинг иши афв айламакдур,
 Кичиклар узр учун бел бойламакдур.
 Мусулмонлиғда йўқ кину адоват,
 Дила афв, адолат жойламакдур.
 Бизим ишлар ҳасад, буъзу хусумат,
 Худуддан чип-чиқуб, чет пойламакдур.
 Бутун афъолимиз бир-бирга зидлик,
 Уруб тортуб, оғзини мойламакдур.

ЁМОН ХУЛҚЛАР

Инсонларни саодати абадиядан маҳрум қиладурган, жаноби ҳақ қошида ва халқ назарида мазмум, ҳаёти жовидонимиз учун

масмум бўлган ахло и замималар ғазаб, шаҳват, жаҳолат, сафоҳат, ҳамоқат, атолат, ҳасосат, раҳоват, аноният, адоват, намимат, ғийбат, ҳақорат, жибонат, ҳасад, нифоқ, тамаъ, зулмдур.

Бу санаган ёмон хулқларнинг фаноликларини, юқорида санаган яхши хулқларнинг гузаллигини инсоф мувозанаси ила ўлчаб, виждон муҳокамаси ила таҳқиқлаб, яхшиларини тинглаб амал қилмак, ёмонларини онглаб, ҳазар қилмак лозимдур. Зероки, инсоннинг иззати, дунёнинг лаззати яхши сўзларни эшутуб ва кўруб ҳисса олмак, ёмон ва зарарликларини ўқуб, билуб ўзини тиймак, қўлдан келгунча халқ ва миллат фойдасига тиртишмак ва бу фано дунёдан яхшилик отини олуб кетмакдадур. Чунки ҳар нарсани ҳаддан ортуқ часи исрофдур. Лекин яхшилик ва яхши сифат қанча кўп бўлса, шунча мамдуҳ ва мақбулдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Бандаларнинг яхшироғи бандаларга фойдали бўлгандур”, — демишлар.

Яхшилик бозоридур дорул омон,
Яхшилик қил, яхшилик қилмас зиён.
Мақтаб, дунёда касб эт яхши хулқ,
Фарз, вожиб, суннат, истиҳобдан бер имтиҳон.
Қилма макруҳ, харом, кибру ғурур манманлигинг,
Чақма инсон жисмини ёмор, ёмисли чаён.
Яхшилик, адлу саховатлар сенинг ёринг эса,
Ғибта айларлар санга инсу малак, ҳуру жинон.

ҒАЗАБ

Ғазаб деб бир киши иккинчи ила шиддат ва ҳиддат ила муоамла қилишмакни айтилар. Ғазаб инсонга махсус бир қувваи мурофиадурки, табиатда мавжуд ўлан ғазаб туйғуси ила бошқалар тарафидан келадурган зарар ва ҳалокатдан ўз нафсини фақат шу сояда сақлар. Лекин ғазабнинг жабр ва зулм тариқи ила ишлатмакдан ниҳоятда эҳтиёт бўлмак лозимдур. Нафсининг ғуруридан пайдо бўлган ғазаб инсонни аламлик азобларга гирифтор қиладур. Чунки бу шиддат ва ҳароратнинг таъсири вужуддаги қонни бузуб, ҳаракат қилдуруб, димоғига ҳужум қилуб, ақлни паришон қилурда кишининг ихтиёрини қўлидан олур ва бу сояда ўзини ёхуд бошқа бир кишини ҳасрат ва надоматга дучор қилур. Ғазаблик кишилар қанча ақл ва идрок соҳиби бўлса ҳам, ғазаб қони қўзғалган замонда ўзини тўхтатолмас, ақл ва идрокдан айрилуб, бир ёмон ишни қилуб қўярда, сўнгидан пушаймон бўлур.

Суқрот ҳаким: “Ғазабнинг аввали жунун, охири надоматдур”, — демиш.

Имом Шофеъи ҳазратлари: “Қилич ва найза ила ҳосил бўлмаган кўп ишлар юмшоқлик ва мулоимлик ила ҳосил бўлур. Ғазабнинг зарари эгасига қайтур”, — демишлар.

Афлотун: “Ҳаяжон ила пайдо бўлган бир ҳол, албатта, пушаймонлик ила тамом бўлур. Ғазаб ғазаб қилинувчидан кўпроқ

ғазаб қилувчиға зарар қилур. Ақлни ғазабға солувчи инсон нафсини ҳароратлик ўтга ёқмиш ўлур. Надоматдан аввал матонатни ихтиёр қилувчилар ҳеч бир таҳлика ва азобға дучор ўлмаслар”, — демиш.

Сиюти: “Ғазаб ва шиддат вужуд иқлимининг даҳшатли бир офатидур. Бунинг дафъи ва чораси топилмаса, у иқлимни хароб қилур. Ғазаб бир иллати муҳликадурки, яғона давоси сабр ва таҳаммулдан иборатдур. Тадови этилмаган бир мараз инсоннинг ҳаётини маҳв ва барбод этар, ҳазар қилмак лозимдур”, — демиш.

Ғазаблик бўлмағил, бўлғил мулойим,
 Бўлурсан шоду хуррамликда доим.
 Ғазаб ўтдур, ёқаду р жисму жонинг,
 Ғазаб барбод этаду р хонумонинг.
 Ғазаблик ўтни буш сув паст қилғай,
 Ғазабни жинни ёки маст қилғай.

ШАҲВАТ

Шаҳват нафсининг тааййишиндан, тааддисиндан ҳосил бўладурган бир қувватдур. Ҳикмати табиийя қонунининг аҳкоми азалиясина қараганда, ҳиссиёти шаҳвония бақоий ҳаётга махсус бир қуввайи фатриядур. Шаҳват инсоннинг хазинайи зи қиймати ўлдиғи учун сурати машруада сарф қилинса, вужуднинг закоти, балки бани башар наслининг мадори ҳаётидур. Ҳар ишда ифрот ва тафрит мақбул бўлмагани каби бу хусусда ҳам хасислик ила исрофдан сақланмак лозимдур. Агар шаҳватни ғайри машруъ бир йўлда суиистеъмол қилинса, амонатга хиёнат қилган бўладур. Зеро, емак учун яратилган бир неъматнинг қадр ва қийматини билмасдан, хорлаб, ўринсиз ерларга ташламоқ, оёқ ости қилмоқ зўр куфрони неъматдур. Яхши хулқларнинг ичида фаришталарнинг ғибта қиладурганлари шаҳватнинг машруъ ерларга сарф қилмакни риоятдан иборатдур. Шаҳват инсон учун яратилмиш бир салоҳдурки, агар ўрнига истеъмол қилинса, вужудимизни ҳар хил тааррузлардан сақлар, ўринсиз ерларга сарф бўлса, инсоннинг иффатини барбод қилмак ила баробар ҳаётини хароб қилур. Бир киши қўлидаги асбобига мағрур бўлуб, нобоб ерга урса, ул асбобни ўтмас қилғани каби масъулиятдан нафсини ҳам қутқаролмас. Афсус, бизим ёшларимизни аксарлари шаҳват ғалабасила нафси амораларина мубтало бўлуб, сифлис, заҳм маразларина гирифтор бўлурлар. Қанча меҳнат ва машаққат ила топкан олтуларини боқузмак учун сарф қилуб, олтундан қадрли азиз умрларини касалхоналарда исроф қилурлар. Уламолардан бири: “Ҳаёт ибодатнинг асбоби ўлдиғи каби шаҳват ҳам убудиятия хизмат вазифасини адо қилур. Ва бу вазифалар ҳақ ила адо қилинмаса, инсоният ила ҳайвоният орасида нима фарқ бўлур”, — демиш.

Агар шаҳватка дил берсанг, бўлур қалбинг қаро кам-кам,
 Кетар наслинг ўқи, бел қуввати, кўздан зиё кам-кам.

Тамоми ихтиёринг нафси бадни илгина берсанг,
 Маразларга дучор айлар, бўлур рангинг фано кам-кам.
 Бузуқ йулларга исроф айласанг, молингни, жонингни,
 Қулингдан дину дунё, иш кетар, шарминг, ҳаё кам-кам

АҚСОМИ ЖАҲОЛАТ

Жаҳолат икки қисмдурки, бирини “жаҳли басит”, иккинчисини “жаҳли мураккаб” дейилур. “Жаҳли басит” маразига мубтало бўлган кишилар бир нарсани билмасалар ҳам билмаганликларини иқрор ва эътироф қилурлар. Шунинг учун бунинг давоси осон: фақат билмак ва ўрганмак йўлида жаҳду жадал қилмак ила бўлур.

“Жаҳли мураккаб” маразига мубтало бўлган кишилар бир нарсани билмас, билмаганини ҳам билмасдан биламан деб даъво қилур. Бизда мундай кишиларга “ўзбошимча” ва “ўзим билармон” исмини берурлар. Бу дарди бедавонинг иложи жаноби ҳақнинг лутф ва инояти ила ҳал ўлинмаса, тузалмоғи мушқил ва оғирдур.

ЖАҲОЛАТ

Жаҳолат деб ўқумаган, билимсиз ҳеч нарсага тушунмайдурган нодонлигини айтилур. Жаҳолат инсониятнинг энг зўр душмани ва ёмон хулқларнинг бошлиғидур. Маорифдан, фунун ва маданиятдан маҳрум қолган халқ жаҳолат панжаларининг орасида хамир каби эзилгандек, афъоли замимадан ҳам ўз нафсининг ёқасини бўшатолмас. Илм ва маърифат соҳиблари, фазлу камоллари соясида ҳар бир ишни тадқиқ ва мушоҳада ила қилурлар. Аммо жоҳиллар эса бир нарсанинг моҳиятини мушоҳада қилурга ақл ва фаросатлари етмас. Чунки жаҳл худбин ва зоҳирпарастдан иборатдур. Ҳар бир нарсанинг ҳақиқати ақл ва ирфон, илм ва дониш соҳибларина махсус бир мазийят, жоҳил ва иодонлара зўр азийятдур. Жаҳолат арбоби қаю ерда бўлса бўлсун, лойиқи эътибор ўлмақ шарафиндан маҳрумдур. Моддий жиҳатдан қанча бой ва сарватдор бўлса, маънавий жиҳатдан шунча фақир ва залил ҳисобланур. Зероки, жаҳолат энг қўрқинч фақир ва муҳтожликдан зиёда даҳшатлироқ бир мусибатдур. Ақл ила илмнинг яхшилиги ва фазилати қанча баланд бўлса, жаҳолатдан туғуладурган ёмонликлар балолари шунча остин ва хорликдур. Ҳазрат Али: “Арбоби фазлу камол жоҳилдан қанча изо ва жафо чекса, жоҳил ҳам ақл ва ирфон соҳибидан шунча мутаассир бўлур”, — демишлар.

БАЙТ

Суймагай фазл эгаси жоҳилни,
 Жоҳил аҳли улума душмандур.

Сукрот ҳаким: “Дунёда энг ҳазар қилинадурған иллат жаҳлдур. Мен жоҳилга ачинганимдек, кўрга ачинмайман, зероки, жоҳилнинг ўз ихтиёри ила қилган ҳаракоти аъмонинг ихтиёрсиз қилган ҳаракотидан менинг назаримда хунук”, — демиш. Араблар: “Алжоҳилу маййитулаҳё—нодон киши тирик улук”, — деюрлар. Бизлар эса “дўсти нодондан, душмани зийрак яхши”, деймиз. Баъзи оқил душманлар бўлурки, кетурган зарарлари нодон дўстларнинг фойдаларидан натижада яхши ва фойдалик бўлиб чиқадур.

Афлотун ҳаким: “Жоҳилнинг яхши нияти фозилнинг хусуматидан зарарлироқдур. Инсон энг юқишлик бир касалдан сақланган каби жаҳлдан ҳазар қилмак лозимдур”, — демиш.

Алҳосил, жаҳолат инсоният номина ярашмаган бир сифат ўлдигиндан баҳамаҳол илм йўлида ҳаракат қилмак, ақли салим соҳибларининг ҳикматли сўзларидан ҳиссаланмак, азиз жонимиздан азизроқ (авлодларимизни) жаҳолат ва нодонлик балоларидан қутқармак учун жонимиз борича, кучимиз еткунча чолишмоқимиз лозим ва лобуддур.

Эй жаҳолат нори бирла ёнди жисми покимиз,
Илмсиз қолдук оёғ остида мисли хокмиз.
Ўсди илму маърифатла бошқалар арар каби,
Тарбиятсиз мужмаил монанди занги токмиз.
Жисман ахлоқин тузатди нослар, таннослар,
Кир чопон, кўкрак очуқ, яхтак яқоси чокмиз.
Ғайрилар ташлаб жаҳолат бодасин ғамдан халос,
Биз эса масти жаҳолат кўкнори, тарёкмиз,
Айши-ишрат бўлса ҳар қанча қилурмиз бемалол,
Диний ишлардан, ибодатдан қочар бебокмиз.
Дори дунё илм ила пурнур ўлан бир вақтда,
Жаҳл водийсинда ёткандур хотун, эркокмиз.
Ўйламак лозим эмасми, эй Муҳаммад уммати?
Фарзу суннатдан чиқуб, бизлар қаён кетмокмиз.
Жоҳилон билгайми, нафъи, судини, эй олимон?
Тобакай яхши-ёмонга етмагай идрокимиз.
Илм яхшими, жаҳолатми, тушунмаймиз ҳануз,
Ақлимиз йўқми бизим, мажнунми ё тентокмиз?
Ичкудук “Уммул хабоис”, дедилар пайғамбарим,
Кеча-кундуз хуб ичармиз, жоҳили нопокмиз.
Басдур, эй Ҳижрон, жаҳолатдан гапурмак шунчалар,
Тўғри сўз туғанга ёқмайдур деган ўрнокмиз.

САФОҲАТ БАЛОСИ

Сафоҳат деб бузуқ ва ғайри машруъ ерларга сарфи умру мол қилмакни айтилар. Сафоҳат энг ёмон хулқлардан саналган бир сифати замимадурки, кишини дучори яъсу надомат этмакдан бошқа, шуҳрат ва эътиборини ер ила яксон қилур ва ўринсиз ерга сарф қилинган нарсанинг қийматини қайтариб олмоқ мумкин ўлмадиғи (каби) сафоҳат дунёсига исроф қилинган азиз умр ва ҳаётнинг иодасининг имкони йўқдур. Инсон ҳар ҳолда ўз нафсининг идорасини таъмин қилуб, бахтиёрона бир маишатга қодир бўлса, ҳақиқатан масъудияти инсониясини йўлга солган

бўлур. Сафоҳат ёлғуз бир оиланинг эмас, бутун бир қаннинг мол ва сарватини маҳв этмакка қодирдур. Ҳатто номус ва фазилатига махсус бўлган ҳурмат ва риоятини ҳам барбод қилур. Шунинг учун инсон кўрпасига қараб оёғ узатмаса, даромадига қараб харожат қилмаса, иқтисод йўлини риоят қилмаса, нафсининг ёқасини сафоҳат қўлидан қутқаролмас. Мол ва ҳаёт қадрини билмаган ва кўрнамаклик қилган бўладур. Сафоҳат балюсига мубтало бўлган кишиларнинг бошларига шундай бир қора кунлар келадурки, “Оҳ, сафоҳат, офатижон, балойи мол экансан”, деб фиғон қилмак фойда бермайдур. Афсуски, манбаи вужудимиз бўлган ёхуд ҳақиқий онамиз бўлган катанимиз, яъни тупроғимизни озгина баҳога сотуб, пучак нуллар олғанимизга ўхшаш, осори атиқларимизнинг эвазига сохта ашёлара молик ўлдиғимиз каби бисотимизда бор илм ва маърифатимиз, мол ва сарватимизни ҳаётий нафсониямиз учун “гардам” уруб, бой бериб, кўзимизга зийнатлик либосга ўралмиш фоҳиша хотун каби жилвагар ўлуб кўринган сафоҳат бозоридан бузуқ ва фасод ишларни сотуб олурмиз.

Ҳосили калом, инсон умриндан бир дақиқасини, молиндан биргина чақасини ўринсиз ва ғайри машруъ ерлардан бирига сарф қилса, бу дунёда хор, охиратда аламлик азобга гирифтор бўлишида шубҳа йўқдур.

БАЙТ

Сафоҳат офатижондур жаҳонда,
Сафоҳат биздадур ушбу замонда.
Юқумлик бир мараздандур сафоҳат,
Юқуб андин туғулур ҳар фалоқат.
Сафоҳат маҳв эдар умринг, ҳаётинг,
Умид этма сафоҳатдан нажотинг.
Сафоҳат айлағай молингни торож,
Бўлурсан охири номарда муҳтож.
Берубдур ҳақ сенга жуз ихтиёрий,
Ризо эрмас бузуқ корингта бори.
Азиз умрингни гафлатда кечурма,
Сафоҳат жомини нафса ичурма.

Шариат йўлида қил истиқомат,
Сафоҳат охири ҳасрат, надомат.
Душун, жони азизинг эҳтиёт эг,
Мусаффо йўл пайғамбар ортидан кет.
Сафоҳат уйлама ороми жондур,
Бутун виждон ила жонга зиёндур.
Фақирликни пула сотуб олурсан,
Душунгил, душмана муҳтож қолурсан.
Сафоҳат душмани номус, шонинг,
Буюк бир офати руҳи равонинг.
Қабоҳатдур, сафолатдур сафоҳат,
На “Ҳижрон” лиг фалоқатдур сафоҳат.

ҲАМОҚАТ

Ҳамоқат ақл ва маърифатнинг камлиғиндан ҳосил бўладурган энг ёмон хулқларнинг биридур. Ҳамоқатнинг маънийи луғавийси балоҳатга яқин ўлдиғиндан баъзи ҳукамо аҳмақларнинг жаҳли мураккаб асҳобиндандур, демишлар. Аҳмақ кишиларни бир ишда ақлий ва нақлий далиллар ила кўндуруб бўлмас, ҳамон ўзум биларманлиғларидан айрилмаслар.

Ибн Сино ҳаким: “Очуқ ва моддий далил ила исбот қилинмаган бир нарсани инкор қилмак асари ҳамоқатдур. Оқил инсон бир масаланинг ҳар бир жиҳатини ўйлар, тадқиқ ва тафтиш қилур, қатъий ҳукм қилмоқда шошмас, маънавий жиҳатини ҳам ушунур. Далилсиз, ҳужжатсиз бир жумланинг қиёсини рад

ё қабул қилмақ аҳмоқликдан ҳисобланур”, — демиш. Аҳмақлик давосини топмақ мушкил бўлган бир иллатдур. Луқмони ҳаким: “Ман ҳар бир маразнинг дафъини ва чорасини топдим, фақат аҳмақлик давосини тополмадим”, — демиш.

Ҳар бир касалнинг давоси вордур,
Аҳмақ касалининг йўқ давоси.

Сукрот ҳаким: “Аҳмақ киши сукут ила аҳмақлиғини ёпса, ўртача оқиллардан ҳисобланур эди. Лекин аҳмақлик ила сукут иккиси бир одамда жам келмас”, — демиш.

Ахлоқ уламолари қошинда ҳамоқат жаҳолатдан ёмонроқдур. Зероки, жоҳилда фақат бир жаҳл бор. Аммо аҳмақда бир неча соҳиби ақлни алдайдурган ёлғон-яшиғ сўзлар бўлурки, кўп кишиларни алдаб йўлдан чиқарадур. Жаҳолатнинг давоси илм ўлдирғи каби ҳамоқатнинг дармони ақл ва фикрдур. Инсон ўз нафсига жабр этуб бўлса ҳам, назари диққат ила ибрат кўзини очмак учун саъй ва ғайрат қилса, аҳмақлик балосидан қутилур. Тарбия, назариядан маҳрум бўлган инсон ҳар вақт фалокат ва ҳасрат тузоғига тутилур.

Доруси йўқ деди ҳукамолар ҳамоқатинг,
Суду зиёни билмагай аблаҳ қиёфатинг.
Ҳар ким ўзини билмаса, билгайми ўзгани?
Қайғусина тушунмагай афроди миллатинг.
Жаҳл ўлса бир балодуру қамақ бедаво.
Ҳар иккисидур очғувчи олому гурбатинг.
Аҳмақ билурми дин ила миллатни қадрини?
Аблаҳ билурми қиймати меҳру муҳаббатинг?

АТОЛАТ

Атолат деб дангаса ва ялқовликни айтилур. Атолат инсоннинг саодатлигининг зўр офатидур. Танпарварликдан пайдо бўладурган ёмонлик маишат жиҳатидан наслга ҳам таъсир қиладур. Ҳар хил файз ва камолотдан маҳрум қилуб, кишини хор ва залил яшатмак ила баробар умри сафолат чуқурига иргитадур. Киши ҳаёти борича, кучи етканча чолишмоқға мукаллафдур. Лекин дунеда ҳар бир саъйдан мақсуд бўлган самара дарҳол ҳосил бўлмайдур. Ҳалво деган ила оғиз сучимайдур. Шунинг учун саъй ва ғайрат асҳоби ҳар вақт жиддий ҳаракатда бўлуб, доимо саъй машруъада сабот ва матонатда шавқ ва завқ ила давом қилурлар. Ҳар бир саъйнинг мукофот ва натижасини кўрмак мумкин бўлса ҳам, ул мукофотнинг зоҳир бўлиши, кўриниши етушган вақтда маълум бўладур. Масалан, бир дарахтнинг меваси тўрт-беш йил тарбия қилгандан сўнг, мева етиштиргани каби бир шогирдининг мактаб ва мадрасада саккиз-ўн сана доимий саъй қилганидан сўнг, емиш ва ҳосилоти илмияси зоҳир ва мушоҳида ўлунур. Шунга ўхшаш ҳар ишнинг самараси бир неча вақт чолишмоқ ва саъй қилмак сўнгидан зоҳир ва ҳувайдо бўлур. Алҳосил, ялқов

ва ишсизликға ҳуй қилған кишилар дунё ва охиратда моддий ва маънавий саодати инсониядан маҳрум ва бебаҳра қолурлар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй, аллоҳ! Санга сиғинаман. қайғу ва ҳасратдан, довидраб қолув ҳам ялқовликдан; бахилликдан ва қурқоқликдан, қарз оғирлигидан ҳам одамларнинг устин булувидан” (сақлатайсан), — демишлар.

Атолат душмани жондур, ёмондур,
Чақар жисмингни бир афъи ёйлондур.
Мағас қувғин етай ялқовлигидан,

Ари меҳнат қилур ороми жондур.
Бу дунёга киши иншоива кетган,
Тузуқ тикмаса кесибга ағбодур

ҲАСОСАТ

Ҳасосат деб тамаъ ва зиллатни бўйнига юклаб, орғунча ҳирсини дунёга қуймакни айтилуру. Ҳирс ва тамаъга ифрот даражада юз тубан кетган баҳил, қанча шаъну шараф соҳиби булса ҳам, нафсининг ёқасини фақирона бир мазаллатдан ва хорлиқ, ан қутқаролмас.

Фақир ва муҳтожликдан сақланмак фикри ила баҳил ва хасислик йўлини тутган кишилар ақл ва ирфон соҳиби саналмаслар. Зероки, хасислик соясида жаноби ҳақнинг развоқ ва халлоқи олам ўлдиғини ёдларидан чиқаруб, зўр хатоларга дучор улурлар. Хасис ўлан инсон қанча зиллат ила жам қилган сарватиндан закот ва ушрини адо қилмакдан ожиз, саодати инсониядан маҳрум бўлуб, жазойи абадига маҳкум булур. Ипак қурғи пилла ичида ўралиб ҳаётини маҳв қилур. Қанча меҳнат ва машаққат ила ҳосил қилган ипагидан бошқалар фойдаланурлар. Шунга ўхшаш хасис инсон мол ва дунё жам қилмак ила уралуб, овора ва саргардон бўлуб, азиз жонини бошқалар учун фидо қилур. Дунё иззатидан, ҳаёт лаззатидан бебаҳра кетгани каби вафот вақтидаги наломатидан ҳам фойда йўқдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Бор дунлати ила аҳлу аёлига торлик қилган кишилар ёмон кишилардур”, — демишлар.

Хасислик бирла йигган мулку молини,
Ҳамачдек тўплаган ашё, манолини,
Лаҳад кирсанг, қолур ворисларинга,

Нечук кетган сени ул кутди ҳолинг?
Китобиндан ҳисобни сан берурсан,
Ҳалос улмак банд эҳтимолинг.

РАҲОВАТ

Раховат деб танпарварлик, ғайратсизликни айтилуру. Умид ва саъйнинг энг зўр душмани раховатдурки, хиссаети ғайратпарваронамизни маҳв ва барбод этар ва бир неча маъюсона фикр ва хаёлларга дучор ва гирифтор этар.

Ибн Сино ҳаким: “Саъй ва ҳаракат ила улмак мавти мусаммодур. Раховат ила жон бермак ажали қазодур. Ғайратсизлик

тирик улукдин иборатдур. Ўлукларнинг макони тириклар орасида эмас, тупроғ орасидадур”, — демиш.

Луқмон ҳақим: “Танпарварлик умид ва муваффақиятнинг қувватини кесадурган бир мараздур. Саодати инсониядан маҳрум бўлуб, маъюсона яшамак раховат, ғайратсизлик асаридур”, — демиш.

Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Аллоҳга сиғинингиз! Фақирликдан ҳам муҳтожликдан, кишига зулм қилмакдан, ўзингизга зулм қилдурмакдан (сақланинг)”, — демишлар.

Кишига дангасалик шаън—шарофатми верар?
Ялқов инсон кишига хайру саховатми верар?
“Бўлмаганларга бўлишма” — дейдилар боболариз,
Бўлса ғайратсиз агар, миллата хизматми верар?

АНОНИЙЯТ

Анонийят деб худбин, мутакаббир, манманликни айтилуру. Манманлик жоҳилона кибру ғурурдан пайдо бўладурган энг ёмон хулқларнинг биридурки, кишини ҳар ерда маъюс ва маҳжуб қилуру. Керак инсон ўзини оламга танутмасун, керак бўлса олам ўзини тануб олсун. Бу сифат эса ёмон хулқлардан ҳазар қилган кишиларгагина муяссар бўладур. Кеккаюб ўсуб кетган дарахт яхши мева қилмагани каби кибр ва манманликдан фазилат ҳосил бўлмас. Ахлоқи яхши инсонлар ўзларидаги фазлу камолот асарини халойиқга хуш хулқлик ва тавозуъ ила кўрсатурлар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ибодатнинг афзали тавозуъдур”, — деб, бизларга кибру манманликни қандай зиллат ва хорлик ўлдиғини баён қилмишлар. Алҳосил, кибр ва манманлик балосига гирифтор бўлган кишилар қаю ерда бўлса бўлсун, дучори ажзу ҳақорат бўлурлар.

Аозил кибр қилди, бўлди шайтон,
Такаббурлик қилурми оқил инсон?
Тавозуъ пеша қил, аслингни қил ёд,
Вужудинг хок эрур, эй одами зод!

АДОВАТ

Адоват деб бировга ҳусумат ва душманлик қилмакни айтилуру. Адоват виждонни беҳузур қиладурган энг ёмон хулқлардан ўлдиғини инсон яхши билса эди, ҳеч вақт азиз жонини аламлик азобга гирифтор қилмас эди.

Сукрот ҳақим: “Ман душманим бўлган бир одамга адоват қилмайман. Зероки, менинг адоватим душманимнинг ҳусуматини зиёда қилуру. Мен адоватга қарши дўстлик ила муқобала қилуб,

хусуматни муваддатга айландуруб, душман кишиларни ўзумга эл қиламан”, — демиш.

Афлотун ҳаким: “Дилдаги адоват темирдаги зангга ўхшар. Занг темирни егани каби адоват қалбни азобга соладур”, — демиш. Ҳазрати Муҳиддин: “Хусумат ва адоватдан қутулмоқ, бировга жабру зулм бўладурган ишдан эҳтиёт бўлмак, душман пайдо қиладурган ҳаракотдан иҳтироз қилмак ила бўладур. Ман ҳеч кимга адоват қилмоқга лузум кўрмадим, чунки ҳозиргача ман ҳеч душманга учрамадим”, — демиш.

Алҳосил, ёмон хулқларнинг ёмони бўлган адоват шундай бир ёмон сифатдурки, барча бузуқ ишларни туғуб, катта бўлуб чиқадурган ери адоватдур. Адоват эса нафсониятдан пайдо бўлур. Нафсоният эса фаришталарнинг устоди ўлан азозилга Шайтонур- ражим исмини берган шоёни иҳтироз бир сифати замимадур. Адоват ила нафсоният иккиси тарбиясиз дилга ҳосил бўладурган бир илллати жисмониядурки, бунинг биринчи иложи виждон ва инсоф узра ҳакимона тадбир ва ҳаракотимизга боғлидур. Ҳаммага очуқ ва ойдиндурки, адоват дарахти хусумат мевасини чиқарур. Агар адоватни кесуб ташлаб ўрнига муҳоласат новдаси уланса ва бу сояда муҳаббат ва улфат меваси нишона қилур. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу, васаллам афандимиз: “ Аллоҳ таолони суймаган одам хусумат ва даъвосинда қаттиғлик қилган одамдур”, — демишлар.

Адоват балоси бизларни нетди,
Адоват қилма деб ҳақ бизга айтди.

Зидлик қилдук, мол ва давлатлар кетди,
Молдан ўтуб, охир жонларга етди.

НАМИМАТ

Намимат деб сўз юритмак, чақимчиликни айтилур. Наммомлик фасоди ахлоқдан туғуладурган ёмон хулқларнинг биридур. Наммомлик нифоқ ва фасоднинг асоси ўлдиғи учун бу ёмон сифатни ўзига маслак қилган кишилар халқ назарида мунофиқ ед ўлунурлар. Икки мўъмин орасида сўз юрутуб, бирини бирига душман қилуб, икки орага нифоқ ва адоват оташларини солуб, бир-биридан жудо ва хонавайрон қилмакни дилида зарра қадар имон ва инсонияти бор инсонларнинг виждонлари асло қабул қилмаса керак. Баъзи адоват ва ҳасадчи кишилар бировнинг шаънида йўқ сўзларни ифтиро ва бўҳтон қилуб, ул кишини қадр ва обрўсини тўкмак ва эътибордан тушурмак ниятида ҳар кимга сўзлаб юрурлар. Мундай кишиларни шариатда шаҳодатлари мақбул эмасдур, ҳамда уйдурма сўзларининг ҳақиқати билинуб қолуб, бировга қазиган чуқурларига ўзлари йиқилуб, халқ орасида чақимчилик исми ила ёд ўлунуб, тезгина қадр ва эътибордан тушуб қолур. Қалби пок ва виждони саломат ўлан инсон бу каби ҳийла ва тазвирдан тилини тияр. Чунки мундай фасод ахлоқга

мубтало бўлган арбоби нифоқ фақат халқ қошида эмас, жаноби ҳақ назаринда ҳам суюмсиздур.

Наммом ва ғийбатчи кишилар дарахт илдизига тушган бузоғ-бош каби халқ орасида иттифоқ ва улфатнинг ковокини кемуруб, умумий халқ ва миллатнинг яшамоғи учун лозим бўлган муҳаббат дарахтини емурурлар. Бировни ёмонламак, ёлғон сўйламак, ҳақиқатни беркитмак, мудоҳана йўлига кетмак, шаръан харом бўлган ғийбатни иртикоб қилмак бўладур. Шахсий ғараз ёхуд манфаати шахсияси учун бир кишидан эшитган сўзини ўз мақсадига мувофиқ бир неча турли маънолар ила бузуб сўйламак зўр айб ва гуноҳдур.

Ҳосили калом, ўз жинсига ёмонлик қилмак ва ёмон сўзлар ила ёд қилмакни одат қилган кишилардан қочмак ва ҳазар қилмак лозимдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Асҳобимдан бири иккинчисининг сўзин кетурмасун, зероки, ман Сизга садрим саломат, қалбим роҳат ўлдуғим ҳолда учрамакни суярам”, — демишлар.

Ҳукамолардан бири: “Мол ва ашё ўғриларидан кўпроқ одамлар орасидан дўстлик, улфат, муҳаббатни ўғирлайдурган одамлардан сақланмак лозимдур”, — демиш.

БАЙТ

Чақимчилар бузар улфат ҳисорин.	Ёмон тил минг тилим бўлғони яхши,
Нифоқа ўғратур миллатни корин.	Сочар уммат аро кину ниқорин.
Чақимчи тил ёмон аждар тилидан,	Ёмон тил соҳибининг душманидур,
Солур жонга аламлик заҳри морин.	Йўқотгай шаъну шавкат эътиборин.

ҒИЙБАТ

Ғийбат деб бир кишининг камчилик ва қусурини орқасидан сўйламакни айтилур. Ғийбатни сўйламак ҳаром ўлдиғи каби эшитмак ҳам ҳаромдур. Киши ўз нафсига лаззат умиди ила бировни ғийбат қилуб, этини чайнамак гуноҳ ҳам инсоният номина ярашмаган энг ёмон ахлоқи замималардандур.

Инсон бошқа гуноҳларни нафсининг лаззати учун қиладур. Аммо ғийбат соҳиби лаззат ўрнига ўз бошига ёки бир бошқа кишининг бошига бир бало ҳозирлайдур. Чунки сўз боруб ғийбат қилинмиш кишининг қулоғига етар. Ғазаб қони ҳаракатга кирар. Ғийбатчидан ўч олмак фурсатини пойлар. Шундай қилуб, ғийбат соясиди икки мусулмон орасига зўр душманлик тушар. Охири ўлумгача боруб тиралур. Шул тариқа ғийбатдан туғулган адоват чўзулмаққа оид бўлуб, душманлик зураюб, ўз ораларидаги хусусий жанжаллар ила азиз умрларини уздируб, умумий халқ фойдаси учун ишланадурган миллий ишлардан маҳрум бўлмаклари ила баробар аҳолининг орасидан иттифоқнинг йўқолувиға сабаб бўлурлар.

Алҳосил, қайси бир миллатнинг орасида birlik кўтарилиб,

нифоқ ва адоват ҳукм сурган бўлса, ул қавмнинг инқироз дунёсига юзланганлиғи тарих саҳифаларидан маълумдур. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ғийбатдан сақланингиз, ғийбат зинодан ҳам ёмонроқдур”, — демишлар.

Агар журму гунаҳ бўлсун десанг оз, Кулоққа пахта тик, ғийбаг эшитма,
Тилингни сақла ғийбатдан қишу ез. Шикоятчи кишига булма дамсоз.

ҲАҚОРАТ

Ҳақорат деб бир кишининг нафсига, иффатига тегадурган сўзлар ила қадр ва эътиборини тушурмак ниятида ёмон муомала қилмакни айтилуру. Уламолар диний китобларда: “ташбиҳи зино гуноҳи кабирадур, - бировни ҳақорат қилиш улуғ гуноҳлардандур”, — демишлар. Лекин бизларнинг орамизда хотун, қизга борушуб, бир-биримизни ҳақорат қилмак одат ҳукмига кирмишдур. Бунинг сабаби ахлоқсизлик, гуноҳ ва савобни фарқ қилмағонимизнинг самарасидур. Ҳақорат таҳқир қилинган кишининг дилига ўрнашуб, шундай ёмон жароҳатларни очурки, фурсатни ғанимат топуб ўч ва интиқом олмагунча тузалмайдуру. Расули акрам набийи муҳтарам афандимиз: “Икки одам бир-бирини сўкса, гуноҳ бошловчига бўлуру. Магар қарши бўлган киши ортуқ кетса, ҳар иккиси ҳам гуноҳда ўртоқ бўлурулар. Яна мўмин қариндошини сўкмак фосиқлик, онлар ила урушмак куфрдур”, — демишлар. Шул хусусда Мирзо Бедил:

Зи ҳарфи но мулойим заҳмати дилҳо машав Бедил,
Ки ҳар жо жинси санги ҳаст, бошад душмани айно

Таржимаси:

Ёмон сўзлар илан дилларга заҳмат бермагил Бедил,
Не ерда тошни жинси бўлса, бўлғай шишага душман, деб

инсонларнинг дилини шишага, ҳақорат ва ёмон сўзларни тошга ташбиҳ қилуб, ёмон сўз кишининг шиша каби нозук дилини парча-парча қиладуру, — демишлар.

ҚАРИМТАЛИК ДУНЁДУР.

Мол ва дунёга мағрур бўлуб, ҳар кимга ҳақорат кўз ила қараган кишилар тезгина ўзлари ҳам хор ва ҳақоратга дучор бўлурулар. Ҳақорат ва бировни хўрламак сўз ва иш ила ўлдиғи каби қалам ва ёзув ила ҳам бўладуру. Баъзи адаб ва тарбиядан маҳрум муҳаррир ва шоирлар бўладурки, дилларига келган нарсаларни қайтармасдан, ахлоқ ва адабни риоя қилмасдан, халқдан ибo қилмасдан, бачча ва жувонлар шаънига мувашшаҳми, ёки бир мўмин биродарларининг ҳақида ҳажв ва истеҳзоми ёзуб,

матбуот ва адабиёт дунёсини ифлос ва мулаввас қилмак ила баробар ўзларига ҳамсухбат бўладурган ёшларнинг ахлоқини бузулмоғига сабаб ва намуна бўлурлар.

Кўп утурма ёмоннинг суҳбатиди,
Пок булсанг, сени қилур ифлос.
Кўр, нечук офтоб равшандур,
Хира қилса, булут кўруб булмас.

ЖИБОНАТ

Жибонат деб қўрқоқ ва юраксизликни айтилуру. Қўрқоқ кишилар ваҳм ва хаёлот асири бўлуб, бир ишни ишламакга жасорат қилолмаслар. Қўрқоқлик энг ёмон хулқларнинг биридур. Чунки қўрқоқ кишиларнинг сўз ва ваъдаларига ишонуб бўлмагани каби йўл ва сафарда ҳам ҳамроҳ бўлмак хатодур. Зероки, юраксиз кишиларда сабр ва сабот, журъат ва матонат каби яхши сифатлар бўлмайдуру.

Қўрқоқликнинг боши тарбиясизлик ўлдиғи каби охири ўлумдуру. Бирдан бир нарсадан қўрқуб, юраги ёрилуру, ўлуб қолган қўрқоқлар ҳам бўладуру. Шулу хусусга биз туркистонликлар ҳеч аҳамият бермаймиз. Болаларимизни яхши тарбия қилмаймиз, “ана, ола бўжи келвотти” деб қўрқоқ ва юраксиз қилибу ўтираимиз. Шунинг учун бизларнинг болаларимиз ҳеч нарсага жасорат қилолмайдуруган, кеч бўлса уйдан эшикка чиқолмайдуруган, ҳатто ўзининг соясидан қўрқадурган юраксиз бўлуб ўсадуру. Булар киши бўлганда ҳам фойдали ишларни ишловдан маҳрум бўлуб, фақир ва муҳтожликда қолурулар. Бас, қўрқоқлик соясида ўзларига энг бўлмаган юраксиз кишилардан миллатга бўй бўлломасликлари табиийдуру. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Дунёлар йиғдурубу, оҳвоҳ чекдурубу қайғуга соладуруган бахиллик каби юраги ёрилуру даражада қўрқоқлик каби эр кишида бўлган сифатларнинг ёмони йўқдуру, яна қўрқоқ савдогар ҳар замон фойдадан маҳрум бўлуру. Жасоратли, баҳодир савдогарларнинг доимо ризқи ортар”, — демишлар.

ҲАСАД

Ҳасад деб бир одамга жаноби ҳақ тарафиндан берилган неъмат ва давлатнинг заволини тиламакни айтилуру. Ғийбат, бўҳтон, суъизан каби ёмон хулқлар ҳасаддан туғилуру.

Ҳасад ахлоқи замималарнинг энг зарарлиғидуру. Жаноби ҳақ Қуръони каримда “Ва мин шарри ҳосиден изо ҳасад” деб ҳосиднинг шарриндан ўзига сиғинмоқни амр этмишдиру. Ҳукамолар ҳасадни оташга ўхшатмишлар. “Оташ ўзидан-ўзи ёнуб кул бўлгани каби ҳасудларнинг жасади ҳасад ўти ила эруб, маҳв ва барбод бўлуру”, — демишлар. Ҳасаднинг ёмонлиғининг сабаби аллоҳ таолога қаршу эътироз ўлдиғиндандуру. Зероки, ҳасуднинг

“Оҳ! фалончининг мол ва давлати, иззат ва саодати манда бўлса, роҳат ва сафони ман сурсам эди” зимниндаги ҳаёлотни ҳарисонаси жаноби ҳақнинг ўлчаб берган ризқига қаноатсизлигининг нишонасидур. Ҳолбуки, жаноби ҳақ бир неъматни бировга абас ва бекорга ихсон қилмайдур. Бунинг сир ва ҳикмати ўзининг илми азалийсига маълум шайлардандур. Банда ҳасад қилгани ила йўқ, ёрдам қилгани ила бор қилолмайду.

Алҳосил, ҳасуд доимо яъс ва ҳасрат орасида умргузаронлиқ қилур. Қанча мол ва дунёга молик бўлса, яна ҳасадиндан фароғат ва роҳат юзини кўрмасдан дунёдан кетар. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Мўмин ғибта қилур, мунофиқ эса ҳасад қилур”, — демишлар.

Ғибта деб бир одамнинг даража ва молини заволини орзу қилмай “, кошки мен ҳам шундай бўлсам эди” орзусида бўлмоқни айтулур. Ғибта эса мазмум эмас, мамдуҳ бир сифатдур.

Инсон дунёда яхши ишларга ғибта қилуб, ўрناق олуб, ўзини саодати абадияга эришдирур. Ҳазрати Али: “Ҳасад ҳосиднинг адоватиндан, кибр ва шақоватиндан пайдо бўладурган ахлоқи замимадур. Шунинг учун ҳасуд доимо азоби руҳоний ичинда яшар. Бир кишининг саодатини кўрган замон ҳасад оташига ёнар. Ҳосидга мундан қаттиғ жазо бўлурми?”, — демишлар.

Сукрот ҳаким: “Ҳасадчи киши бир он ва бир замон роҳат ва фароғат юзини кўрмас. Дунёда қанча меҳнат ва мусибат бўлса, барчаси ул бечорани ўраб олмишдур”, — демиш.

Арасту ҳаким: “Дунёда ҳаммадан ҳосиднинг юки оғирдур, чунки ул бечора бутун дунёдаги шод ва масрур одамларнинг қайғуларини ўз устига юклаб юрадур”, — демиш. Расули акрам набийи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ҳасад қилувчилар, сўз юритувчилар, ғайбдан хабар бергувчилар мандан, ман ҳам онлардан эмасман”, — демишлар.

БАЙТ

Бутун бўлмас ҳасуднинг парча нони.
 Куяр ҳосидни доим жисму жони.
 Ҳасадчи хоҳ фақир ўлсун ва ё бой,
 Ҳасад норила ёнғай устухони.
 Очар доим куюб мақсуда ҳосид,
 Чиқар тандан азиз руҳи равони.

КИЗБ

Кизб деб ёлғон сўзни айтулур. Ёлғончи кишиларни каззоб дейилур. Пайғамбаримиз: “Ал каззобу ло уммати” — ёлғончи менинг умматимдан эмасдур”, — демишлар. Жаноби ҳақ Қуръони каримда: “кизбни имони йўқ кишилар сўйларлар”, — демишдур. Оқил ва диёнатли кишиларга ёлғон сўзлардан тилларини

сақламак ила баробар, авлодларини ёлғонга одат қилдурмасдан тарбия ҳйлмаклари энг муқаддас вазифайи инсонияларидур.

Баъзи ўғриликка одат қилган ўғрилар бўлур эмишки, бировнинг молини ўғирламоқға қодир бўлмасалар, ўз молларини ўғирлар эмишлар. Шунга ўхшаш ёшлиқдан ёлғонга ҳўй қилган ва ёлғондан лаззат олган кишилар бировни алдамак гуноҳлигини билсалар ҳам “тарки одат амри маҳол” мафҳуминча тилларини ёлғондан тиёлмаслар.

Баъзи вақтларда ўз оилаларини ҳам вайрон ва паришон қилмакдан тортинмаслар. Ҳеч бўлмаса наммомлик ва мудоҳана йўлларига икки муъмин орасига нифоқ ва адоват солуб, ҳатто бутун бир оиланинг бузулишига сабаб бўлурлар.

Расули акрам набиййи муҳтарам саллोलлоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Ёлғондан сақланингиз, чунки ёлғон имондан йироқдур”, — демишлар. Пайғамбаримиз фақат уч ерда ёлғоннинг мубоҳлигини баён қилуб, “бири муҳораба замонида, иккинчиси эр ва хотунни ризо қилмоқда, учинчи икки муъмин орасини тузатмакда ёлғон сўйлов жоиздур”, — демишлар.

БАЙТ

Агар қилса киши ёлғонга одат,
Разолатда яшаб чекгай надомат.
Халойиқ ичра бўлмас эътибори,
Тегар бошига чўқ санги маломат.
Киминг бўлса агар ёлғончи исми,
Бу исми узга бўлмас то қиёмат.
Ишонмас эл ёлғончининг сўзига,
Агар бўлса сўзи кашфу каромат.

НИФОҚ

Нифоқ деб кишининг олдида бир хил, орқасидан бошқа хил сўзланадурган сўзни айтилуру. Мундай сўзларни сўзловчи икки юзлама кишиларни мунофиқ дейилур. Баъзи ҳийлакор, кўрнамак, ёлғончи мунофиқлар бўлурки, манфаати шахсиялари учун сизни қурбон қилур. Ош ва нонингизни емак учун олдингизда изҳ ори дўстлик ва миннатдорлик қилуб орқангиздан сирру асрорингизни душманларингизга элтуб, ғийбат ва шикоятингизни қилуб, алардан ҳам ўз нафсига бир ҳисса чиқарур. Мундай мунофиқлар дўстлик ва иттифоқнинг душмани ўлдиғиндан дунёда иззат, охираатда роҳат юзини кўрмаслар. Ҳар вақт инсонлар орасида тўғри сўзлик, оқ кўнгилик яхши кишилар ўлдиғи каби мунофиқ, икки юзлик кишиларнинг бўлиши табиийдур. Шунинг учун ҳар ҳолда ақл ва тажриба соясида эҳтиёт узра ҳаракат қилмак, оқ ила қорани, яхши ила ёмонни, дўст ила душманни аюрмак, қалби пок, хулқи тоза, ахлоқи яхши кишилар ила ҳамнишин бўлмак, икки юзлама, ахлоқсиз, харом-харишни фарқ қилмайдурган мунофиқлардан ҳазар қилмак ва жирканмак лозимдур.

Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васалламафандимиз: “Биродам икки юзлик бўлса, қиёмат кунда тили ўтдан бўлур”, яна “қайси киши мусулмонлар орасига жудолиғ солса, биздан эмасдур”, — демишлар.

БАЙТ

Мунофиқ ёд улунса исми покин,
 Жаҳон бўлғай жаҳим ҳавлнокиг.
 Ҳаётинг ранжишу кулфатда барбод,
 Тузалмас то қиёмат бағри чокин.
 Кезарсан дарбадар ғурбат чекиб зор,
 Белинга етмағай асло этокин.

ТАМА

Тама деб бировдан бир нарса умидвор бўлмакка айтилуру. Аъзо ва жавоҳирлари саломат, куч ва қувватлик кишиларга тама қилмак ҳаром, ожиз ва нотавон, кучсиз кишиларга мубоҳдур.

Тама балосига гирифтор бўлган кишиларда номуе ва ҳаё дегаан яхши сифатлар бўлмайдуру. Ҳозирги замонда орамизда тама нони билан қорин тўйғузадурган кишиларнинг ҳисоби йўқдур. Агар буларнинг биридан: “биродар сени оёқ-қўлинг бутун, танинг соғ, тама қилмак сенга ҳаром эмасми?”, - деб савол қилинса, “қандай қилай, ота-бобомнинг касби тиланчилик эди, мен ҳам тама орқасидан овқат қилурман”, - деб тамани касбга иснод беруру, турлук-турлук баҳоналар баён қилуру. Шариатда мундай кишиларга тама орқасидан касб қилмаклари мамнуъдир. Алҳосил, тама нони ила суяги қотган, иш ва касбга бўйин қўймай, дангаса ва ялқовликка ўрганган ва одат қилган кишиларнинг ўзларидан яхшилик умиди ўлмадиғи каби болаларидан ҳам яхшилик кўруру бўлмайдуру. Расули акрам набиййи муҳтарам саллоллоҳу алайҳи васалламафандимиз: “Киши қўлинда бўлган нарсага қизиқма! Тамадан сақлан! Зероки, тама ўзи ҳозир бир фақрдур. Намозингни адо қил! Сўнгиндан узр истарга тўғри келадурган ишлардан сақлан”, — демишлар.

БАЙТ

Бўлмагин мубтало дучор тама,
 Айлар инсонни хору зор тама.
 Йўқ қилуб ҳиммату қаноатни,
 Оладур олдан ихтиёр тама.
 Нони миннат учун эғур бўйининг,
 Қиладуру кўзни интизор тама.
 Юздан откай ҳаёу шармингни,
 Ғайратинг куйдуруру нори тама.
 Ҳирси дунё қилади Қорундек,
 Ҳотам исминг ютар мори тама.

ЗУЛМ

Зулм деб бировнинг жонига ёки молига зарар еткурмакни

айтилуру. Жаноби ҳақ бутун ер юзидаги инсонларни ҳуқуқда му-
совий - баробар қилуб яратмишдур. Мансаб ва давлатга, куч ва
қувватга мағрур бўлуб, бировнинг ҳақиға таарруз ва тажовуз
қилмак зулмдур.

Катталикнинг иззати зулм ва тааддида эмас, шафқат ва
марҳаматдадур. Кичикликнинг лаззати нафрат ва қаршуликда
эмас, садоқат ва ҳурматдадур. Шул хусусда Шайх Саъдий:

Ғами зери дастон бэхур, зинҳор,
Бэгарс аз забардастийэ рузгор.

Таржимаси:

Қувватсизлар ғамин еб юр ҳамиша.
Қувватликлардан этгил хавф пеша.

деб кичикларни иззат қил, катталарни ҳурмат қил, маолиндаги
ҳикмат ва ибратлик шеъри балиғасини сўйламишлар.

Дунёда мазлумнинг оҳидан ўткур нарса йўқдур. Мазлумнинг
дуоси ижобатга яқиндур. Қўрқмак ва ҳазар қилмак лозимдур.
Боболаримиз: “пичоқни ўзингга, оғримаса, бошқага ур”, — де-
мишлар.

Бир киши зулмнинг ёмонлигини билмак учун бошқа бир одам
тарафидан ўз нафсига қилинса, чекадурган азобини ўйласа, ёмон
фанолиги очиқ маълум бўладур. Ўткан замонлардаги
ҳукуматларнинг барпоси адолат ила пойдор ўлдиғи каби,
инқироз ва барбоди ҳам зулм ила пойтахтга етуб ва ул золим
ҳукуматларнинг тарих саҳифаларида фақат исмлари қолганлиги
ҳамманинг маълумидур. Расули акрам набийи муҳтарам сал-
лоллоҳу алайҳи васаллам афандимиз: “Эй бандалар! Аллоҳдан
қўрқингиз, Аллоҳни исми ила онт ичаманки, бир мўъмин бир
мўъминга зулм қилса, Аллоҳ таоло қиёмат куннда ул одамдан ўч
олур”, — демишлар.

БАЙТ

Адолат оби ҳаёту, ситам эрур зулумот,
Бу зулмат ичра киранларга йўқ ҳаёту нажот.
Ҳазон замони келса, гулистон йўқ ўлгандек,
На ерда ҳукм сурар зулм, маҳв ўлур баракот.
Харобазора дўнур зулм айла билодбод,
Яшар у манзили вайронада бойқуш, ҳашарот.
Агарчи шоҳу гадо иккиси олур бир гўр,
Кафандан ўзгага етмас бутун кучу ҳаракот.
Ўзингдан ожизу кучсизлара ситам қилма,
Кимки золим эрур, кўрмагай улуг даражот.
Ҳазар қил оҳидан, афғонидан у мазлуминг,
Бир оҳ бирла солур бошингга бутун арасот.
Худони ёдида бўл, бўлмагил дил озори,
Айлан Аллоҳингга, Ҳижрон, талаб қилуб ҳожот.

Котиб:

Абдулманнон ибн Абдулмажид

БИР ИККИ СЎЗ

Бан бу асари ночизонами бир неча муаллим биродаларимнинг илтижолари ила ёзмоқ ва нашр қилмоқға ғайрат ва жасорат қилмиш эдим. Алҳамдулилло вал минна иккинчи таъбинада муваффақ ўлдум.

Чунки Туркистон мактабларида ўз шевамизда ёзилмиш мукамал “Ахлоқ” китобининг йўқлиғи афроди миллатнинг шундай бир асарга ташна ва муҳтож эканлиғи ўзум муаллимлар жумласидан ўлдиғимдан манга ҳам очик маълум ўлди. Шунинг учун кўп вақтлар тажриба сўни. Адиби муҳтарам шайх Саъдий усулида ёзмоқни, гарчи оғир иш бўлса ҳам, ўзимга муқаддас бир вазифа адо қилароқ бу камчиликни орадан кўтармакни муносиб кўрдим.

Ва шул мақсадга мабни ҳар бир сўзнинг охирига, икки-уч банд шеър ҳам ёздим ва бу ёзган шеъримнинг орасида баъзи арабий, форсий шеърларнинг таржима ва мазмуни ҳам кўрилур.

Маорифпарвар муаллим биродарларим мени бу асари ожизонамни илтифотсиз қолдурмай, бу хизмати ночизонамни кўздан кечуруб ва бундан сўнг ҳам баним қаламим ила нашр ўлинажақ китобларни лутфан майдони таълима қўймоқ ила баробар табиий ўлан нуқсонларини танбеҳ ва танқид қилмакда ҳиммати маорифпарвароналарини бандадан дариф тутмасалар эди

Тошканд, Абдулла Авлоний
Тахаллус “Ҳижрон”.

ЛУҒАТ

А

- Абас - фойдасиз, уринсиз.
 Адоват - душманлик, кек.
 Ажз - кучсизлик, иқтидорсизлик.
 Амал - 1) иш, ҳаракат, 2) мансаб.
 Амора - амр этувчи, қистовчи, буюрувчи.
 Анонийят - манманлик, гурур, худбинлик.
 Арасот - майдонлар, саҳнлар (бирлиги - арса).
 Атолат - мутаассиблик, му ртлик, бунлик.
 Афи - кечириш.
 Афрод - яккалар, ёлғизлар (бирлиги - фард).
 Афъи - заҳарли.
 Афъол - ҳаракатлар, қилиқлар (бирлиги - феъл).
 Аъмо - кўр, сўқир.
 Аъмол - амаллар, ишлар (бирлиги - амал).
 Ақсом - қисмлар.
 Аҳком - ҳукмлар, фармонлар.

Б

- Баид - йироқ, узоқ.
 Балиғ - нафис, силлиқ.
 Балоҳаг - аҳмоқлик, разиллик.
 Барбод - елга, ҳавога совурмоқ.
 Басит - содда, оддий.
 Бебок - бепарво, ҳаёсиз, бевош.
 Бухл - бахиллик, қизганчиқлик.
 Буъз - кийна, кек, гина, душманлик.

В

- Виқор - оғирлик, чидам, улугворлик.
 Вожиб - бажарилиши зарур, мажбурий.
 Воқиф - хабардор, билувчи.
 Вуқур - чидамлилиқ, бардошлилик.

Г

- Гўша - бурчак, хилват, чекка жой.
 Гушаницин - хилватга кирувчи.

Д

- Даражот - даражалар, мартабалар (бирлиги - даража).
 Дароз - узум.
 Даст - қул.
 Дафъ - қайтариш, рад этиш.
 Даҳр - дунё, олам.
 Дигар - бошқа.
 Диёнат - 1) софлик, тўғрилиқ, 2) диндорлик.
 Дор - уй.

Ж

- Жавориҳ - бадан аъзолари: қул, оёқ, кўз, қулоқ каби.
 Жамол - гўзаллик, ҳусн.
 Жаҳд - тиришиш, астойдил ҳаракат қилиш.
 Жаҳим - жаҳаннам, дузаҳ.
 Жаҳл - билмаслик, билимсизлик, нодонлик.
 Жаҳолат - жоҳиллик, нодонлик.
 Жибонат - қўрқоқлик, қатъиятсизлик
 Жидд - тиришиш, саъй, чолишиш.
 Жинон - жаннатлар (бирлиги - жаннат).
 Жовидон - абадий, доимий, мангу.
 Журм - гуноҳ, жиноят.

З

- Забон - тил.
 Забт - қулга олиш, эғаллаш.
 Завол - йўқ бўлиш, сўниш, богиш.
 Зако - заҳилилик, тез тушуна олишлиқ, зийраклик.

Залил - хор, фақир, тубан.
 Залиллик - хорлик, ҳақирлик.
 Замима - ёмон, ёмонлашга лойиқ, ах-
 лоқи замима - ёмон хулқлар, ярамас
 одатлар.
 Зероки - чунки.
 Зи - тирик, жонли.
 Зидд - қарши, қарама-қарши.
 Зироат - экин, экиш, деҳқончилик.
 Зойеъ - йўқолган, нобуд бўлган.
 Зокир - ёд қилувчи, тилга олувчи.
 Зоҳир - кўриниб турган, ошкор.
 Зоҳиран - юзада, кўринишда.
 Зулумот - зулматлар, қоронғуликлар
 (бирлиги - зулмат).

И

Ийзо - озор бериш, уялтириш..
 Имон - ишонч, эътиқод.
 Иноят - меҳрибончилик, марҳамат.
 Инс - инсон, киши, одам жинси.
 Инқироз - ботиш, орқага кетиш, та-
 мом бўлиш.
 Иода - қайтиш.
 Иртиқоб - киришиш, бирор жиноий
 ишга киришиш.
 Ислоҳ - тузатиш.
 Истиҳомат - турғунлик, соғлик, ишга
 чидамлилиқ.
 Истиҳбоб - севиш, маъқуллаш.
 Итоат - буйсуниш.
 Ифрот - ошириш, қаддан ошиш.
 Ифтиро - бўҳтон, тухмат.
 Ифтихор - фахрланиш, мақтаниш.
 Ифбат - поклик, гозалик, номус,
 ёмонликдан сақланиш.
 Ихтироъ - янгилик яратиш, у йлаб
 чиқариш.
 Иътироз - қаршилик, хелишмаслик
 Иқтидор - қодир бўлиш, қудрат.
 Ихтироз - сақланиш, эҳтиётланиш.

К

Кабир - катта, улуг, қудратли.
 Кавнайн - икки дунё.
 Каззоб - ёлғончи.
 Калима - сўз, нутқ.
 Калом - сўз, гап, нутқ.
 Камол - тўлалик, мукамаллик, та-
 лант.
 Карон - чет, чегара, қирроқ.

Кас - киши, шахс.
 Касир - кўп, мўл.
 Касолат - султлик, бўшашганлик.
 Кашф - очиш, топиш.
 Кизб - ёлғон.
 Кин душманлик, кўролмаслик.
 Ком - тилак, мақсад.
 Кор - иш, меҳнат.
 Қўшиш - ҳаракат, саъй, тиришиш.

Л

Лафз - оғзаки сўз, ифода.
 Лаъл - қизил рангли тош, қизил лаб.
 Лаҳжа - шева.
 Лисон - тил
 Лобуд - мажбурий.
 Лутф - мулойимлик, раҳмдиллик,
 марҳамат.

М

Мабно - асос, ўзак, пойдевор.
 Мавт - ўлиш, вафот этиш.
 Мазийят - ортиқлик, зиёдлик.
 Мазмун - ёмонланган, нафратли, ёмон
 Мазҳаб - йўл, таълимот, маслак.
 Малак - фаришта.
 Маломат - айбланиш, ёмонлаш.
 Мамдуҳ - мақтовли, мақташга лойиқ.
 Мамнуъ - ман этилган, тақиқланган
 Мамот - ўлим, вафот.
 Масмун - заҳарланган.
 Масрур - хурсанд, шод.
 Масъуд - бахтли, саодатли.
 Матин - мустаҳкам, пухта.
 Матонат - ҳатъият, бардошлик, чидам.
 Мафҳум - фаҳмланган, тушунилган,
 тушунча.
 Машруъ - 1) қонуний, рухсат этилган,
 2) бошланиш.
 Маърифат - билиш, билим.
 Маъсият - гуноҳ, исён.
 Мақбул - ёқимли, гўзал, маъқулла-
 ган.
 Мақол - сўз, нутқ.
 Маҳв - йўқолиш, битиш.
 Маҳд - бешик.
 Маҳкум - ҳукм қилинган.
 Молоъъни - маъносиз, маъмуносиз.
 Мор - илон.
 Мубоҳ - рухсат этилган иш.

Муваддат - дўстлик, уртоқлик.
 Мудоҳана - хушомадгўйлик, лаган-бирдорлик.
 Мукаллим - 1) таклиф этилган, 2) бурчдор.
 Мулавиас - ифлосланган, палид, мурдор.
 Мунис - дўст, уртоқ.
 Мунислик - дўстлик, уртоқлик.
 Мунофиқ - иккиюзламачи, орага нифоқ солувчи.
 Мураббий - тарбиячи.
 Мурид - 1) талаб этувчи, истовчи, 2) эргашувчи.
 Муруфия - тортиш.
 Муруват - 1) мардлик, жасурлик, 2) саҳийлик.
 Муришд - тўғри йўлга солувчи, йўл кўрсатувчи.
 Мусаммо - номланувчи, аталувчи.
 Мусаҳҳар - фатҳ этилган, буйсундирилган.
 Мусибат - қийинчилик, оғирчилик.
 Мусовий - тенг, баробар.
 Мусовот - тенглик, баробарлик.
 Мусоҳиб - ҳамсуҳбат, дўст, улфат.
 Мутафаккир - узоқ ўйловчи, кенг фикрли.
 Муҳоласат - самимийлик, самимият.
 Мушоҳада - кўз билан кўриш, кўздан кечириш.
 Муштарак - умумий, ўртадаги.
 Муқаддас - пок, тоза, нуқсонсиз.
 Муқабала - қарши келиш, қарши чиқиш.
 Муҳиб - севувчи, дўст тутувчи.
 Муҳокама - ҳукм қилиш, бир фикрга келиш.
 Муҳораба - уруш, жанг.
 Муҳтарам - ҳурматли, азиз.
 Муҳташам - ҳашаматли, ҳайбатли.

Н

Надомат - пушоймон қилиш, афсусланиш.
 Назар - қараш, кўриш.
 Назари ибрат - ибрат кўзи.
 Назокат - нозиклик, адаб, тарбия.
 Назофат - тозалик, поклик, озодалик.
 Назоҳат - софлик, тозалик, нуқсонсиз.
 Намимат - чақимчилик.

Наммом - чақимчи.
 Нафсоният - уз шахсиятига берилиш, уз нафсига тортиш.
 Наҳй - қайтариш, ман қилиш, тақиқлаш.
 Нифоқ - келишмовчилик, мунофиқлик.
 Ниқор - гина, душманлик, кек.
 Нор - ўт, олов.

О

Одоб - юриш-туришдаги яхшилиқлар (бирлиги - адаб).
 Олам - асбоб, қурол (кўпчилиги - олот).
 Ориф - билувчи, маърифатли, доно.
 Осий - гуноҳкор, исёнкор, гумроҳ.
 Осор - белгилар, нишонлар (бирлиги - асар).
 Осуда - тинч, ташвишсиз.
 Оташ - ўт, олов.
 Офият - соғлиқ, тинчлик.
 Оқибат - охир, сўнг, натижа.

Р

Ражо - умид, тилак.
 Раззоқ - ризқ берувчи, тўйдирувчи, худо.
 Разолат - пасткашлик, тубанлик.
 Ранж - машаққат, меҳнат.
 Раҳоват - дангаса, танпарвар, ишёқмас.
 Рақобат - қарама-қаршилик, мусобақа.
 Раҳнамо - йўл кўрсатувчи.
 Риёзат - қийналиш, машаққатланиш.
 Риоят - эътиборга олиш.

С

Садоқат - дўстлик.
 Сайид - 1) бошлиқ, етакчи, 2) пайғамбар авлоди.
 Самара - 1) мева, 2) натижа.
 Саодат - бахт.
 Сарват - бойлик.
 Сафолат - пасткашлик, хасислик.
 Сафоҳат - ақлсизлик, нодонлик, аблаҳлик.
 Саховат - саҳийлик, қўли очиклик.
 Саъй - ҳаракат, тиришиш, уриниш.
 Саҳв - хато, англиш.

Силоҳ - қурол, аслаҳа.
 Сироят - юқиш, таъсир қилмоқ.
 Собир - сабрили, сабр қилувчи.
 Соил - суровчи, тиловчи.
 Сурфа - йутал, кўкйутал.
 Суъизан - биров ҳақида ёмон фикр қилмоқ, ҳақорат, қасд.

Г

Гаадди - зулм қилиш, эзиш.
 Гааййиш - шодлик, ҳаётдан роҳатла ниш.
 Гаарруз - қаршилик кўрсатиш.
 Гаассуб - фанатизм, шовинизм.
 Гавозуъ - адаблилик, ўзини паст ту гиш.
 Гавфиқ - ёрдам, мадад.
 Гадови - даволаш.
 Гажовуз - ўтиш, чегарадан ўтиш.
 Газвир - фириб, алдаш.
 Такфир - кофир (ишонмовчи) деб ҳукм қилиш.
 Галх - аччиқ.
 Тама - очкўзлик, қизганчиқлик.
 Таоли - юксаклик, кўтарилиш.
 Тараддуд - иккиланиш.
 Тафрит - ишга сустлик билан қараш.
 Ташбиҳ - ўхшатиш.
 Таҳдид - қўрқитиш, дуқ қилиш.
 Таҳлика - хавф, хатар.
 Тибб - медицина, табиблик илми.
 Тижорат - савдогарчилик.

У

Убудият - бандалик, қуллик.
 Узр - 1) кечирим, 2) баҳона, сабаб.
 Уламо - олимлар (бирлиги олим).
 Улвийят - баланд мартабалик, юқори лик.
 Улувийя - улуғлик, олий даражали.
 Улвийят - юксаклик, улуғлик.
 Умрон - обод, ободончилик.
 Уламо - олимлар (бирлиги - олим).
 Умнат - кишилар тўдаси, бир пайғам барга тобе кишилар.
 Уммул - хабоис - ёмонликларнинг она си.
 Умрон - ободонгарчилик.
 Умур - ишлар (бирлиги - амр).
 Уқубат - азоб, қийинчилик.
 Уҳда - 1) мажбурият, 2) жавобгарлик.

Ф

Фано - тугалиш, йуқ булиш, ўлиш.
 Фарт - ортиқлик, чексизлик.
 Фасод - бузилиш, бузуқлик.
 Фасоҳат - сўзнинг равшан, ёқимли . булиши, чиройли услуб.
 Фатво - шарият қонунларига доир бе- риладиган йул-йуриқ, курсатма.
 Фатонат - ўткир зеҳн, зийраклик, тез фаҳмлик.
 Фатҳ - 1) очиш, 2) забт этиш, қўлга киритиш.
 Фақир - камбағал, қашшоқ.
 Фидо - қурбон қилмоқ, бағишламоқ.
 Фисқ - бу - бузуқлик, ахлоқсизлик.
 Фиқх - диний қоидаларга доир ҳуқуқ илми.
 Фосид - бузуқ ишлар билан шугулла- нувчи, фасодчи.
 Фоҳиш - ёмон ишлар қилувчи, адаб- сиз.

Х

Халлоқ - яратувчи, худо
 Хам - эгилган, букилган.
 Хандон - кулувчи, шод, хурсанд.
 Харж - чиқим, сарф.
 Хасосат - тама қилиш, пасткашлик.
 Хаста - касал, бемор.
 Хилват - холи, кимсасиз тинч жой.
 Хилоф - тескари, зид, ҳақиқатга қарши.
 Хирад - ақл, хуш.
 Хирадманд - ақлли, доно, билимдон.
 Хок - тупроқ.
 Хоксор - тубан, паст.
 Холиқ - яратувчи, худо.
 Хор - тикан.
 Худбин - такаббур, бошқаларни наза- рига илмовчи.
 Хун - қон.
 Хурофот - уйдирма, асоссиз гаплар.
 Хуррам - шод, хурсанд.
 Хусумат - жанжал, душманлик, зид- дият.
 Хуш - яхши, маъқул.

Ч

Чарх - 1) айланиш, 2) кўк, осмон, дунё

Чашм - кўз, чашми ибрат - ибрат кўзи.
 Чолишмоқ - ишламоқ, меҳнат қилмоқ.
 Чоҳ - чуқур, қудуқ, зиндон.
 Чугз - бойўгли, бойқуш.
 Чўх - кўп.

Ш

Шаб - тун, кеча.
 Шажий - ботир, жасур, шижоали.
 Шафоат - восита булиш, воситачилик.
 Шақоват - бахтсизлик, ярамлик, ёмонлик.
 Шаҳодат - гувоҳлик.
 Шиддат - қаттиқлик, оғирлик.
 Шижоат - ботирлик, довуракчилик.
 Шикаста - синиқ, кўнгли озор теган.
 Шом - кечқурун, қоронғулик.
 Шомил - ёйилган, ёймоқ, умумтегишли.

Я

Яъс - маъюслик, умидсизлик, қасбу.

Қ

Қабоҳат - қабиҳлик, ёмонлик.
 Қавл - гап, суз.
 Қалб - юрак, дил.
 Қаноат - сабрлилик, чидам.
 Қаробат - яқинлик, қариндошлик.
 Қироат - ўқиш.

Қотил - ўлдирувчи.
 Қувват - куч, қувват.

Ғ

Ғаний - бой, бадавлат.
 Ғариб - кимсасиз, мусофир.
 Ғибта - орзу, орзу қилмақ.

Ҳ

Ҳавлноқ - қурқинчли, даҳшатли.
 Ҳадис - сўз, гап.
 Ҳаё - уят, шарм, ор, номус, адаб.
 Ҳалим - юмшоқ табиатлилик, мулойимлик.
 Ҳамоқат - аҳмоқлик.
 Ҳандаса - геометрия.
 Ҳарисона - очкузларча, тамакорона.
 Ҳасад - кўролмаслик, қизганиш.
 Ҳасана - яхши, гўзал, чиройли.
 Ҳасосат - ҳушёрлик, зийраклик.
 Ҳасуд - ҳасадчи, кўролмовчи.
 Ҳақорат - таҳқирлаш, сўкиш.
 Ҳиддат - тезлик, ўткирлик.
 Ҳикмат - фалсафа, донолик.
 Ҳилм - юмшоқлик, мулойимлик, ювошлик.
 Ҳисор - қўрғон, қалъа.
 Ҳифз - сақлаш, қуриқлаш.
 Хубб - севиш.
 Ҳукамо - ҳакимлар, донишмандлар, табиблар (бирлиги - ҳаким).
 Ҳусуд - ҳасадчи, ҳасад қилувчи.
 Ҳусал - ҳосил булиш, қўлга кириш.

А 22

Авлоний, Абдулла.

Туркий гулистон ёхуд ахлоқ.— Т.: Ў қитувчи,
1992.—160—б.

Авлоний А. О морали.

ББК 87.7

Н
Авлоний
А. О. м. 9.

На узбекском языке

АБДУЛЛА АВЛАНИ

НАЗИДАНИЕ О МОРАЛИ

Ташкент “Ў қитувчи” 1992

Нашрга тайёрловчи Ўзбекистон Республикаси
халқ маорифи аълочиси, доцент Л.ХАЛИЛОВ

Муҳаррир С.Тоҳиров

Бадий муҳаррир А.Лукьянов

Техник муҳаррир Э.Вильданова

Мусаҳҳиҳа Мақсудова М.

ИБ 5840

10.02.91 да теришга берилди. 25.05.92 да босишга рухсат этилди. Бичими 60x90/16.
10-кегель шпонли. Таймс гарнитураси. Офсет босма усулида босилди. Шартли б.л.
10.0. Шартли кр.-отт. — Нашриёт т. 9,67. 40000 нусхада босилди. Буюртма N 2515

“Ў қитувчи” нашриёти, Тошкент, Навоий кўчаси, 30. Шартнома 12-319-90.

Ўзбекистон Матбуот давлат қў митасининг Тошполиграфкомбинати. Тошкент,
Навоий кўчаси, 30. 1992.

Ташполиграфкомбинат Государственного комитета Республики Узбекистан по
печати. Ташкент, ул. Навои, 30.

تورکستان تعلیمی طرفندن مکبلرہ قبول ایہ گان مکتب کتابری :

یوزلاب برہ طلاب

تاریخ نبیا	.....	بہای ۵۰	۶۰	عبدالله اولانی
ادبیات	۱۱ ۱۲ ۱۳ ۱۴	.....	۶۰	۷۰
مکتب گلستانی	۱۴	.....	۵۰	۶۰
برنجی معلم	.....	.....	۶۰	۷۰
۲ بچی معلم	.....	.....	۶۰	۷۰
تورکی گلستان	اوشبوکاب	۱۲۰	۱۴۰	۶۰
علم اخلاق	.....	.....	۵۰	۶۰
حساب ندی	.....	.....	۵۰	۶۰
تحفۃ الصبیان	.....	.....	۵۰	۶۰
تعلیم اول عربی	.....	.....	۴۵	۵۵
تعلیم اول ترکیجہ	.....	.....	۵۰	۶۰
پہر جاب	.....	.....	۱۲۰	صوم
آدریس : ایک ہاشکندہ	.....	.....	.....	عالم سعید

آدریس : ایک ہاشکندہ "مکتب"

تشریح معارف شریعتی

برایکی سوز

بن بوذرنا چیزی از منی بر آنچه معلم برادر لریم نیک التیاری ایله یازمق و نشر قلمت
غیرت و جسارت قلمش ایدیم اکتد شد و المنه ایمنی طبعنه دد موفق اولدم.

چونکه تو کستان مکتبلریده اوز شیو، ییزد د یازمیش مکمل «اخلاق»، کت
نیک یوق لغی، افراد ملت نیک شوندا ای برانر گت نده و محتاج ایکان لینی اوزم معلم
جمله سندن اولدغیندن نیکاهم آجی سلوم اولدی.

شونکله چون کوب وقت لر تجر به صوگیدن ادیب محرم، شیخ سعدی، صفا
یازمق نکر چه آغزیش بولسه هم اوزیمگه مقدس هر د طیفه عد قیلر رق و لو
کچلیک نادرادن کونارک ناس کوردم.

و شول مقصدگه منی هر بر سوز نیک خبر یگه ایکی، اوج بند شوم یازدیم، و بو یازگان
شوم ندر اسید بعضی عربی، فارسی شعر لر نیک ترجمه و مضموناهم کوریلور.

معارف پرور معلم برادر لریم منی بو اثرعا خواهم نه التفات سیز فایده د رای، بو خدمت
ناچیز منی کوزدن کچوروب دیلندن صوگیم نهم قلم ایله نشر اولدین جن کتاب لر نی
لطفا میدان تعلیم قویمن ایله برابر طبیعی ادلان نقصان لر منی تسییه و تنقید
قیلمک ده همت معارف، پرورانه لر منی بنده دن دریغ تو ناسه لر ایدی.

نَاشِكُنْ عَبْدِ اللَّهِ أَوْلَانِي

تَخْلَصُ «حِجْرَان»

نہ بیردہ حکم سورا ظلم محو اولور برکات
 خسرانہ زانہ دو نور ظلم ایلمہ بلاد آباد
 یاشار اومنزل دیرانہ دہ بایقوش حشرات
 اگر چه شاه و گدا ایکسی آور بر گور
 کنن دن اوزک غمہ پیماس بوتون کوچ و حرکات
 اوزکدن عاجز و کوچنزلاره ستم قیلیمه
 کیسکه ظالم ایدور کور ماگای اولوغ درجهت
 خذرقیل آهیدن افغانیدن اولظلوک
 برآه برله سالور باشنگمه بوتون عرصات
 خدانی یاد ببول بولماگیل دل آزاری
 ایلمن اکمکه جبران طلب قیلوب جاچات

کاتب:

محمدلسان ابن عبدالمجید

حکمت و عبرتک شعر بیغہ سینی سویلا مشلار . دنیا دہ مظلوم ننگ آہی
 او نکور ز سرہ یو قدر . مظلوم ننگ دعاسی اجا بتگہ یقین دور . قور قور
 و حذر قیلک لازم دور . بابا لار یغز . پیچاقنی اوزکہ آغری صاسہ باشقہ گہ اور
 دیشلار .

برکشی ظلم ننگ یا مانغینی بلک اوجون باشقہ بر آدم طرفیندن اوزنغیک
 قیلنہ چکادورگان عذابینی او یلا سہ یا مان فنا لکی آچی معلوم بولادور .
 اوتکان زمانلار دہ کی حکومت لار ننگ بر پاسی عدالت ایله پا یدار
 اولدوغی کبی انقراض و بربادی ہم ظلم ایله پانجخت گہ بی توب و اول ظالم
 حکومت لار ننگ تاریخ صحیفہ لار بدہ فقط اسملاری قالگانلغی ہمہ ننگ
 معلومی دور .

رسول اکرم نبی محمد صلی اللہ علیہ وسلم افند یغز دہ ای بندہ لار
 اللہ دن قورقلز : اللہنی اسمی ایله آندا ایچا منکہ : بر مؤمن بر مؤمن گہ ظلم
 قیلسہ اللہ تعالی قیامت کونیدہ اول آدمن اوج آکور . دیشلار .

بیت

عدالت آجیمات و ستم ایدور ظلمات
 بو ظلمت یحسب و کر نلا کدوق حیات و نجابت
 خزان زمانی کدیکہ گستان یوق اولگانک

بیت

ایلازبانتی خواروزا طمع	بولما گیل بستلادو چار طمع
الادور الدن ختسبار طمع	یوق قیلوب همت قناعت فی
قیلادور کوزنی انتظار طمع	نان منت او چون ایگور بوینک
غیرنک کویدو مار نار طمع	یوزدن آنکای حیا، وشر منکشی
حاتم سکت یوتار مار طمع	حرص دنیا قیلادی قارون دیک

ظلم

ظلم: دیب، براونی جانیکه باکه مالیکه ضرریتیکو ک فی ایتلور. جناب حق بوتون بیرون زنده گی انسانلار فی حقوقه مساوی، برابر قیلوب یاراشمده منصب و دولتک کوج و قوتک مغرور بولوب، براونک حقیقه تعرض و تجاوز قیلک ظلم دور. کاتته لک فی عزنی ظلم و تعدیده ایماس، شفقت و مرحمت ده دور. کچیک لکنی لذتی نفرت و قارشولک ده ایماس، صداقت و حرمتده دور. نول خصوصده شیخ سعدی:

بئرس از زبردستی روزگار،	در غم زبردستان بخور زبهار
-------------------------	---------------------------

ترجمه

فوتنک لاردن ایگیل خوف پیشه	فوتنلار غمین بیب یور همیشه
دیب: کچیکلار فی عزت قیل: کاتته لار فی حرمت قیل: مالنده گی	

و حیا دگیان بخشی صفت لار بولسیدور. حاضر کی زمانده آرا مزده طمع
 نانی برله قارن توغوز نادورگان کشیلارنگ حسابی یوقدور. اگر بولار
 نگ بریدن در برادر سنی آباغ قولگ بوون تنگ ساع طمع قیلکم
 سنگه حرام ایماخی؟، دیب سوال قیلنسه، قانداغ قیلای آنا بامانی
 مسی تلنجی لک ایدی، منوم طمع آرقا سیدن آوقات قیلورمن، دیب
 طمعنی کسب که اسناد بیروب تور لوک، تور لوک بهمانه لار بیان
 قیلور. شریعتده موندای کشیلار که طمع آرقا سیدن کسب قیلما کلا ری
 ممنوع دور.

الحاصل طمع نانی ایله سویاگی قانگان اش و کسب که بوین قویما
 دنگه سه و یالقا و لک که اورگانگان و عادت قیلگان کشیلارنگ اوز
 لاریدن بخشی لک امیددی اولما دینی کبی بالالاریدن هم بخشیک کو بوب
 بولسیدور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندنیز «کشی قولنده
 بولگان نرسه که قزقه! طمعدن ساقلان! زیر که طمع اوزی حاضر بر قز
 دور. نماز کشی ادا قیل! صوکندن عذر استار که توغری کیلادورگان
 استلاردن ساقلان» دیشلار.

ی منافی ایکی یوزلک کیشیلارنگ بولشی طبعی دور. شوکت اوچون هر حاله
 نل و تجسربه سایه سیده اجتباط اوزره حرکت قیلک آق ایله قارانی،
 شی ایله یامانی، دوست ایله دشمن فی آیورکک بعلمی پاک خلقی تازه
 نلاقنی چشی کیشیلار ایله منشین بولک، ایکی یوزلامه اخلاق سوز
 ایم خرشنی فرقی قیلما بدو رگان منافضلاردن هذر قیلک و چه کاتک
 ز مدور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افند بیزره بر آدم ایکی
 زلک بولسه قیامت کونیده تلی اوتدن بولور، ینه ده قایسی کشی
 سلانلار آسگیجه جدالخ سالسه بزدن ایماسدور، دیشلار.

بیت

جوان بولکای حمیم هونانگ	نافق باد اولنسه اسم پاکت
توزالماس تا قیامت بغر جاکت	یا تک نجش و کلفنده بر باد
بیلنگایتما گای صلا ایتاگت	زار سن در بد غریت چکیب نر

طمع

مع: دیب بر اودن بر نر سه امید وار بولکنی ایتلور. اعضا و جوار حلازی
 ملامت کوچ و قوت لک کیشیلار که طمع قیلک حرام، عاجز دنا توان کوچ
 شیلار که مباح دور. طمع بلا سگیجه گرفتار بولگان کیشیلارده ناموس

قبیلوب .. بری محاربه زمانیده ، آنگهی اردو خاتونی رضا قلیماقده ، او چچی -
ایکی مؤمن آرا سینی تو ناکمده ، یالغان سویلا دها نردور ، دیملار .

بیت

رذالتهه یا شاب چیکغای ندمت	اگر قیلسه کشی یالغانکه عادت
تیگار باشیگه چوق سنگ ملامت	خلاق ایچره بولماس عتسباری
بواسی اوزگه بولماس تاقیامت	اگمک بولسا اگر یالغانچی اسمی -
اگر بولسه سوزی کشف و کرامت	اشاناس ایل یالغانچی نث سوزیگه

نفاق

نفاق : دیب کشبنگ آلدیده بزخیل آرقا سیدن باشق خیل سوزلا نادر -
گان سوزنی ایتلور . موندای سوزلارنی سوزلا دچی ایکی یوزله مه کشیلار ننگ
منافی دییلور . بعضی حیلله کار ، کورنگ ، یالغانچی منافقار بولور که -
منفعت شخصیه لاری اوچون سزنی قربان قیلور . آتش و ناکزنی بیگ
اوچون آلد کزده اظهار دوستلک و مندارک قیلوب آرقا نگر دن سر
واسرار کزنی دشمنلار کزله ایلنوب ، غیبت و شکایت کزنی قیلوب ، آلا ردن
هم اوزن فیکه بر حصه چقارور . موندای منافقار دوستلک و اتفاقنگ
دشمنی اولد یغندن دنیاده عزت ، آخونده زحمت یوزینی کورماسلار . هر وقت
انسانلار آرسیده توغری سوزلک ، آق کونگلک ، چششی کشیلار اولد یعنی

کِذِب

کِذِب: دِيب يالغان سوزنى ايتلور. يالغانچى كشيپلارنى كِذَاب دىيپور.
 پېغمبىر: «الْكُذْبُ ابْلَاغُ الْحَقِّ» يالغانچى منى ائتمىن ايماس دىمىشلار.
 جناب حقى قرآن كرمده: «كذبتى ايمانى يوقى كشيپلار سويپلارلار» دىمىش دور.
 حاقىل وديانت لك كشيپلارگه يالغان سوزلار دن تپلارنى ساقلامك ايلمىر يار
 اولادلارنى يالغانگه عادت قىلدور ماسدن ترميه قىلمك لارى ايتك مقصدا
 وظيفه انسانه لار يهدور.

بعضى اخىرلىك كه عادت قىلغان اوغرىلار بولور بىش كه بهادىك
 مالى نك اوغورلا ماقعه قاد بولماسلار اوز مال لارى نك اوغورلار بىمىشلار.
 شوگمه اخىشاش باشلكدن يالغانگه خوى قىلگان دىالغاندن لذت
 آلگان كشيپلار يراونى آلكامك گناه گىنى بىله لار هم «ترك عادت امر-
 محال» مغهونجه تپلارنى يالغان تپالماسلار. بعضى وقت لارده اوز عائله
 لارىنى هم ويران و بېرىش قىلمكدن تارتماسلار. بىچ بولماسنام لك-
 دىماهنه لىل لارىگه ايكى مؤمن اراسىگه نفاق و عداوت سالوب حتى
 بوتون برعائله نك بوزوشىگه سبب بولورلار. رسول الكرم نى محترم
 صلى الله عليه وسلم افندىمده يالغاندن ساقلانغىز چونكه يمان ايمان دن-
 يراقلور، دىمىشلار. پېغمبىر فقط اوج يېرده يالغان نك مباح گىنى بيان

سعادت ابدیہ کہ ایر شد و رور. حضرت علیؑ حسدِ حاسدنگِ خداوندان
 کبر و شقاوتندن پہلا بولادور کان اخلاق ذمیمہ دور. شوکت او چون
 حسود دایما عذاب روحانی ایچندہ یاشار. برکشینک سعادت یعنی
 کورکان زمان حسد آشنگہ یانار. حاسدگہ موندن قاتلخ جزا بولور می؟
 دیشلار.

سقاو حکیم «حسد چی کشی برآن دبر زمان راحت و فراغت یوزینی
 کورماس، دنیاہه قانچہ محنت و مصیبت بولسه پارچہ سی اول بیچارہ نی۔
 اوراب آشدور» دیش. از ارسطو حکیم «دنیاہه همه دن حاسدنگ
 یوکی آغردور. چونکہ اول بیچارہ بوتون دنیاہه گی شاد و مسورا آملارنگ
 قایغولارینی اوزاوستنگہ یو کلاب یوریدور» دیش.

رسول اکرم نبی محمد صلی اللہ علیہ وسلم افندینر «حسد قیلو چیلار،
 سوز یور و نکو چیلار، غیبدن خبر بیر کو چیلار مندن منہم آنلاردن ایمامن»
 دیشلار.

بیت

کو یار حاسدنی دایم جسم جانی
 حسد ناریلدہ یا نگای استخوانی
 چقار تندن عسزیر روح روانی

بوتون بولماس حسودنگ پارچہ نانی
 حسد چی خواه فقیر اولسون یا باسی
 آہردایم کو یوب محسودہ حاسد

یانوب کول بولگانی کبی حسود لارنگ جسدی حسداوتی ایله ابرودب
 مجود بر باد بولور دیشلار. حسدنک یا مانلی ننگ سببی الله تعالی که
 قارشوا عرض اولدوغندن دور. زیرا که حسودنک راه! فلاحتی ننگ
 مال و دوستی، عزت و سعادت منده بولسه راحت و صفائی من سورسام
 ایدی. دمنده کی خیالات حریصانه سی جناب حق ننگ اولجاب
 بیرگان رزقیکه قناعت منزلی ننگ نشانه سیدور. حالبو که جناب حق
 بر نعمتی براد که عیب و بیکار که احسان قیلیمی دور. بونگ سر و حکمتی -
 اوزینک علم ازلی سیگه معلوم شی لاردن دور. بنده حسد قیلگانی ایله
 یوق، یاردم قیلگانی ایله بار قیلا سیدور.

الحاصل حسود ایما یاس و حسرت آراسیده عمر کد مانلیغ قیلور. قانچه
 مال و دنیا که مالک بولسه بینه حسدن فزاعث و راحت یوزنی کورمان
 دنیا دن کیتار.

رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم افندیزد مؤمن غبطه
 قیلور منافق ایسه حسد قیلور، دیشلار. غبطه: دیب بر آدم ننگ
 دو وجه و مالینی زوالینی آرزو قیلما سی، کاشکی منم شوندا ی بولسام ایدی
 آرزو سیده بولما قنی ایتلور. غبطه ایسه مذموم ایما س مدوح بر صفت
 دور. انسان دنیا ده پختی اشلا که غبطه قیلوب اورناک آلوب اوزنی

سایہ سیدن قورقادور کان یورکنر یولوب ادا سادور . بولار کشی بولکانده ہم فامده
 لک ہشلارنی اشلاودن محروم بولوب فقیر و محتاج بلکہ دقا لور لار . بس قور قاق
 لک سایہ سیدہ اوز لاریکد یکیش بولماگان یورکنر کیشیلار دین و ملتکہ بو سے
 بولالما سلک لاری طبعی دور .

رسول اکرم نبی محرم صلی اللہ علیہ وسلم افندیئر «دنیا لاریغد وروب آہ
 واه چیکد وروب قایوگہ سالادور گان نخیل لک کبی ، بورہ گی یاریلور درہ جہ
 دہ قور قاق لک کبی ایر کشیدہ بولگان صفت لاکش یا مانی یوقدور . ینہ «قور قاق
 سوداگر مہر زمان فامده دن محروم بولور . جہسار نی بہادر سوداگر لار نکت دایما رزقی
 آرتار » دیشلار .

حسد

حسد : دیب بر آدمگہ جناب حق طرفدن بیر لگان نعمت و دولت نکت
 روا بینی تیلماکنی ایتلور . غیبت . بہتان . سوطن کبی یا مان خلقلار
 نسدن توغولور .

حسد : اخلاق ذمیمہ لار نکت ایک ضرر لکیدور جناب حق قرآن
 رکده « و من یشو حاسد اذ احسد » دیب عاسدنک شرندن اوزیکہ سفنای
 مریتمشور .

کلما لار حسدنک آتشکہ اوخشا تمشلار . آتش اوزیدن اوزی

مطبوعات و ادبیات دنیا سینی ابلانس و ملوث قیلمک ایله برابر اولار گیکه
هم صحبت بولادورگان یا شلارنگ اخلاقینی بوزولماغیکه سبب -
ونونه بولورلار .

پاک بولساک سینی قیلور ابلانس
خیره قیلمه بولوط کوردوب بولماس

کوب اورتورمه یا ماننی صحبت تیده
کورنجوک آفتاب روشندور

جہانت

جہانت : دیب قور قاق دیور کسنر لکنی ایتلور . قور قاق کشیلار و هم و خیالات
اسیری بولوب بر شنی اشلا ما کفر جسارت قیلالما سلا . قور قاق ک ایک
یا مان خلق لارنگ بیر دور . چونکه قور قاق کشیلارنگ سوز و وعده لار گیکه
اشانوب بولما گانی کبی بول و سفرده هم همراه بولمک خطا دور . زیرا که یور کسنر
کشیلارده صبر و ثبات ، جرئت و متانت کبی بخشی صفت لار بولمیدور .
قور قاق لکنی باشی تربیه سز لک اولدیغی کبی آخری اولوم دور . بردن -
بر نرسه دن قور قوب یوره گی یار یلوب اولوب قالگان قور قاق لار هم -
بولادور . شول خصوصک بزرگ تانلی لار بیج اهمیت بیر یایمیز . بالالار ییز
نی بخشی تربیه قیلایمیز . انه آلا بوجی کیلواندی . دیب قور قاق دیور کسنر
قیلوب اوستور امیز . شونک او چون بزلارنگ بالالار ییز بیج نرسه که جسارت
قیلمیدورگان کچ بولسه او بدن ایشکمه عقالمیدورگان ، حتی اوننی

بمگر قارشو بولگان کشی آرقوق کیتسه بر ایکیسی هم گناه ده اور تاق بولور لار ،
 ینده در مؤمن قارندیشینی سوگک فاسق لک ، آنلار ایله اور و شگ کفر دور ،
 دیشلار . شول خصوصده میرزا بیدل :

زهر فاما لایم رحمت دلها مشو بیدل

که هر جا جنس سنگی هست باشد دشمن مینا

ترجمہ سی

یامان سوزلار ایلان دل لار که رحمت میرزا بیدل

ندیده ماشنی جنسی بولسنه بولعای شیشه که دشمن

دیب . انسانلار ننگ دینی شیشه که حقارت و یامان سوزلارنی ناشکله تشبیه
 قیلوب : یامان سوز کیشینگ شیشه کی نازوک دینی پاوچه ، پارچه قیلادور
 دیشلار . قریمته لک دنیا دور .

مال و دنیا که مغرور بولوب هر که که حقارت کوز ایله قاراگان کیشیلار نزنکنه
 اوزلار یهم خوار ، و حقارت نکه دوچار بولور لار . حقارت و برافنی خوار لاک
 سوزوش ایله اولدینی کبی قلم دیا زو ایله هم بولادور . بعضی ادب و تریه
 دن محروم محرور و شاعرلار بولادور که دل لاریکه کیلگان نرسه لارنی قایتارماسدن
 اخلاق و ادینی رعایه قیلماسدن ، خلق دن ابا قیلماسدن بچه و جوان لار .
 بئانیکه مؤمن می؟ یا که بر مؤمن برادر لارینگ حقیقه مجبور استمزای؟ یا زوب

مطبوعات و ادبیات دنیا سینی ابلانس و ملوث قیلک ایله برابر اولار ایگه
هم صحبت بولادورگان یا شلارنک اخلاقینی بوزولماغیکه سبب -
و نمونه بولورلار .

کوب او تورمه یا ماننی صحبتیده	پاک بولساک سینی قیلور ابلانس
کور بچوک آفتاب روشندور	خیره قیلسه بولوط کوروب بولماس

جبانّت

جبانّت: دیب قور قاق دیور کسنر کننی ایتلور. قور قاق کشیلارو هم و خیالات
اسیری بولوب بر شنی اشلاما کفجسارت قیللما سلا. قور قاقک ایگ
یا مان خلق لارنک بیریدور. چونکه قور قاق کشیلارنک سوز و وعده لار ایگه
اشا نوب بولما گانی کبی یول و سفرده هم همراه بولک خطا دور. زیرا که یور کسنر
کشیلارده صبر و ثبات، جرئت و متانت کبی بخشی صفت لار بولمیدور.
قور قاق کننی باشی تربیه سز لک اولدنی کبی آخری اولوم دور. بردن -
بر نرسه دن قور قوب بوره گی یار یلوب اولوب قالگان قور قاق لار هم -
بولادور. شول خصوصک بزرگ ستانلی لار بیج اهمیت بیرمایمیز. بالالار یخیز
نی بخشی تربیه قیلما یمیز. انه آلا بوجی کنیلواندی. دیب قور قاق دیور کسنر
قیلوب او ستور اهز. شونک او چون بزرلارنک بالالار یمیز چی نرسه که جسارت
قیلالمیدورگان. کبج بولسه او بدن ایشکفنه چقالمیدورگان، حتی اون سینی

مگر فارشوبو لگان کشی آرتوق کیتسه ہر ایکسی ہم گناہ دہ اور تاق بولور لار،
 ینہ در مؤمن قارند شینی سو لک فاسق لک، آنلار ایلمہ اوروشک کفر دور،
 دیشلار بشل خصوصہ میرزا بیدل :

ز حرف ناملایم زحمت دلہا مشوبیدل

کہ ہر جا جس سنگی ہست باشد دشمن مینا

ترجمہ سی

یامان سوزلار ایلان دل لار کہ زحمت سیر کایل بیدل

نہر دہ تاشنی جنسی بولسنہ بولعای شیشہ کہ دشمن

دیب . انسانلار نک دینی شیشہ کہ حقارت ویامان سوزلارنی تاشکہ تشبہ
 قیلوب : یامان سوزک شینگ شیشہ کی نازوک دینی پاوچہ ، پارچہ قیلادور
 دیشلار . قریمتہ لک دنیا دور .

مال و دنیا کہ مغرور بولوب ہر کہ حقارت کوز ایلمہ قاراگان کشیلار نرگنہ
 اوزلار ہم خوار ، وحقار تکہ دوچار بولور لار . حقارت و بردنی خوار لاک
 سوزدوش ایلا ولد یعنی کبی قلم و یازو ایلمہ ہم بولادور . بعضی ادب و تربیہ
 دن محروم محرور شاعر لار بولادور کہ دل لار یکہ کیلگان نرسہ لارنی قایتار ماسدا
 اطلاق و ادینی رعایہ قیلما سدن ، خلق دن ابا قیلما سدن بچہ و جوان لار .
 ہنانیکہ مؤنخ می ؟ باکہ بر مؤمن برادر لار ینک حقیقہ موجود استہرامی ؟ یازوب

اتفاقک یو قالو ویکه سبب بولور لار .

الحاصل قایسی برکت ننگ آرا سیده برک کورتار یلوب ، اتفاق و عداوت
حکم سورگان بولسه اول قوم ننگ انقراض دنیا سیکه یوز لاگانگانی تاریخ
صحیفه لاریدن معلوم دور . رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه وسلم افندیز
در غیبت دن ساقلا ننگز ، غیبت زنادن هم یامانز اقدور ، دیشلار .

اگر جرم گنه بولسون دیساک آز قولا فتنه بخته تق غیبت ایشیمه	تلکننی ساقله غیبت دن قش یاز شکا نیچی کشیکه بولمه دساز
--	--

حقارت

حقارت : دیب برکشینک فیکه ، عفتیکه نیگا دورگان بوز لار ایله قدر
و عیب بارینی توشور مک نیستیده یامان معامله فیکمنی ایتلور . علما لار -
دینی کتابلارده « تشبیه زانگناه کبیور دور » برادنی حقارت قیلک اولوغ
گناه لاردن دور دیشلار . لیکن بزلار ننگ آرا مزده خاتون ، قز که باروشوب
بر بریزنی حقارت قیلک عادت حکیفه کر مشدور . بونک سبی اخلاق
سزک ، گناه و ثوابنی فرق قیلما نلغیز ننگ ثموسیدور . حقارت تحقیر -
قیلنگان کشینک دلیکه اور ناشوب شوندا یامان جراحت لارنی آچور
که فرصتی غیبت تا بوب اوج وده انتقام . آلمانگونه تونامیدور . رسول
اکرم نبی محمد صلی الله علیه وسلم افندیز ایکی آدم بر برینی سوکسه گناهی باشلا دیکه بولور .

سالور جانفہ الم لک زمہ راین
ساچار امت آراکین نثارن
یوقا نگای شان وشوکت اعتبارن

چاقھی تل یامان اژدر تلیدن
یامان تل منگ تلیم بولغانی چشی
یامان تل صاحبی ننگ دشمنیدور

غیبت

غیبت: دیب برکشینک کچھیک دقصورنی آرقاسیدن سویلاکنی ایتلور
غیبت فی سویلاک حرام اولدنی کبی ایشیتک ہم حرام دور کبشی اوز
نفسیکہ لذت امیدیلہ برادنگ غیبت قیلوب ایتینی چایناک گناہ ہم
انسانیت نامنہ یاراشماکان انک یامان اخلاق ذمبہ لارزدور. انسان
باشقہ گناہ لارنگ نفسینک لذتی اوچون قیلادور. اما غیبت صاحبی
لذت اورنیکہ اوز باشیکہ یا کہ برایشقہ کشینک باشیکہ بر بلا حاضر لیدور.
چونکہ سوز باروب غیبت قیلنش کشینک ولاغیکہ بیتار. غضب قانی
حرکت کہ کبرار. غیبتچیدن اوچ المک فرصتی فی پایار. شوندامی قیلوب
غیبت سایہ سیدہ ایکی مسلمان آرسیکہ زور دشمن لک توشار. آفرکی
اولومکہ چہ باروب تبرالور. شول طریقہ غیبت دن توغولگان عداوت
چوزولماقغہ بماند بولوب، دشمن لک زورایوب، اوز آرار لاریدہ گی خصلت
جنجال لارایلہ عزیز عمرلارینی اوزدیروب، عمومی خلق قائمہ سی اوچون -
اشلانا دورغان ملی اشلارون محروم بولمک لاری ایلہ برابر اہالی ننگ آرسیدن

اخلاقه مبتلا بولگان ارباب نفاق فقط خلق قاشیده ایماس. جناب حتی نظرند
 هم سویم سز دور. تمام وغیبت ہی کشیلار در درخت ایلد بزیکه توشکان بوناغ
 باش کبی خلق آرسیده اتقاق والفت ننگ کاد اکیسی کوموروب عمومی خلق
 ومملت ننگ یا شلاغی اوجون لازم بولگان محبت دختینی یومورور لار
 برادنی یا مانلاک، بالفان سویلاک، حقیقتنی سیرکنک، مداهنر لیلیکنک
 شرعاً حرام بولگان غیبت نی ارتکاب قیلک بولار دور. شخصی غرض یا خود
 منفعت شخصیه سی اوجون برکشیدن ایشیکان سوزینی اوز مقصدیکه موفق
 بزچه توری معنالا ایله بوزوب سویلاک زور عیب و گناه دور.

جمل کلام اوز جسیکه یا مانک قیلک، دیان سوز لار ایله یاد قیلکنی
 عادت قیلگان کشیلار دن قچمک و خذرقیلک لازم دور. رسول اکرم -
 نبی محترم صلی الله علیه وسلم ائندیز «اصحابدن بیر ی اکیچی سینک
 سوزین کیتورما سون زیراکه من سزگه صدم سلامت، قلبم راحت اولدیم
 حالده اوچماکنی سویلام» دیشلار. حکمالار دن بیر ی «مال و اشیا -
 اوغز لاریدن کوراق آدملار آرسیدن دوستلک، الفت محبت ننگ
 اوغز لیدورگان آدملار دن ساقلانک لازم دور» دیش.

بیت

نفاقا دهر تور ملت نی کارن

چاچیلار بوزار الفت حصارن

سویاگان آدم خصومت و دعوی سنده قاتلغ لک قیلگان آدم دور، ویشلار

عداوت قیلمه دیب حق برکمه ایندی
مالدن اوتوب آخر جانلار گه بییدی

عداوت بلاسی بز لار فی نیتدی
صند لک قیلدوک مال و دولتلا کیتدی

نیمت

نیمت: دیب سوز پور و تمک چاچی کنی اینلور. نام لک فساد و اخلاق دن
توغولادور گان یامان خلق لار ننگ بیر دور. نام لک نفاق و فساد ننگ اساسی
اولدیمی اوچون بو یامان صفت فی اوز یکه مسلک قیلگان کشیلار خلق نظر
منافق باد اولنور لار. ایکی مؤمن آر سیده سوز پور و نوب. برینگ بریکه شمن
قیلوب، ایکی اناکه نفاق و عداوت آشلارینی سالوب بر بریدن جهاد خانه
دیران قیلکنی دلیده ذره قدر ایمان و انسانیتی بار انسانلار ننگ و جهاتلاری
هسلا قبول قیلماسه کیرک بعضی عداوت و حسد چی کشیلار بر اوتنگ شانیده
یوق سوزلارنی افترا و بهتان قیلوب اول کشیننی قدر و آبروسینی توکک و اعتبار
دن توشورمک نیستیده هر گمه سوزلاب یورور لار. موندای کشیلار ننگ شریعتده
شهادت لاری مقبول ایماسدور. همه اویدورمه سوزلارنی حقیقتی بلنوب قالوب
هلاکه قازیگان چوقور لاریکه اوزلاری قیلوب، خلق آر سیده چاچی لک
هسی ایله باد اولنوب ننگه قدر و اعتبار دن توشوب قالور. قلبی پاک و جهانی
سلامت اولان انسان بویکی حیلله و تزویر دن تلبینی تیار. چونکه موندای فساد

مقابلہ قبیلہ بخصومت ننگ مودنکہ ایلان دوروب، دشمن کشیلارنی اوزمگہ
 ایل قبیلانن "دیشس" افلاطون حکیم "دلہ گی عداوت بمرده گی زنگہ -
 اوخشار. زنگ بمرنگ بیگانہ کبی عداوت قلبنی عداوت سالادور، "دیشس".
 حضرت محی الدین "خصومت و عداوتدن قوتولماق، برادگہ جبر و ظلم بولادورگان
 اشدن احتیاط بولمک، دشمن پیدا قیلا دورگان حرکاندن احتراز قیلیمک ایله
 بولادور. من تہ حکمنغہ عداوت قیلا مفعہ لزوم کورمادم چونکہ حاضرکہ چہ من بیج
 دشمنگہ اوچرلادم "دیشس".

الحاصل یامان خلقلارننگ یامانی بولغان عداوت شوندا می بر یامان -
 صفت دورکہ بارچہ بوزوق اشلارننگ توغوب کاتہ بولوب چقادرگان بیج
 عداوت دور. عداوت ایله نفسانیت دن پیدا بولور. نفسانیت ایسه -
 فرشته لارننگ اسادی اولان عزازل کہ شیطان الرجم سمینی بیجگان
 شایان احتراز برصفت ذمیرہ دور. عداوت ایله نفسانیت ایکیمی تربیہ نبردگہ
 حاصل بولادورگان برعلت جسمانیدورکہ، بوننگ برنجی علاجی وجدان وانصاف
 اوزرہ حکیمانہ تدبیر و حرکتینگرکہ باغلبیدور. ہمہ گہ آهوق و آیدین دورکہ -
 عداوت دختی خصومت میوه سینی چقارور. اگر عداوتنی کیسوب، ناشلا -
 اورنیکہ محالست ناووسی اولانسه و بوسایدہ محبت و الفت میوه سی -
 نشانہ قیلور. رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افند بزرگ اللہ تعالیٰ ننگ

هر پیرده ما یوس و حجب قیلور. کیرک انسان اوزینی مالمکه تانوما سون .-
 کیراک بولسه عالم اوزینی تانوب آسون. بوصفت ایسه یامان خلق لاردن
 حذر قیلگان کشیلار که گنیه میسه بولادور. کیجا یوب اوسوب کیسکان دخت
 یاخشی میوه قیلماگانی کبی کبر و من من لکدن فضیلت حاصل بولماس. اخلاقی
 یاخشی انسانلار اوزلاریدوگی فضل کمالات اثرینی خلاقیغه خوش خلق لک تو وضع
 ایله کورساتورلار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم اقدیمیز عبادت ننگ
 اخضلی تو وضع دور. دیب بزلا ر که کبر و من من لکنی قاندا ی ذلت و خوار لک
 اولد یغینی بیان قیلشلار. الحاصل کبر و من من لک بلا سیکه گرفتار بولغان
 شیلار قاپو پیرده بولسه بولسون دوچار عجز و حقارت بولورلار .

ننگ کبر قیلور چی ماقبل انسان
 وجود ک خاک ایرور ای آدمیزاد

عزازل کبر قیلدی بولدی شیطان
 تو وضع پیشه قیل مسکنی قیل یاد

عداوت

عداوت: دیب برادر که خصومت دشمن لک قیلکنی ایتلور. عداوت: وجدان
 ننگ بی حضور قیلادور گان ایگ یامان خلق لاردن اولد یغینی انسان یاخشی
 بلسه ایدی صح وقت عزیز جانینی الم لک صدا بکه گرفتار قیلماس ایدی. سقراط
 حکیم رومن دشمنم بولغان بر آدم که عداوت قیلیمین. زیرا که منگ عداوتم
 دشمن منگ خصومتینی زیاده قیلادور. من عداوتکه فارشی دوستلک ایله-

زور دشمنی رفاقت دور که حیثیات غیرت پرورانه فرنی محمود بر باد ایثار. و بزنج
 مایوسانه فکر و خیال لار که دوچار و گرفتار ایثار. ابن سینا حکیم. سعی و حرکت
 ایله اولک موت مسمی دور. رفاقت ایله جان بمرک اجل قضا دور. —
 غیبت سزک تبریک اولو کدن عبارت دور. اولو کلار تک مکانی تبریک لار
 آرسیده ایماس توپلغ آرسیده دور. «دیمش.

لقمان حکیم. «تن پرور لک امید و موفقیت تک توئینی کیسای دورگان
 بر مرض دور. سعادت انسانیه دن محروم بولوب مایوسانه یا شاک رفاقت
 غیرت سزک افریدور. «دیمش. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افسندیمیز
 «اشد که سفنگز: قیقلکدن هم محتاج بلکدن، کشیکه ظلم قیقلکدن، اوز کز که ظلم
 قیقلور مکدن» دیمشلار.

کشیکه دنگه سه لک شان شرفتمی؟ دیمار

یا قوادان ان کشیکه خیم و سخا و نعی؟ دیمار

د بولما کنار که بولوشمه. دیدیلار بابا لار ز

بولسه غیرت سز اگر ملتة فدمتمی؟ دیمار

انانیت

انانیت: دیب خودین متکبر من من لکنی ایتلور. من من لک جاهلانہ
 کبر و غرور دن پیدا بولادور گان ایگ یا مان خلق لار تک بیریدور که کشینی

فقیر و محتاج کمدن ساقلانک فکری ایله بخیل خوئیس لک بولینی توئکان -
 کشیلار عقل و عرفان صاحبی ساناما سلاار. زیرا که خوئیس لک سایه سیده
 جناب حق کنگ رزاق و خلاق نام اولد یعنی یادلا ریدن چقاروب زور خطا
 لاگره دوچار اولورلار. خوئیس اولان انسان قانچه ذلت ایله جمع قیلگان ثرو
 تندن زکات و عشرینی ادا قیلکدن ناجز سعادت انسانیدن محروم بولوب،
 جزای ابدیگه محکوم بولور. ایپک قورنی پله ایچیده اورالوب جباتینی محوقیلور.
 قانچه محنت و مشقت ایله حاصل قیلگان ایپکیدن باشقه لار فائده لاناورلار.
 شوئگمه اوخشاش خوئیس انسان مل دنیای جمع قیلک ایله اورالوب، آواره
 و سرگردان بولوب، عزیز جانینی باشقه لارا چون فدا قیلور. دنیا عزتیدن،
 حیات لذتیدن بی بهره کیتکانی کبی وفات وقتیده گی ندامتیدن هم فائده
 یوقدور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه و سلم فندیمیز: «باردوتی ایله اهل
 و عیالیکه تارک قیلگان کشیلار یامان کشیلار دور»، دیمشلار.

حج دیک توپلاگان اشیامنا لک
 نیچوک کیچکای سینی اوکونده حالک
 خلاص اوکک بعید احتمالک

خوئیس لک برله یغان ملک مالک
 لحد کرساگ قالور وارثلار کشف
 کتا بلدن حسابنی سن بیوروسن

رفاوت

رفاوت: دیب تن بیورولک، غیر تن لکنی ایلور. امیدوسی کنگ ایک

و ذوق ایله دوام قیلورلار. هر برسی تک مکافات و نتیجه سینی کور مک ممکن بولسه هم اول
 مکافات تک ظاهر پوشی، کورشی یوشکان و قنده معلوم بولادور. مثلاً بر درخت تک
 میوه سی تورت، بیس بل تربیه قیلگاندن صوگ میوه یوشدور کافی کبی بر شاگرد تک
 مکتب و مدرسه سکز، اون سنه درجی سعی قیلگانیدن صوگ بیس و حاصلات علمیه
 سی ظاهر و مشاهده اولنور. شوگه اوختاش هر شنگ شروسی بزجه وقت چالشاق
 و سعی قیلک صوگیدن ظاهر و مریده بولور. الحاصل بالقاو و اش سز کفنه خوی قیلن
 کثیرلار دنیا و آخرنده مادی و عنوی سعادت انسانیدن محروم و بی بهره قالورلار.
 رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم افندیخرد ای الله سنگه سفنا من؛ قابغو
 و حسرتدن، داود باب قالوهم بالقاو کلدن بخیل کلدن و قور قافلکدن، عرض
 آخر کیدن هم آدم لار تک او ستن بولو و ندن، و میشلار.

عظالت دشمن جان دور یا ماندور	چاقا جسمگنی بر افعی ییلان دور
تنگس توغین بیگای یا القاولغیدن	اری محنت قیلور آرام جان دور
بودنیگه کشی اشلاوکه کیلگان	توزوک سیکماسه کاسبغه زیاندور

خاست

خاست: ویب طمع و ذلت فی بو نیگه یو کلاب آرتو قچه حرصینی دنیاگه قویکنی -
 ایتلور. حرص و طمعگه افراط دره جوده یوز تو بان کنگان بخیل، قانچه شان و شرف
 صاجی بولسه هم فسینی یا قه سینی قهرمانه بر نزلتدن و خوار کلدن قو اقلدالاس.

سوز لار بولور که کوب شیلار فی آداب یولدن چقارادور. جهالت ننگ دومی
 علم اولدنی کیمی حماقتنک در مانی عقل و فکر دور. انسان اوز نفسیکه جبر ایتوب
 بولسه هم نظر دقت ایله عبرت کوزینی آهنگ اوچون سسی و غیرت قیلسه همق لک
 بلا سیدن قوتیلور. تربیه نظریه دن محروم بولگان انسان هر وقت فلاکت
 و حسرت توزاغینه قوتیلور.

داروسی یوق دیدی حکمالار حماقتنک	سودوز یانتی بلماکای آبله قیاقنک
مهرکم اوزینی بلماسه بلکایموا دز که فی	قیخوسنه توشونماکای افراد ملتک
جهل اولسه بر بلادور همق بی دوا	هر ایکسیدو آخوی الام غریبتک
همق بلورمی؟ دین ایله ملت فی قدرنی	آبله بلورمی؟ قیمت مهر مجبستک

عظالت

عظالت: دیب دنگه سه دیالقاو لکنی ایتلور. عظالت انساننک سعادت
 لگینی زور آفت پیدور. شن پرور لکدن پید بولادور گان یا مانلک معیشت
 جهتیدن نسل که هم تاثیر قیلادور. هر خیل فیض کمالا لدن محروم قیلوب کوشینی
 خوار و ذلیل یا شاتک ایله برابر عمرنی سفالت چوقور بیکه ارغینادور. کشتی حیاتی
 باره که کوچی بیگانجه چاشما قغه مکلف دور. لیکن دنیاده هر برسی دن مخلص بولگان
 ثمره در حال حاصل بولمیدور. جلواد یگان ایله آغز سوچیمیدور. شوکت اوچون سسی
 و غیرت اصحابی هر وقت جدی حرکت بولوب دایماسی مشرومه ثبات و مناسنه شوق

خلق لارنگ بیردور. حماقت ننگ معنی لغوی سی بلاهتکه یقین اولدیغندن
 بعضی حکما احمق لارنگ جهل مرکب اصحابندور دیشلار. احمق کیشیلارنگ
 براشده عقلی و فطری دلیل لار ایله کوندوروب بولماس همان اوزم بلار من لغ-
 لاریدن آیرلار. ابن سینا حکیم «آچوق و مادی دلیل ایله اثبات قیلنماخان
 بر زسه فی انکار قیلکم اثر حماقت دور. عاقل انسان برسئله ننگ هسرب
 جهتینی اویلاز تدقیق و تعیش قیلور قطعی حکم قیلماقده شاشماس معنوی جهتینی
 هم توشونور. دلیل سزجهت سز بر جمله ننگ قیاسینی رد یا قبول قیلکم احمق
 لکدن حسابلانور» دیش.

احمق لک دو سینی تاپکم مشکل بولگان بر علت دور. لقمان حکیم «من-
 هر دو مرضنگ ذغینی و چاره سینی تاپدم. فقط احمق لک دو سینی تاپالام»
 دیش.

مهر کسنگ دواسی واردور	احمق کسینی یوق دواسی
-----------------------	----------------------

سقراط حکیم «احمق کشی سکوت ایله احمق لکینی یاپسه اورته چه عاقل لاردن
 حسابلانور ایدی. لکن احمق لک ایله سکوت ایکسی بر آدیده جمع کیلماس»
 دیش.

اخلاق علمالاری قاشنده حماقت، جهالتدن یا مانراقدور. زیر که جاهله
 فقط بر جهل بار. اما احمقو بر نه چه صاحب عقلنی آلا ایدر گان یا لغان شیخ

ماندن برگشته چقه سینی اورنیز غیر مشروع سیرلاردن بریکه صرف قبله بودن
 حوار آخزده الم لک عذابکه گرفتار بولیشیده شبهه یوقدور .

بیت

سفاہت آفت جان دور جهانده	سفاہت بزده دور او شبور مانده
یوقولک بر مدند دور سفاہت	یوقب آندن تو غولور مہ فلاکت
سفاہت محواید عمرک حیاکت	امید ایتمه سفاہت دن نجاکت
سفاہت ایلا گای مالکنی تاراج	بولورسن آخیری نامرده محتاج
بیرو بدور حق سنگه جزا اختیار	رضا ایرماس بوزوق کارنگه باری
عزیز عمرگنی غفلت ده کیچورمه	سفاہت جایی نفسه ایچورمه
شریعت یولیده قیل استقامت	سفاہت آخری حسرت ندامت
دوشون جان عزیزک احتیاطیت	مصفا یول پیغمبر آرتیدن کیت
سفاہت او یلامه آرام جان دور	بوتون وجدان ایله جانگه زیاندور
فقیر لکنی پولہ ساتوب آلورسن	دوشونگیل دشمنه محتاج قالورسن
سفاہت دشمن ناموس شانگ	بویوک برآفت روح روانگ
قباحدور، سفالدور، سفاہت	نه «عجران» لغ فلاکت دور سفاہت

حماقت

حماقت: عقل و معرفت ننگ کم لغندن حاصل بولادورگان ایگ یا مان -

سفاہت دنیا سیکہ اہراف قبیلنگان عزیز عمر و حیات ننگہ اعادہ سینک
 امکانی یوقدور. انسان ہر حالہ اوز نفسی ننگ ادارہ سیننی تا مین فیلوب
 بختیا لانه بر معیشتکہ قادر بولہ حقیقتاً سعودیت انسانہ سیننی یوگہ سالگان
 بولور. سفاہت : یا غوز بر عالمہ ننگ ایماس، بوتون بر قوم ننگ مال و ثروتینی
 محو ایتماکفہ قادر دور. حتی ناموس و فضیلتیکہ مخصوص بولگان حرمت و رها
 یسینی ہم بر باد فیلور. شو ننگ اوجون انسان کور پے سیکہ قاراب آیلغ او -
 ناتماسہ، درامدیکہ قاراب خراجت قیلماسہ، اقتصاد پولسینی رعایت قیلماسہ، -
 نفسی ننگ یا قاسینی سفاہت قولیدن قوتقارالاس. مال و حیات قدرینی
 بلماگان و کور ننگ لک قیلگان بولادور. سفاہت بلا سیکہ مبتلا بولگان -
 شیلار ننگ باشلار یکہ شوندا ی بر قارہ کونلار کیلادور کہ، آہ سفاہت آفت جان
 بلای مال، ایکان سندیب فغان قبیلک فائدہ سیمایدور. افسوسک منج و جو بخ
 بولگان یا خود حقیقی انا مز بولگان، وطنیمز یعنی تو بر اغیمزنی از گند بہاگہ ساتوب،
 پوجاک پول لار آغا نیمز کہ اوخشاش، آنا رعیتقہ لاریمزنی عوضینہ ساختہ
 اشیالارہ مالک اولد بغیمز کیمی، بساطلمز دہ بار علم و معرفتیمز، مال و ثروتیمز ننگ
 ہوامی انسانیمز اوجون، در گردکم، اوروب، بای بیروب، کوزیمز کہ زینتک
 لباسکہ اورالمش فاحشہ فاتون کیمی جلوہ گراولوب کوزنگان سفاہت بازارین
 بوزوق و فساد شلارنی ساتوب آورمز. چہل کلام انسان عمریدن برو قیہ سیننی

دار دنیا علم ایلدیر نور اولان بر وقت ده

جهل وادیسنده یا تکاندور فاتون ایرکاکیز

اویلاک لازم ایماهی؟ ای محسندامتی

فرض سنت دن چغوب بزلان قابان کیمکیز

جاپلان بگلمی؟ نفعی سودینی ای عالمان

تاکبی چشتی یا مانگه بیستماگاسی ادراکیمز

علم چشتی می جهما تخی توشونایمیز سنوز

عقلیمیزیومی ازم مجسنومی؟ یا منتاکیز

ایچکولک «أمم الخبایث» دیدیرلایمیز

کیچه کوندوز خوب ایچارض جابل ناماکنز

بسدورای «هجران» جهالتدن کوراک توشولمیز

توغری سوز توغانگه یا تمیدوردیگان اوزنکیز

اسفاہت بلاسی

سفاہت: دیب بوزق و غیر مشروع سیرلار که صرف عمر و مال قیلک فی ایتلور.

سفاہت: ایک یا مان خلقلاردن سانا لگان بر صفت زمیمه دور که کیشینی

دوچار یاس و ندامت ایتمکدن باشقه شهرت و اعتبارینی سیر ایلدیریکسان قیلور.

واورنسر که صرف قیلنگان نرسه تک قیمتینی قایتاروب آلتی ممکن اولادینی

تیمبرده بخشی و فائده لک بولوب چقادور. افلاطون حکیم. جاهل ننگ
 بخشی نیتی فاضل ننگ خصوصتین ضرر لیر اقدور. انسان ایک یوقشنگ
 بر کسل دن ساقلانگان کبی جهل دن حذر قیلک لازم دور، دیش. الحاصل
 جهالت انسانیت نامنه باراشماگان برصفت اولدیغندن بهمه حال علم
 یولیده حرکت قیلک عقل سلیم صاحب لارینگ حکمتلی سوز لاریدن حصه
 لائیک عزیز جانیمز دن عزیز راق جهالت و نادانلک بلالاریدن قوتقار مک
 اوچون جانیمز بار بجه، کوچمز بیکنونجه چاشماقیمز لازم دلابد دور.

ای جهالت ناری برله یاندی جسم پاکیمز
 علم منز قالدوک آباغ استیده مثل خاکمز
 اوسدی علم معرقله باشقه لار غر غر کبی
 تربیت منز مجعل مانند زنگی تاکمز
 جسمن اخلاقن توزانندی ناسلار تناسلار
 کر چاپان کو کراک آجوق یختک یقاسی چان
 غیر یلار ناسلاب جهالت باده سین غمدن فلک
 بنایه مست جهالت کو کناری تر یا کمز
 تیش هشت بولسه هر قانچه قیلور منز بولال
 دینی اشلاردن عبادتدن قچار بییا کمز

و ظاهرست دن عبارت دور . هر بر زسه ننگ حقیقی عقل و عرفان علم و دانش
 صاحب لارینه مخصوص بر مزیت . جاهل و نادان لاره زور از ذیت دور جهالت
 اربابی قاپو سیده بولسه بولسون لایق است سارا اولتی شرفندن محروم دور . مادی
 جهندن قانچه بای و نر و تدار بولسه معنوی جهندن شو نچه فقیر و ذلیل حساب لارونه
 زیرا که جهالت ایک تور قنچ فقیر و محتاج لکدن زیاده دهمشت لیراق بر مصیبت
 دور . عقل ایله علم ننگ خشیلگی و فضیلتی قانچه بلند بولسه جهالتدن توغور
 لادورگان یا مالک لار بلا لاری شو نچه استین و خوار لکدور .
 حضرت علی « ارباب فضل و کمال جاهلدن قانچه اذا و جفا چیکسه جاهل
 هم عقل و عرفان صاحبیدن شو نچه متأثر بولور » دیمه شلار .

بیت

سویا گای فضل ایگاسی جاهلنی	جاهل اصل علومه دشمن دور
----------------------------	-------------------------

سقا طعلیم .. دنیاده ایک حذر قیلناده ورغان علت جهل دور . من جا لنگ
 آچنگانم دیک کور که آچمنین . زیرا که جاهلنگ اوز اختیار ایله قیلگان حرکت
 اعمالنگ اختیار نر قیلگان حرکتیدن منگ نظر میده خونوک .. دیش .
 عربلار .. الجاهل مین الاحیاء نادان کشی ترکیک اولوک دیور لار ..
 بز لار ایسه .. دوست نادان دن دشمن زیرک چشمی .. دیمز . بعضی عاقل
 دشمن لار بولور که کینورگان ضرر لاری نادان دوست لار ننگ فایده لاریدن

اقسام جهالت

جهالت از یکی قسم دور که: برینک «جهل بسیط» یعنی سینک «جهل مرکب» و سیلور. جهل بسیط یعنی مبتلا بولگان کشیلار بر زسه فی بلماسه لار هم - بلماگانک لارینی اقرار و اعتراف قیلور لار. شوک و چون بونک و واسی - آسان، قسط بلک و اورگانک یولیده جهد و قیل قیلک ایله بولور. - جهل مرکب یعنی مبتلا بولغان کشیلار بر زسه فی بلماس، بلماگانینی هم - بلماسدن بلما مندیب دعوا قیلور. بزده موندای کشیلار که «اوز باشچیه و اوزم - بلارمان» اسمینی بیور لار. بوردنی دوانک عیلاجی جناب حتی نک لطف و عنایتی ایله حل اولماسه نوزالماغی مشکل و آغردور.

جهالت

جهالت: دیب اولماکان بلیم سوزج زسه که توشونمیدورگان ناداملغنی ایتلور. جهالت: انسانیت نک ایک زور دشمنی و پامان خلق لار نک باشلقیدور. معارفدن، فنون و مدنیت دن محروم فالگان خلق جهالت پنجه لارینی آراسیده خمیرکی ایزلگان دیک افعال ذمیه دن هم اوز نفسینی - یاقه سینی بوشانا لاس. علم و معرفت صاحبیلاری فضل و کمال لاری سایه - سیه و هوشنی تدقیق و مشاهده ایله قیلور لار. اما جاهل لار ایسه بر زسه فی - ماهیتینی مشاهده قیلور غه عقل و فرست لاری یتاس. چونکه جهل خود بین

او چون یار آلمش بر سلاح دور که: اگر اور نیکه استعمال قیلنسه وجود یمنی
 هر خیل تعرضلاردن ساقلار. اور نسنه پیرلار که صرف بولسه ننگ عقبتنی
 بر باد قیلک ایله بر حیاتینی خراب قیلور. بر کشی قولیده گی اسبابیکه مغرور
 بولوب نابا بر که اور سه ماول اسبابنی اوتماس قیلغانی کبی مسؤلیندن
 نفسینی هم وقتا رالماس. افسوس بزم باشلار یمنی اکثر لاری شهوت غلبه
 سیله نفس اماره لارینه مبتلا بولوب «بغلیس» زخم مرض لارینه گرفتار
 بولورلار. فانه محنت و مشقت ایله تا پکان التونلارینی با قوز نک او چون
 صرف قیلوب، آتوندن قدر لی عزیز عمر لارینی کسل خانه لارده اسراف
 قیلورلار. علمالاردن بیر ی «حیات عبادت ننگ اسبابی اولدیغی کبی
 شهوت هم عبودیتیه خدمت وظیفه سینی ادا قیلور. و بو وظیفه لار حقیله ادا
 قیلنمسه انسانیت ایله حیوانیت آراسیده نیمه فرق بولور» دیمیش.

اگر شهوت که دل بربساگ بولور قلبگ قرالم کم

کینار نسلگ اوقی بیل قونی کوزدن خیام کم

تمامی اختیار ک نفس بدنی ایلیکینه بربساگ

مصلار که دوچار ایلار بولور رنگگ فنا کم کم

بوزوق بول لار که اسراف ایلا ساگ مالکنی جاکنشی

قولکدن دین دنیا اش کینار شرک خیام کم

یگانه دواسی صبر و تحمل دن عبارت دور. تداوی ایتمگان بر مرض انسانک
حیاتی محو بر باد ایثار. حذر قیلک لازم دور، همیشه .

ببورسن شاد خرم کک ده دایم	غضب کک بولما غیل بولغیل ملائم
غضب بر باد ایثار دور خانمانک	غضب اوتدور یا قادیور جسم و جانک
غضبنی جنی یا که مست قیلغای	غضب اکساوتنی بوش سویت قیلکا

شہوت

شہوت: نفس نک تعیشدن، تعدیندن حاصل بولادورگان
برقوت دور حکمت طبیعی قانونک احکام ازلیہ سنہ قارا گانده حیاتیات
شہوانیہ بقای حیاتی که مخصوص بر قوه فطریہ دور. شہوت انسانک خزینہ
ذی قیمتی اولدیغی اوچون صورت مشروعه صرف قیلنسه وجودنک زکاتی
بلکه بنی بشر نسلینک مدار حیاتی دور. ہر اشدہ افراط و تفریط مقبول بولما گانی
کسی بخصومده ہم حبس کک ایله اسرافدن سا قلا تمک لازم دور. اگر شہوتی
غیر مشروع بر بولده مؤ استعمال قیلنسه امانت کہ خیانت قیلگان بولادور
زیرا بیگ اوچون باراتلگان بر نعمت نک قدر و قیمتی فی بلما سدن خار لاس
اور نسیر یولار کہ تا شلاماق آیلغ استی قیلماق زور کفران نعمت دور. چشمی
خلق لارنک ایچید و فرشته لارنک غبطہ قیلادور گانلاری شہوت نک
مشروع بیر لار کہ صرف قیلکنی رعایت دن عبارت دور. شہوت انسان

اشلا تملدن نهایتده احتیاط بولمک لازمدور. نفس ننگ غروریدن پیدا
 بولگان غضب انساننک الم لک عذابلا رگ گرفتار قیلا دور. چونکه بو-
 شدت و حرارت ننگ تاثیر و وجودده گی قاننی بوزوب، حرکت قیلدور و
 دماغیکه مجوم قیلوب عقلنی پریشان قیلورده کشینی اختیارینی قولیدن
 آتور. و بوسایده اوزینی یا خودباشقه بر کشینی حسرت و ندامت که دوچار
 قیلور. غضب لک کشیلار فانیچه عقل و ادراک صاحبی بولسه هم غضب
 قانی توزغالگان زمانیده اوزینی توختا لماس. عقل و ادراکیدن ایریلوب
 بریامان پشنی قیلوب قویارده صونکیدن پشمان بولور. سقراط حکیم بر غضب
 ننگ اولی جنون، آخری ندامت دور، همیشه. امام شافعی حضرتلاری
 به فلج و نیزه ایله حاصل بولماگان کوب اشلا رومنا قلق و ملائم لک ایله حاصل
 بولور. غضب ننگ ضرری ایگاسیکه قایتور، همیشه. افلاطون چیمان
 ایله پیدا بولغان بر حال البته پشیمان لک ایله تمام بولور. غضب، غضب
 قیلنوجیدن کور اراق غضب قیلوجیغی ضرر قیلور. عقلنی غضبگه سالوجی
 انسان نفسینی حرارت لک اونکه یا قمش اولور. ندامتدن اول متانتنی
 اختیار قیلوجیلار سیج بر مملکه و عذابگه دوچار اولماسلار، همیشه.
 سیوطی، غضب و شدت وجود اقلیمی نی دهبشتلی بر آفتی دور. بونک دفعی
 دوچاره سی تا پلهاسه او اقلیم ننگ خراب قیلور. غضب بر علت مملکه دور که

آفتاب خدایتیکم لازم دور. زیرا که انسانک عَزَمَتی، دنیا ک لذتی چشمتی سوز
 تارنی ایشتب و کور و حبسه ملک، یا مان و ضرر لکلارینی ادقوب بلوب
 و زینتی نیک، قولدن کیلگونجه خلق و ملت فائده سیگه ترشتمک و یوفنا دنیا
 دن چخشیک آتینی آلب کیتکه دور.

چونکه: هر زسه فی حد دن آرتوچه سی اسراف دور. لیکن چخشیک و چشمتی
 صفت فائده کوب بولسه شوچه مدوح و مقبول دور. رسول اکرم نبی محرم صلی الله
 علیه و سلم افندخیزد بنده لارنگ یا شیراغی بنده لار که فائده لی بولگانید دور،
 ویشلار.

<p>چخشیک بازاری دور دارالامان مکتب دنیا کسب ایت چشمتی خلق قبیله مکروه حرام کبر و غرور من لغت چخشیک، عدل و سخاوت لارینی یارک اید</p>	<p>چخشیک قیل چخشیک قیلما س زین فرض واجب سنت استجاب بدن برهین چاقمه انسان جبینی یا مار یا مثل چیل غبطه بازار لارنگه انس ملک حورجان</p>
--	--

غضب

عَضَب: دیب برکشی اکیچی ایله شدت و حدت ایله معامله قیلشک فی
 ایتلور. عَضَب انسانکه مخصوص بر قوه مدافعه دور که طبیعتده موجود اولان
 غضب طریغوسی ایله باشقه لار طرفیدن کیلا دورگان ضرر و مہاکت دن
 اوز نفسینی فقط شوسایه ده ساتلار. لیکن غضب تک جبر و ظلم طرفیله

قباحتیکه محمود عفو مکافاتینی بر سره ایکیسی هم شاد و مسرور اولور، همه جناب
 حق عفو قیلوجیلار تک سویار. اوزیم عفو و مغفرت قیلوجیدور. نوشیروان
 سرگناه کارنی عفو قیلما کدن قانداکی لذت الگانه منی هیچکمه تمیمن،، -
 دیش.

اولو فلار تک اشی عفو ایلامک دور	لچیک لار عذر اوجون بیل با ایلامک دور
مسلمانلیغده یوق کین عداوت	دله عفو عدالت جایلامک دور
بزم اشلا حسد، بعضی شخصوت	حدوددن چیب چقوب حیت پایلامک دور
بو تون افعالیمنز بربر که ضد رک	اوروب ناروب اغزنی مایلامک دور

ایمان خلقار

انسانلار تک سعادت بدیدن محروم قیلادور گان، جناب حق قاشیده
 و خلق نظریده مذوم، حیات جاود انیمز اوجون سموم بولگان اطلاق ذممه لار
 غضب، شهوت، جهالت، سفاهت، حماقت، عظالت، -
 حساست، رهاوت، آنانیت، عداوت، تمیمت، غیبت، -
 حقارت، حیانت، حسد، نفاق، طمع، ظلم دور.
 بوساناکان ایمان خلق لار تک فنانق لارینی، یوقاریده ساناکان
 بخشی خلق لار تک گوزل لکینی انصاف موازنه سی ایله اولچاب، وجدان
 محاکمه سی ایله تحقیق لاب، خشیلارینی تنکلاب عکس قیلک، یامانلارینی

حماقت کسب ترا می عالی همت لار سایه سیده دور .. دیشلار .

عبرت کوز کزنی اچیز .. لاف افا الابداسا ..

همنله تکیمیش شو کوزل مسجد دلدار

جرمنله مزین اولور عالم یاشار انسان

همنلی قلک سوگیوسی هر بیرده خریدار

عَضُو

عضو: دیب کیچور مکنی ایتلور . برکشی قیلکان کچیلک لارینی بونینگه آلوب .

اولو ب کیچور مکنی سوره عفو قیلک لازم دور . چونکه عفو چاشی خلق لارنک

افضلی انسانیت نک اکملی دور .

جناب حق قرآن کریمه عفو فی ما قتاب .. مدح قیلشدور . عالیجناب

شیلار عذر فی قبول قیلور . برکشی تصور دقا حینی بونینگه آلوب عذر -

ایتسه عفو قیلور کیچور دور . کاتته لک و اولوغ لکنک لذتی بر اودن اوج -

الکده ایماس بلکه عفو قیلما کده دور .

مثلا: احمد، محمود که بر یان اش قیلوب دینی اغرتدی . محمود

احمدون اوچینی آلدی . بس احمد ایله محمود نک آراسیده گی یا مانلکه گی

فرق نه اولدی . حال بو که هر یکسی هم بر بریگه یا مانلک قیلدی . هر یکسی هم

ظلمک و پریشان بولدی . بر یا مانلک ایکی بولدی . اگر ده احمد نک -

عالی همت: دیب دین و ملت که فائده لک اشعار فی مال و جان ایله انشلا کنی
 ایتلور. همت شونلا می برعای جناب فضیلت دور که انسانیت ننگ کافی
 یا خشی خلق لار ننگ پاسبانی دیک جایز دور. همت صاحب لاری کریم صفت
 لک رحیم طبیعت لک بولور. اوز جنسینک اولادیدن هر وقت یاردینی
 آیاماس، خیر و سخا و تلک اشلاردن اوزینی تارتماس. پول مالینی ملت -
 یولیده صرف ایتکدن نوز خانماس. عالی همت کشی سایه سی لطیف: یوه سی
 الذیذ درخت کبی دور که بوسایه گدقین بولگان کشیلار هر وقت فائده لاور
 لار. همت لک انسان لطف و رحمتی ایله دنیا یوزیده جلوه گراولور. حاکم ننگ
 روشن قیلگوجی کونش ننگ قوت و فضیله ضرر بیتما گانی کبی همت اربانی -
 ننگ هم صرف و خراجات ایله شان و مالنه ذره چه خلل بیتماس. انسان ننگ
 ماهیتی وجدانیدن بلنور. وجدان ایسه فقط عالی همت کشیلاردن تا پیلور
 ایصل همت انسان ننگ کمالاتی، ترقی و مدنیت ننگ آلاقی دور. هر ایش
 همت سایه سیده بوزه که چقار. عالی همت و خالص نیت ایلمه ایش
 انشلاگان کشیلار توفیق ربانی که رفیق، رحمت رحمانیکه شعبع بولور لار.
 رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم افندیمیز عُلُوْا اِهْمُوْا مِنَ الْاِيْمَانِ ..
 دیشلار. لو شبر وان انسان عالی همت و طلیفه سی ایله مکاف دور. عالی
 جناب اولان بر حکیم کورگان بیمارینی دوا ی همت ایله در مان لایور .

کشی بیچ بر شنی اشلامک غه غیرت و جسارت قیلا لماس . دنیا نعتیدن
 لذت آلاماس . اگر بر شاگرد علم و معلمی سویا سه ، اشتما الیه او قوما سه
 مقصود که بیتا لماس . بیره یوزیدگی انسانلارنی اور شمه تلا شمه لار که قاد و شمه
 گان ، سینہ لارینی دشمن او قبغہ نشانہ قیلدور گان نرسہ ؛ دین و ملت
 لارینک ، وطن و دولت لارینک محبت تیدور . کشفنک کیچہ و کوندوز تیندور
 ماسدن قل کبی محبت و شفقت لار که کو کراک بیره وب اشلاما دور گان نرسہ
 وطن و بالا چقه لارینک مهر و محبتی ایما سخی ؟ قوش خشی کور گان دانه سیگه
 قریقوب توزا قغہ ایلنوب قالغانی کبی انسان سویو کلی نرسہ سیگه بایلانوب
 امیر یولوب قالغانی طبیعی دور . رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیمیز
 اوز نفسک او چون قایسی نرسہ فی سو مار ایسا ک شول نرسہ فی باشقه شیکه
 ہم سوی . ینہ . آتا محبتی فی سا قلاا اگر سن آتا غہ بولغان محبت فی اوز سا ک
 اللہ تعالی سنی ہر توری فیض لاردن محروم قیلور . کیشلار .

محبت کب بہار ک کور حصولی بیچ آزا لماس
 محبت سز شینک کونکلی قشدور صل یا زا اول
 سویوب علم و فنون تحصیل ایدن اوچکای ہوا لار که
 قابونختی قرا جاہل قالور دستی دراز اولماس

عالی ہمت

شیلار هیچ برکشیکه جبر و ظلم نی خواہا ماس . و جانک نرسه لارنی بیکار گه
 آزار بی ماس . عقل و شریعتکه موافق روشده حرکت قیلور . جبر و ظلم ایله
 باشقه لارنی دینی آزار قیلگان کشیلارنک یاقه لاری جزا قو لیدن و تیلارنک
 زیر اجناب حتی نک عدالتی ظالم لارنک جزا و سزاسیمی بیر مکرده دور .
 رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندیز : « الله رضا سینی استار ایساکز بالا لار کز
 حقنده هم عدالت قیلکز ! .. ینه بظلم کشینک دعاسندن کافر هم بولسه
 سا قلا نکر ! چونکه مظلومنک دعاسی دایما مقبول دور » دیشلار . هر بر
 ملت نکر ترقی و تعالیسی ، دولت و حکومتلارنک اوزون یا شامغی عدالتک
 باعلیه ور . عدالتدن آیر لگان پادشاهلارنک دولتلاری یوق بولوب -
 تاریخ صحیفه لاریده فقط اسملاری قالگانلکی همه گه بیلکولیدور .

عدل اولسه پادشاهک آباغ استیده بئاس
 باشکده بولغوسیدور آنک ناجی برقرار
 غالب بولور که حقسه اگر بینکیدن قسله
 بولغای نصیب گردنیغه حیلده دن طوما

محبّت

محبّت : دیب بر نرسه نی سوکمنی ایتلور . دنیا ده کی انسانلار مهر و محبّت
 سایه سیده یاشارلار ، هر بر آشنی محبّت آرقا سیده اشلار لار . محبّت سز

صداقت بر فیض مهنوی دور که او فیض دن حصه سینی الیک هر کوشینک
 مقدس و ظیفه سیدور حضرت امام حسین که حضرت علی «سوزگده توغری
 بول ایا الغانچی لاکربی منافق اولنماس سن» دیب نصیحت قیامت شلار .
 رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیمیز توغری لیکنی ختیار قیلکنز گرچه
 هلاکت کبی کورنسه هم نجات توغری لیکده دور . هر فانیچه نجات کبی کورنسه هم -
 یاغاندن ساقلاکنز ازیرا که عاقبتی هلاکت دور» دیشلار .

صدق صفای را استلغ اولسه سربانتک

شولد و جهانه راحت فیض سعادتک

عاملده توغری لیک چه یوق آدمی زینتی

قلبتک الفدیک اولدیجی عین شرافتک

عدالت

عدالت: دیب باشقه لارنی مال ناموسینک عایه قیلکنی ایتلور. عدالت
 یخشی خلقلارنک فاعلی ظلمنک مقابلی دور. عدالت ودرجتملی کشیلار
 اوزیکه لایق کورماکان برشنی اوزگه لارگه روا کورماس . کشی عدالت
 وانسانیت و ظیفه سینی یاغوز اوزی بوزوق اشلاردن ساقلانمک ایله
 ادا قیلالماس . بلکه اوزی ایله برابرچوندا اشلارینی خطا و فناء قیلارینی
 اوزانمک و یخشی یوگه سعی قیلکم ایله ادا قیللمور . عدالتنی ره عایه قیلگان

یا که اوز به شیکه کیلگان ضرر فی قایتارک او چون منافقانه دوستلک
قیلور. برکنی تا اهل کشیلار که سوزلاب قدر و اعتبار کنی پاهمال قیلور.
بوندای کشیلار که دوست بو مکدن دوست سز خیشیر اقدور.

یاشی دوست عیب یاردوستینی	کوز گودیک روبر و سیده سوزلار
یامان اوز تاغ تاراغچه منگ تل ایله	آرقه دن برنه لاب تیریب سوزلار

صداقت

صداقت: دیب کشی اوز وظیفه سینی توغریک ایله اشلانکنی ایتلور. صداقت
لشی دین و ملتیکه، وطن و دولتیکه توغریک ایله خدمت قیلوب آبرو-
و مکافاتلار آور. صداقت گلشن سلامت، بوستان نجاتدور. صدقن
زخم، ایلانن زهر حاصل بولدوغی کبی راستلکدن فائده، خیانتدن ضرر
حاصل بولور. جناب حق صادقلارنی سویار. بالغانچی لارنی سویماز.
توغریکدن پوقالگان کشی یوق، خیانتدن پوقالگانلار چوقدور. راستلک
ایله خیانت ایکیسی جمع کیلماس. اگر کیشینگ دلیکه توغریک تخمی-
ایکیلسه هر قانجه آج و سوسن بولسه هم توغریک اوسار، خیانت کو کارماس
اخلاق یوزه سیدن توغری فقیر بالغانچی بایدن اعتبار لیدور. چونکه صادق
لشی عهد بغیر وفاقیلور. بالغانچی ایسه و هدیه سیده تورمای اوزینی حیات
باشقلارنی آواره قیلور.

خیر خواه لک فالصانه بولماسه بیکار دور

منفعت یوق ایلاگان نذر دنیا زکدن سنی

بر کونگلی شاد قیلک نعمت احسان ایله

بخشیدور هر دمه منگ کعت نماز کدن سنی

مونس لک

مونس لک: دیب هر کم اوز تنگی مسلک دشینی تا پوب الفت بولمکنی -

ایتلور. دنیا ننگ لذتی صادق دوست لارا ایله صحبت قیلکدن عبارت دور

علم اخلاق یوز سهیدن چین دوست یا صادق ایله الفت قیلک -

لازم دور. چونکه بعضی کسل لار ننگ یوقشی بولگانکه اوخنا س نادان و حق

کشیلار ننگ عرف و عادت لاری دیامان خلق لارینک تاثیر ی برایتی یوقشی

مقرر دور. بعضی دوست صورتیده کونمش ایکی یوز لانه، منافق -

دشمن لار هم کوب بولور لار. شونک اوچون هر برکشیکه سنا ماسدن بلاماسدن

دوستلک قیلک سیر ایتک زور عقل منر لک دور. چین دوست بولگان

کشی باشنکه کلفت و قایغو کیلگان وقت لارده سن ایله برابر قیغورور.

فاطر کده گی قایغونی بولوشوب آلور. سر کونی نا ایل و نادان کشیلار که

ایتماس. عیب کنی آرقا کدن سو بلاماسدن یوز ننگه ایتور. شاد لک -

وقت کده سن ایله برابر شاد لاوز. یالغان دوست سندن بر فایده امید

خیر خواه لک: دیب نیمه ایلد بولسه بولسون بر بریز که فائده بیتکو رکنی ایتلور.
 خیر خواه لک بر بریز که قارشو اشلاتیلادور گان بر وظیفه انانیه دور که
 کشی اوزنفسیکه لایق کور ماگان بر شنی باشقه بوسلمان قازند شیک
 مناسب کور ماسدن ایگری بول لاردن، یامان اشلاردن کوچ بیتکانچه
 قایتارمک دیاردم قیلیمک لازمدور. جناب حق انسانلارنک بر مینک
 دیگرینک یاردمیکه محتاج قیلوب یار اتمشدور. شوونک اوچون بیر
 یوزیده گی انسانلار زمانه ننگ تورگان نظام وقانونی اوزره بری اکیچی
 سینک یاردمی ایلد عمر او تکارور. بر کشی هر قانچه بای و عتسباری بولسه
 هیچ وقت محتاج لک بلا سیندن قوتولماس.

حمالک اغربولسه یوکی محنتی آر تور	هرکم که اولوغ بولسه بولور کلفتی آسان
----------------------------------	--------------------------------------

بای فقیر که فقیر بایکه، معلم شاگرد که، شاگرد معلم که، آنا آنا فرزند که، فرزند
 آنا آنا که محتاج دور. شوونک اوچون هرکم اوز اوستینگه یوکلانگان وظیفه
 سیننی توغریلک خیر خواه لک ایلد ادا قیلیمک لازمدور. شریعت ده ایمانلک
 شیلار که دنیا راحتی و آخرت سعادت اویچون قولدن کیلگانچه ملی -
 خدمت دیاردم قیلیمک واجب دور.

رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندیمیز، الله تعالی که ایمان کتوردکن
 صورتی عئل لارنک افضلی بنده لار بر بریکه محبت ایتلک دور. دیشلار.

و کمالی حق شناسانکه و رگه برآوردن کورگان خیشیا کینی او نوتمای شوکت
 برابر بیکه بزحم اوز وظیفه منی ادا قیلیمک لازم ایکان. بیج بولماسه تقدیر -
 قیلیمک ایله بیا در لک و دو تک حرستینی ادا قیلما کیغیر لازمدور. چونکه -
 مؤمن برادر مؤمن دور.

دلدن نل اوزره آچیلده دور ایکی خیل بولی

مهره مهر بولی آچیلور کیسنه کین بولی -

معلوم دور که هر بر ملت فی ترقی و تعالی سسی اوز ملتیکه جان، مال، قلم ایله -
 اشلاگان کشیلارنگ خدمت لارینی تقدیر قیلوب وظیفه لار، میکلا قلم لار
 ایله یاد قیلوب اوتوب کیسکان بهادر، عالم و شاعر لارینی روحلارینی شاد -
 قیلوب اشلاوچی کشیلارنگ غیرت و حسارتلارینی زیاده قیلما که ایکان
 افسوس بزلار تقدیر قیلیمک بر طرفده تورسون تحقیر مسخره حتی تکذیب قیلیمک ایله
 قارشو آورمزر.

یا حسی اشد و حقیقی تقدیر ایلامک بر خدمته

حق شناس اولک حقیقی بر قوت دور ملت

حق شناس اولک له مشهور ایزدی یان بیغیم

توغری بولنی تا شلاک اصلا یا شناس امته

خیر خواه لک

و نصیحت لارینی سنگلاب بوردنلارینی محکم توتک لازماور چونکه آنلار
 دنیاگه بزدن ایگاری کیلگانلار بزدن کو براق نجره حاصل قیلگانلار
 وطن و ملت ننگه مالیکه آشنابولگانلار طبیب لاردر دلا رگه دو حاضر
 لاکان دیک بولاریم تومرش و باشاکنی آفتی بولگان فقیر لک . یا قاولک
 نادانلک کبی وجودی نینی چورینا دورگان مصلار گه دو حاضر لاکانلار شونک
 او چون بزگه قیلگان خالصانه فی غرض نصیحت لاری حاضرده آغرواچین
 کورنسه هم آخری راحت و طاعتی بولوب چقار .

آجینج دارو کبی ساقلار مرضدن

نصیحت بولسه خالی از غرضدن

زیانیدن باشقه برشی یوق مرضدن

بزه لازم ایرور بلماق ایشماق

حق شناسلک

حق شناسلک: دیب برکشینک قیلگان پیشی لکینی اونو تماسلک فی
 ایتلور . بوتون عالمده کی انسانلار حق شناسلک دوستلک آرتا سیده
 یا شارلار . قرص ایکی قولدن چقار بشری عتده پیشیلک قیلگان کشیکه
 پیشیلک قیلک و اجهدور . حکمالار یا مانک قیلغان کشیکه هم پیشیلک
 قیلک لازم دور دیرلار . حاصل پیشیلکدن ضرر کورگان ، باشی یار لگان
 لشی یوقدور . پیشیلکدن دوستلک مهربانلک توفار ایکی کونگل آرسید
 الفت و محبت جو ققاری یو کوریشور ، قو و دشولار . بودوستلکینی جمال .

دنیا ده امید دن بخشی نرسه بوقدور. همه انسانلار امید آرقا سیده یاشار-
 لار. ما امید شیطان دور. امید نر کون کبچور مک ممکن ایماسدور. پایلار
 مال امید یه شاگردلار علم امید یه کبچه کوندوز تر تشورلار. اگر بایک، عالم
 لک امید ی بولماسه ایدی کبچه و کوندوز جانلارینی فدا قیلوب کوزلارینی نور
 لارینی امید آرقا سیده توکماس ایدیلار.

امید کراولسیدی صحیح حیاته قیمت اولمزدی

نظام و نظام او تربیت هم دولت اولمزدی

جهان یوانی بولیزیت آرا بولمانی ایردی

حکومت نخت بو نخت وسی برلان غیرت اولمزدی

اطاعت

اطاعت: دیب بو بین سونما کنی ایتلور. الله تعالی ننگ امریکه بو بین سونما
 عبادت و اطاعت قیلک فرض همین دور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله
 علیه و سلم افندیخیزه الله تعالی ننگ امریکه مخالف بولگان حالده چکمنک
 امریکه اطاعت قیلک واجب ایماسدور. دیشلار، آتا، آنا، استاد
 معلم کی اوزیدن اولوخ کشیلار که بو بین سونوب اطاعت قیلک ایک
 بخشی صفت لاردن دور.

بو صفت که ایگه بولک او جهن هر وقت بولارنک فائده لک کی کاش

انسانیت کف حافی اعتبار بدور. لیکن وقار ننگ حقیقی دره جبر سیگم
تیمک او چون علم و معرفت لازم دور به دیشلار.

افسوس بزمانده بزم اعتبار یوق	یاش قریده غیرت ناموس عاریوق
فسق و فجور ایله گرفتار بار چه جان	علم عملده بزرده ثبات وقار یوق
او تاقده عمر ای می هوس برله برهوا	ملت غمینی اولانغوجی هوشیار یوق

خوف ورجا

خوف ورجا: دیب قور قماق و امید طار بولماقنی ایتلور. بنده هر اشد جناب
حقدن قور قماق ایله برابر امیدینی هم اوزماسلک لازم دور. چونکه جناب
حقدن قور قماق انسان هیچ ترسه دن قور قماق. هر وقت جناب حقنک
الطف و رحمتیکه امید کوز لارینی تیکوب تورار. خوف در جاشوندای بر پختی
صفت دور که بوخصلت نی اوزیکه همراه قیلگان کشی اینگ فاضل بهج
ترسه دن قور قیدورگان شیطیعتلی، ارسلان یورکلی بولور. حضرت ابراهیم
علیه السلام نی نمود آتشکده تاشلی دیب تورگان زمانده «یا ابراهیم! سن
منی بو حراتی آتشدن قور قماز سنمی؟» دیش. حضرت ابراهیم ای ظالم
الله تعالی دن قور قماق کشی نمودنک آتشدن قور قماق. دیشلار.
هیچ کشیدن قور قماق ای تنگ سینگ قور قماق کشی

آتشه یاندورسه لار بولغای امید برله اشی

خلق آبخنده و اعتبار بر سره یوق دولت کبی

بولما فای دولت جهانده قوت و صحت کبی

اقتصاد انصاف نیندور وجود آرمه

چشی نعمت یوق کشیگه سعی ایله غیرت کبی

وقار

وقار: دیب کبر و غرور دن، من من گدن او نفسینی سا قلامکنی ایتلور.

وقار: شرع و حکمت یوزه سیدن انسان او چون ایک کیر کلی یا خشی خلقلار ننگ

بریدور. وقار سز آدم اعتبار سز یا یگه، کبری کشی صلت لک فقیر که او خشا بدور.

مه کننگ قدر و اعتباری نفسی ننگ وقاری ایله اولچانا دور. وقور —

کشیلار کبر و غرور که اصلا یقین یور ما سلا. چونکه غرور من من لک کبر لک

کشینی خوار، خلق آراسیده بی اعتبار قیلور. مه قانچه علم و دولت صاحبی

بو اسه هم بر یلچمه قدر و قیمتی بولما س. منی بلور سخی؟ موندای قیلور من، —

اوندای سخاوت قیلور من، دیب اوز ننگ اوزی ما قتا ما قلک ریا کار لک

زور عیب و وقار سز لک دور. وقار لک کشی یا مان خلقلار دن پاک، نمدت

لک، شبهه، سوزیده توغری، شفقت و رحمتلی، اوز دیندا اشار یگه خبر خواه،

ملت فائده سیگه تر تشوخی صاف قلبلی، ارسلان پور کلی بولور حضرت علی

و وقور کشی کبر و غرور دن پاک بولور. وقار ادر کبر چیلک ننگ ما را افتخاری

مال و با یقیناری ایله اولچانادور. هر پوره بای ملت لارا آغری کیلوب -
 پته فی باسوب، خواجه اولگانیدیک فقیرلاری شکل کیلوب قیل داسبر
 یولوب سیلیب قالدور. مال ناپک نیک اینک بره کتلی یوللاری: هنرچیلک
 ایکنچیلک، چارواچیلک، سوداگرلک دور. بولار نیک هر بریکه هم بوزمانیزده
 یلم لازمدور. بابالار نیز نیک دور بولسه بولار، بولماسه غا دلاب کیتار، زمانلاری
 اوتوب اورنیکه. بلگان بیتار، بلگان بیتار، زمانی کیلدی. «امیرکه»
 لیلار بردانه بوغدای ایگوب یگر مقداق بوغدای اولرلار. «پاونوپا» لیلار
 اوز یزدن آلگان بیش تین لک پنجه مزی کیتوروب اوز یزگه بکرمه بیش
 نین که ساتورلار. اما بز «آسیا» لیلار خصوصاً تورکستان لیلار دیمبه ساتور
 چندر چانیمز، قیماق بیروب سوت آشیمز، نان اورنیکه کساک شلیمز
 سوزنک قسقه سی حاضرگی زمانگه موافق کشی بو لک اوجون علم و معرفت
 ایله برابر اقتصاد، انصاف، توکماناس سخی، بنماس غیرت لازمدور. برط
 اکرم نبی محمد صلی الله علیه وسلم افندیمز، سوک زمانلار ده دین فی ساقلامک
 مال ایله بولور. اقتصاد اوزره حرکت کشیلار فقیر بولماس، «ویشلار»
 ینه «هر نرسه ده اوزنه اقتصاد بولینی توکمک لازمدور. افراط و تفریط دن
 احتراز قیلک کبراک، حتی دین افرنده هم برآمد آرتوق صوفی لک ساتسه -
 آفرنده اوزی مغلوب بولور، دیشلار.

اتل لارنگ ایک یا خشیمی سوزگہ اوستائل، سوزلارنگ ایک یا خشیمی بلوب و آخرینی اویلاب سویلانگان سوز دور .

سوزی شیبین کشی مہرگمکہ یا قر	کوزل لک یوزده ایرماس ای برادر
ایشگانلار قولاغی ڈرگہ تولسون	سوزگ آز بولسون معنالی بولسون
مسی چغغای سوزگ کوب بولسہ کول	سوزگ بولسہ کوش جم تورمک آتون
شکرنگ کو پیدن آزی بولور ساز	کوپایگان سوزنی بولگای توغریسی آز

اقتصاد

اقتصاد: دیب بولون و مال کی نعمت لارنگ قدرینی بلماکنی ایتلور . مال قدرینی بلوچی شیلار اور نمنر بیرگہ برتین صرف قیلماس . اورنی کیلگاندہ صومنی آیاماس . سخاوتنگ ضدی بخیل لک اولدنی کی اقتصادنگ ضدی اسراف دور . امدتعالی اسراف قیلنوجیلارنی سویماز . اقتصادنی رماہہ - قیلگان شیلار ہمہ وقت تنج و راحتہ باشارلار . آریلا قش کونہدہ - ایک اوچون بال یغکانی دیک ، باشلاریکہ کیلادورگان قارہ کونلارنی اویلاب آق ہل یغورلار . درتامہ - تامہ کول بولور ، دیشلار . مہ نرسہ آزدن کو پاپور

کوپنی آزابورغومی خاتون کشی	آزنی کوپاپورمک ایرور ایراشی
----------------------------	-----------------------------

حاضرکی زمانہ مقصود کہ یتک ، اوزملتیگہ خدمت قیلیم ، خالقہ مقبول بولمک اوچون علم و مال لازم دور . عالمده کی مہولت لارنگ حال و قدر تلامی

قدیر ساک و آختر ساک یو قالگان لاری نی ہم تا پور مز . . یو قالسه یو قالسون
 اوزی باشمکه تارایدی . . دیب یاور و پاقالپا غیننی کیوب کو لگی بولمک
 زور عیب داو یاندور . پیغمبریز . ایرلارده جمال لسان و تل دور . . دیشلار

التفات رحیم ره ما نم
 اولگو نمچه آیسلمه ای جا نم
 چن ادیب معلم شام نم
 ایک مقدس کرلی سلطانم

ای آنا تل عزیز قدر دائم
 تو غدیغم کوندن ایلا دک اُلفت
 مینگه علم و ادب سن اور گاندک
 ملتک رو صینی کونار گوجی سن

عمومی ملی تلنی سا قلامک ایله برابر خصوصی اغزا آراسیده گی تلنی هم
 سا قلامک لازم دور . چونکه سوز انسانک درجه و کمالینی ، علم و فضیلتینی
 اولجاب کور ساتا دور گان تراز و سیدور . عقل صاحب لاری کشینگ
 دلیده گی فکر و نتی نی ، علم و قوتینی ، قدر و قیمتینی سوز لاگان سوزیدن
 بلورلار . . قوروق سوز قولاغنه یا قماس . . دیشلار .

اگر سوز عقل و حکمت که موافق بولوب اوز یکه یا که ایش تو چیکه بر فائده
 چقادور گان بولماسه غسل آری لاری آراسیده غونخور لاب یورگان .
 قاقاق آری کمی قوروق غونخور لاماق فقط باش اغریغیدن باشقه بر .
 نرسد ایماسدور . باشمیز که کیلا دور گان قاتع کلفت لارنک کوبنی یوشاق
 تلمیزدن کیلا دور . شونک او چون کوب اولمه آرسویله . . دیشلار .

یرو باغلا رینی سا تما سلا ر . زمانه که موافق کشی قیلمک او چون بالا رینی
او قومک و تربیه قیلمک توغری سیده آنچه لارینی اصلا فرغانه سلا ر .

سوده که صوف ایتمه شو قیتملی زاننی	ادراک ایله عقل گلکه آیور خشی یاننی
باق نیلا دیلا رکمت ایله او شبر جهاننی	سعی ایت جدل ایت علم فنونه حرکت قبل

حفظ لسان

حفظ لسان : دیب هر بر ملت اوز آنا تل و ادبیاتی ننگ سا قلا کمینی ایتلور .
هر بر ملت ننگ دنیا ده بار لغن کور سا تا دورگان آینه حیاتی تل و ادبیاتیدور
ملی تلمنی یوقا تمک ملت ننگ روحینی یوقا تمک دور . پهیهات ! بز تو کستان لیلیلا
ملی تلمنی سا قلا مک بر طرفه تورسون کوندن کون او تو تمک دیوقا تمکده دور
تلمیز ننگ یار میگه عربی ، فارسی اولانگانی کم لک قیلوب بر چتیکه روس
تلمینی هم پاشدور مکده دور مرز . درست ، بز لار که حکومتیمز بولغان روس
لسانینی بلک حیات و سعادتیمز او چون آتش دنان کبی کیر اهلک زسه دور
لیکن اوزیرینده اشلا تمک و سوز لامک لازم دور . زغیر باغی سالوب ماش
کچیری کبی قیلوب آلاش قورالاش قیلمک تلنگ روحینی بوزا دور .
یا هو ! بز که نه بولدی ؟ بابا لاریمز بولیدن چغوب کندوک . . . باخشی —
توشنگدن الگو نچه یامان اویشنی قدر . . . دیشلا ر . بابا لاریمز که توشغان
دیاراگان مقدس تل و ادبیات بز که هیچ کملک قیلماس . اوزا ویمزینی

یا شلکدن باشلاب ذهن وادراگمزی قوتلاندورمک اوچون عزیز عمریمزنی
 اولون، کولگی، سفطه، مالایعنی کبی، بهوده سوزلار ایله اونکارمای مهخیل
 کتاب، غزتییه وژورنال لارنی ادقوب، فکریمزنی آجاق، ذهنسیمزنی
 قوتلاندورمک لازمدور. ذهنسکشیلارنگ اوپچاومنز سوزلاری اوز -
 لارینگ اداالتورگانی کبی ایشتیوچینگ هم زیریکتورور.

هرشینگ فکر ادراکن سوزی بلدورغوسی

پسته بی مغز اگر لب اچسه رنوا بولغوسی

ادراک صاحبی اوزینی قائل واولوغ بولوب مجنس لاریگه حقارت کوز ایله
 باقوب «بله سنی؟ من قاندا ی بای و آبرولک کشی من» دیب ماقناوب
 اوزینی کاتته قیلوب کورساتماس. اوستیکه یوکلانگان دینی، ملی و معیشی
 وظیفه لارینی هر برینی اوز وقتیده ادا قیلور. مننه: شوندا ی کشیلار ایکی -
 دنیا ده آبرولک بولوب اولگانلار بدن صوگ «فلانی خوب یخشی ذات
 ایدی. خدا رحمت قیلسون. ملتکه کوب خدمت قیلدی. خلقغه فایده
 بیتکور دی» دیب باشقه لار طرفیدن ماقناورلار. بهوشیار دزیرک کشیلار
 کوچ و قوتلاری بار وقتیده کیلادورگان زمانلارینی توشونوب پل و مال لارینی
 ادرنسه یولارگه، توی و معرکه لارگه حددن آرتو فچه اسراف قیلما سلار . -
 اوزلارینگ رحمتی، بالاجقه لارینگ سعادتینی اوچون کبرک بولادورگان

دائم تورا دورگان حسن و لطافت حیا ایلد عفت دور . حیا سنر یوز جانسنا
 جسده کی دوره دیش . رسول اکرم نبی محترم افندیز . الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ
 حیا ایمانند . إِذَا مَسَّحَ مَا نَسَخَ مَا شِئْتَ . حیا قیلماز ایسا ک ایستا گان
 اشکنی اشله دیشلار . محی الدین . انسانک صورتیده گی قز یلیک
 سکیین ، سکیین کینار ، حیا قز یلیگی اصلا کتاس . یا شکلک حنی نث
 قز یل رنگی نث حیا ایلد زینت لطافتک ایگه بولورلار . دیشلار .
 سقراط حکیم . قاتولار نث ایگ کوزه لی حیا و عفت پرده سیگه
 اورا کاتلار ی دور . دیش .

حیا سنر دایما خوار و ذلیل دور
 معارف سر کیشیلار مرده دل دور

حیا ناموس ایمانه دلیل دور
 او یالده معرفت حاصل قیلودن

ادراک و ذکا

ادراک و ذکا : دیب آهوق فکری ، خوش طبیعت ، زیرک بولمکنی ایتلور
 ادراک و ذکا پخش خلیق لار نث روضه رضوانی ، عبرت کوز لار ی نث نور
 رحمانی سیدور . چونکه ادراکلی کیشیلار هر بر مقصد ی نث استتیده
 یا شرن اولغان همیره لار نث معنالاری نه میردن بار یب چتشی نی -
 بلور . عیلم معرفت صاحبی بولمک او چون سنی ذمیرت کیراک اولدیغی
 کبی ذهن و ادراک نث هم سلامت بولماغی شرط دور . شو نث او چون

برصفت دور. خاتون عفتی آدب و ناموسینی ساقلاو دور. ایرلارنگ
عفتی بوتون انسانیت ادبلا ریکه شامل دور بعفت سز انسان یا لانفلاج
جسد کبی دور. دیمشلا ر.

ذاتکده زینت اولان عفتنی دلده ساقلاکیل

شهرنفسک سنی بولنوسیدور عفتکده مثل

پهشینک دنیاده سیرتله عفت پرده سی

نفسی شیطان دیک انی برکون سالور بونیکه مثل

حیا

حیا: دیب اشده سوزده ادینی رعایه قیلم کنی ایتلور. حیا دلنی روشن
قیلا دورگان برنور دور که انسان هر وقت شول معنوی نورنگ ضیا سیکه
حتما جدور. شریعت بو یور ماگان، آدملار سو ماگان اشلارنی اشلامک
غیبت، هجو، مسخه، سفسطه، سوکوبی، آدملارنگ نفسیکه، عفت سیکه
تیگادورگان ادب سوزلارنی سوزلامک زور حیا سز لک دور. عفت نک
پرده سی، دجه داننگ یقانی حیا دور. شو نک او چون مهر بر حرکتیمزده،
سوزیمزده حیانی تولدن بیر ماسلک لازم دور. حیا پرده سی ایله اولریش
انسانلارنگ عفت پرده سی سیرتله س. دبو چادر شوندا ای مبارک دور که
آنچه مونجه سو خطا لارنی بیر کیتوب یوق کیلور. ابن سینا حکیم، انسانده

عفت

عفت: دیب نفسیمنی گناه و بوزوق اشلاردن سا قلامانی ایتلور. بزلافی
 لناه و عصیتدن سا قلا گوی، حرام خورشدن نفسیمنی اسرا گوی فقط عفتیمنز دور.
 اخلاق صاحبی عفت ایگاسی قلینی، وجدانینی پاکلاب تلمینی یا لغان
 خمیت، بهتان و مالایعنی کبی یامان سوزلاردن سا قلا ر. چونکه انسانگه
 عفتیدن کوبراق تل عفتی لازمدور. باشیمز که کیلادور گان کلفت و حمت
 لارننگ اکثری یامان تلمیزدن، اندازه دن آرتوق سویلا گانمزدن کیلور.

او یلامی سویلا گان اغرمای اولار	فکر ایله سویلا گان یغلامای کولار
---------------------------------	----------------------------------

عفت: ایرلاردن کوبراق فاتونلار اوچون آلماسدن قیمت اینجودن -
 قدرلی زینت و فضیلت دور. عفتلی کشی هر وقت نظر عبرت ایله حرکت
 قیلور. کیچد کوندوز فکری، ذکرری وطندا شلر گیکه، قارنداشلار گیکه یا شیلک
 خیر خواهلکدن عبارت بولور. سوزیده، فعلیده صادق بولوب وجدانگه
 تیرس، انسانیت که کیلشما گان معامله دن حذر قیلور. حضرت علی
 رضی الله عنه عفت فاتونلارننگ ایگ زینتلی لباسی، ایرلارننگ سرماییه
 علوتی دور، دیشلار. حضرت لقمان عفت ناموسننگ ایگ حکم -
 سویانچینی دور، نفسننگ هر میگه شول قوت ایله مقابله قیلنور، دیشلار.
 افلاطون حکیم عفت فاتوندن کوبراق ایرلار که باراشادو گان

نظر حضرت ایلدیشا قیلنسه کوب حکمتلار کور بلور. چونکه حقیقت علمینک
 تعلیمی چشم عبیدور. حق چشم عبرت ایلدیشا هده قیلنور. دیشلار.
 بر کور حضرت لقمان ننگ اگد یار گیکه کیلوب. اگر کوز منی آچسا کوز من
 سنز که قل بولور من. دیش. حکیم کورنی معرفت صاحبی ایکان بلوب.
 جانم اوز کونی پرده سینی آچماق ممکن، لیکن نظر عبرتی آچماق قولدن
 کیلیدور. دیشلار. کور. یالقمان! سنزنگ شهر ننگ فقط پرده آچماقدن
 عبارت بولسه سنزنی حکیم. درمای. طبیب. دیک لازم ایکان، دیب
 حضرت لقمان ننگ عبرت کوزینی آچمشدور. جناب حق بز مسلمانلار ننگ هم
 کوزیزدن غفلت پرده سینی کوزاروب عبرت کوزلار میزننگ آچسایدی.

آج کوزلار کونی بس بوقدر غفلت ای کوزم!

عمرک غنیمت آج نظر عبرت ای کوزم!

عبرت کوز کونی آچماک طبرافنگه باقوب

بر بر کیتار قولکدن اوجوب دولت ای کوزم!

مال اولسه بارجه همدم یار و برادرش

فاچگای اوروغلارک یوق ایسه ثروت کور

حاصل نمانده علم ایلده دولتمده آتسه

سواپه سعادت مهریتت ای کوزم!

نظر عبرت

نظر عبرت: دیب مهر نرسه که سنج کیلاب باقوب شوندن اوز یکه بر حصه
 ببرت، آلماقنی ایتلور. خلقلار ننگ ایک افضلی انسانلار اوچون ایک
 یرکلیسی نظر عبرت دور. انسان عبرت نظری ایله باقوب دنیا کتانبندن اوز
 در حصه سینی بلوب آلمک لازمدور. معرفت صاحبی ^{ملک} اوچون احوال عالمان
 بزدار بولمک کیراک. شوننگ اوچون عقل صاحبیلاری، فطانت ایگالاری
 دزلار یکه فائده سی بولسه، بولماسه سنج کیلاب قاراگان نرسه لاریدن بر حصه
 نی قویاسلار. حاضرکی زمانه کی ترقی قیلگان ملت لار ننگ هنر و صنعت
 برینگ بارچه سی علم و نظر عبرت سایه سیده نمایان اولوب عالمی
 نور و مسخر قیلشلار.

بزم شریعت اسلامیده مهر نرسه فی اعتبار، که آلوب شوندن عبرت
 اهل قیلوب اخلاقینی توزاکمک واجب دور. حضرت علی رضی الله عنه
 دنیا ده ایک منظم دارالعلوم نظر عبرت دور. عبرت کوزلارینگ برده سی -
 چیلگان کیشیلار دنیا کتانبیده یازلگان حقیقتنی کوزالماسلار. کائنات
 یی کمل بر حصه عبرتدن فائده لانا لاماگان کشی هیچ بر معلم حکمتدن بهره
 مند بولماس «دیشلار».

مولانا رومی، جناب حقیق آثار قدر تلارینی بصیرت کوز ایله، -

به وقت کورگان، قیلگان و بلکانارینی حقیقتی و توغری سینی سوزلار .
 شده توغریلیک: برادنی نغیگه، مالیکه خیانت قیلماو. سوزده توغریلیک
 به وقت راست سوزلار کله دور .

استیخ حقی و ناسینی تا پار | توغری بولده یوق بولور دو آه بیج چا پار

بزم شریعت اسلامیه اگر کشینک حقیگه بهمان قیلنوب قیلماگان آشنی
 قیلدی دیب سوز سولانسه بلکان کشی راستینی سوزلاب شول کشینی
 اقلامک واجبدور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندمخبره النجات
 فی العتدق. نجات راستلکه دور و میشلار. حضرت مولانا رومی. اسات
 عین حقانیت دور. حقی قبول قیلجه ایلار حقوق شرعیه فی ساقلا مقغه بویو.
 رلمشدر لار. چونکه شریعت حکم لارینک ایک اساسی ایلدیزی حقا-
 نیتدن عبارت دور. و میشلار .

حق شناس اولاق شرافتدور جهانده آومه

حقی اظهار ایلماک برکه کوروک دیر عالمه

بلاشور انسانه صدق توغریلیک گر کور سه کره

توغریلیک یار و نجیب دور حق تعالی نعم بومه

توغریلیک مسکینی فردوس ایوانیده دور

ایگر یار ایکی جهانده نعم، اتم کانیده دور

وقت اوز وطن لارینگ توپراقلارینگ مهر و محبتی دور . رسول اکرم نبی محترم
صلی الله علیه وسلم افندیمیز حُبِّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ .. وطنی سو یک
ایمانندور، دیمیشلار .

وطن، وطن دیر جانم تمدن اولسه وان
بنگه بنم قالور اولادمه وی وطنم
قباره دونسه بنم یوق وجود زیر و هم
چراکه اوز وطنم خاکیدور گور و کتیم
وغوب اوسان بیرم اوشو وطن وجودم خاک
اولور سه هلنه راجع بولور می من غمناک

حقانیت

حقانیت: دیب اشده توغریک، سوزده راست کنی ایتلور. انسان
بوستان سلامتکه گلزار سعادتکه حقانیت یولی ایله چقار. انسانیت
نم ایلدیزی اولان، رحم دل لک، حق شناسک، عادل لک کبی -
ایک بخشی صفت لارینگ آناسی حقانیت دور. جناب حق ننگ -
شونام مبارکینی مقدس بلگان کشی بیج وقت حقانیتدن آیرلمس
بوکجه حقانیت نوری قایسی دلده جلوه گراولسه جناب حق ننگ توفیق
ربانی می شودله نشوئه ناقبلور عقل ایگالاری وجدان صاحبزاری

وطنی سوویک

وطن: هر کشتی کنگ توغولوب اوسکان شهر و مملکت سینی شول کشتی کنگ
 وطنی دیلور. هر کم توغولگان اوسکان سیرینی جانیدن آرتوق سویار حتی
 بو وطن (حتی) طوبیوسی حیوانلارده هم بار. اگر حیوان اوز وطنیدن اویویدن
 آیرلیسه اوز سیریده گی کبی راحت - راحت یا شاماس بمعیشتی تلخ بولوب
 هر وقت بلی کنگ برکونه سیده اوز وطنینک محبتی تورار. بزر -
 نوکستانلار اوز وطنیننی جانیمزدن آرتوق سویدن بیز کبی عربلار: عربستان
 لارینی قومک اینج چوللارینی، اسکیمولار: شمال طرفلارینی ایک ساود
 قار و موزکک سیرلارینی باشتمه سیرلار دین زیاده سویارلار. اگر سویاسه لار
 ایدی هواسی بخشی تیریکلک آسان سیرلار که اوز وطنلارین ماشلاب
 هجرت قیلورلار ایدی. بابالاریمز کشتی یورتمده سلطان بوگو نجه
 اوز یورتمده چوپان بول. دیشلار.

مین عیب لک ایماس ای وطنم تاغلام	نی وقت ماشاب کیتیم آیا باغلام
همچون قیلا دور مینی اجسدانغ	دوندی غمه روز شب چا غلام

همه که معلوم دور که ایک مقدس دینی سیریمز اولان عربستانکه باغلامینی
 اولیلارینی ساتوب هجرت قیلگان حاجی لاریمز کنگ اکثری نینه اوز وطن
 لاریمکه فایزوب کیلورلار. بو کنگ سینی یعنی بولار کنگ تارتوب کیتورگان

دوست و آشنایان لارید با شریک بر غرض لاری اولدیفندن هر وقت
 حسرت و ندامت چیکوب و جدان عذایغه گرفتار بولورلار .

هر انسان تک حقیقی فاعلی و جانیدور	میوهی بخشی عکلی و وصلی و جانیدور
-----------------------------------	----------------------------------

انسان دینی و وظیفه لارینی ملوتی سینی و جدانی سایه سیده تقدیر قیده بیلور .
 چونکه و جدانی سلامت کشیلار ایمان و اعتقاد لارینی کماله تیکورک و چون
 جناب حق تک بویروقلارینی دین و ملتغه فائده کک ایشلارنی شاد و خرم کک
 ایله ایشلار . الحاصل و جدان هر کنگ افعال حرکاتی تک کورسانا دورگان
 مصفا برآینه دور که بکوزگیگه جن نظر قیلغان کشی اوز عیب و کچیلکلارینی
 توزانمک حرکتیده بولوب باشقه لار تک عیب و قصور لارینی اختار ماقعه قوی
 بولماس . بزم سلامتیه ده و جدان اخلاقینی اصلاحی و چون سعی و حرکت
 قیلک لازم اولدیفندن شول اثره ده حرکت قیلغان کشیلار ایکی جهانده
 عزیز و مکرم بولورلار . ارسطو حکیم « روحی منوی قوی اولان و جدانیمز -
 فکر میز که قوت بیروچی بر واسطه ادراکیه دییلور . جینی حسابیمز تک و جیمز
 تاثیرتیه در غوچی بر رابطه ایلکتریقیه سیدور » و میش . ابن سینا -
 حکیم و جدان : روح و فکر میز تک طویغون قیلما کفه برنگی واسطه دور و میش

صاف و جدان کیمی صبح کالمه میزان اولور	کشی اور عیسینی سیلک کیمی عرفان اولور
شاد مسرور اولور انصاف ایله و جدانلی کشی	ککمه و جدان سیریه توغری جن انسان اولور

بدنیاده ایک حقیقی توغری اولچاؤ نفس اولچاؤی دور کہ پومیزانده ڈرہ۔
 نقصان یوقدور، دیمش، ابن سینا حکیم، انسان تک فضل و کمالی۔
 تک اولچاؤی نفس تک اولچاؤی ایله اولچاؤ نور، دیمش.

دنیاده ہرزہ تک مخصوص اولچاؤی اولار	بندہ افعالی یعنی وجدانی ایله تاریب کو مار
براشیکہ وزن کہ کیلسہ آغراؤ نفسیک	اول اشیک قنداغ بولا کلار کہ والا کولار

وِجْدَان

وِجْدَان: دیب و حیمز کہ فکر میز کہ تاثیر قبیلادور گان حیاتیات، یعنی سنزو
 طوبیقدن عبارت معنوی قوتنی ایتلور، بزہر وقت افعال و حرکاتیمزنی۔
 یاخشی و یامان لغینی، فائده و ضرر لغینی آنجی وجدانیمز ایله بیلورمز۔ وِجْدَان
 انسان تک عقل و فکرنی حقیقی میزانی دور کہ بو تراؤ ایله اوز کچمیکلارینی
 اولچاب بیلک ایله برابر باشقہ لار تک ہم افعال و حرکاتینی سنزور، اگر۔
 اشلاگان اشی شریعت، عقل و حکمت کہ موافق بولسہ محبت قیلور،
 قباح و یامان اشلارنی قیلسہ نفرت قیلور، بز جناب حق تک امر۔
 ونہیننی فکر و حیمز تک معنوی قوتی اولان وجدانیمز ایله آپورہ بیلورمز،
 وجدان چخشی خلق لار تک منبعی اولدیفندن وجدان صاحب لاری ہرور
 اشنی بی غرض خالص نیت ایله اشلا، شول سببلی ہر کم نظر بوقبول
 سو یوکل بولور، اما وجدان سرکشیلار تک اشلا پدہ نیت و عمل لاریدہ

اخلاق و علم سزای سرف، یا القا و شیلا که تا پیش ولاری ایله برابر اوز لارینگ
 زما کسوق ترتیب و نظام دن خبر سزک لارینگ بیوشمیدور .
 پیغمبر کسب لارنگ آرتوغراقی خیانت سز، یالغان سز قیلغان سودا-
 و تجارت ایله بنده نک اوز کولی برلان ایشلاگان ایشیدور . دیشلار .

شومنی پایداری ابر و اقتصاد تام

دولتمنی حلی بیسی ترتیب استظام

ترتیبی برله پورکه شینگ ایشی دم

مختار چو زینی کولار دیک گمان بیما

مقیاس نفس

مقیاس نفس : دیب قیلادور گان عمل لار یخیزی ، ایشلار یخیزی شریعت
 انسانیت قانونیکه موافق اولوب اولمد یعنی وجدانمز ایله اولچاب کورمکنی
 ایتیلور . نفس اولچاوی حقیقی بر اولچاودور که انساننگ اوز نفسیکه
 لاین کورما گان معاملنی باشقه لاجقیده اجرا ایتماقغه قویاس . فکر ایگاللا
 انصاف صاحب لاری هر وقت نفس اولچاوی دن تاشقاری حرکت قیلما
 اگرده کیم شرب ایله شریعت حکمیدن انسانیت قانونیدن چیت کیتسه
 بر قیاضینی نفس اولچاوی ایله بیلوب اکیچی مرتبه قیلما سکه قصد و نیت
 قیلوب ، شریعت نظامیدن انسانیت چوز یغیدن چتاسکلفه سعی -
 و غیرت قیلور . الحاصل نفس اولچاوی تعریفدن تاشقاری انسانلار -
 اوچون ایک فائدلی هر کیمه مقبول یوک بر فضیلت دور . یوک اکنده

اوز وقتیده ترتیبی ایله قیلمکنی آیسور. اگر بیر یوزیده اتظام بولمسه ایدی
 انسانلار بر دقیقه یا شالما س ایدیلار. جناب حق بیرو آسمان لارنی، آی -
 دیولد وزلارنی، انسان حیوان لارنی، قورت قوشلارنی شوندا ی بر نظام ایله
 ترتیب بیریپ، یار اتمشدور که بمثل بیلکدن قلم یا زکدن بل سوزلا مکدن
 عاجز دور. دنیا که کیلگان پیغمبر لارنگ هر بر لاری نین و شریعت لارینی
 ترتیب و نظام ایله یور و تمشلار خصوصاً اسلام دینی مکمل و شده ترتیب
 و نظام نی رعایه قیلشدور. و بوسایده آنگه زمانده اسلام اور و غلاری
 بوتون دنیا یوزیکه یایلمشدور. اسلام دولت لارینگ بر پاسی نظام و نظام
 ایله اولدینی کبی برباد و تقراضی هم ترتیب و نظام سنرک ایله بولمشدور.
 خیر او تکان ایشک صلوات، الحاصل هر بر ملت نگ ترقی و تعالیسی -
 ایشلرینی وقتیده نظامدن چقارما ی ترتیبی ایله یور و تکلفه باغلیدور.
 شاگردار مکتب مدرسه لارده گی زمانگه موافق و شده قولمش نظام
 و ترتیب لارنی رعایه قیلک لاری لازم دور. چونکه ترتیب و نظام نی -
 رعایه قیلما گان کیشیلارنی ایشلاری همه وقت تمام اوزلاری پریشان
 بولور لار. اما ایشلارینی ترتیب اوزره یور و تکان کیشیلارنگ ایشلاری
 بیرده اوزلاری نیج و راحتده عمر او تکار و رلار. حاضر گی زمانده بزنگ تورکن
 بایلارینگ ایشلاری توختاب سینولارینگ برنجی سبی ایشلارینی

اخلاق سزایم سزایم سزایم سزایم ، یا القادوشیلاکه تا پیشرواری ایله برابر اوز لارینگ
 زمانکه موافق ترتیب و نظام دن خبر سزایم لارینگ میوشیدور .
 پیغمبر میز کسب لارینگ آرتوغرافی خیانت سزایم یالغان سزایم یالغان سودا-
 و تجارت ایله بنده ننگ اوز قوی برلان ایشلاگان ایشیدور . دیشلار .

و لئنی کانی منبعی ترتیب تنظیم	شروعنی پایداری ایدور اقتصاد تام
محتاجلیغ یوزینی کولار دیب گمان قیام	ترتیبی برله یورسه شینگ اشی مدام

مقیاس نفس

مقیاس نفس : دیب قیللادور گان عمل لار یغیزی ، ایشلار یغیزی شریعت
 انسانیت قانونیکه موافق اولوب اولد یغینی وجدانمزا ایله اولچاب کورمکنی
 ایتلور . نفس اولچاوی حقیقی بر اولچاودور که انساننگ اوز نفسیکه
 لایق کورماگان معامله نی باشقه لاجتیده اجرائیتما قفه قویاس . فکر ایگاللا
 انصاف صاحب لاری هر وقت نفس اولچاوی دن تاشقاری حرکت قیلما
 اگرده بره باب ایله شریعت حکمیدن انسانیت قانونیدن چیت کیتسه
 یوقبا حینی نفس اولچاوی ایله بیلوب ایکنچی مرتبه قیلما سکه قصد و نیت
 قیلوب ، شریعت نظامیدن انسانیت چریغیدن چتاسکلفه سعی -
 وغیرت قیلور . الحاصل نفس اولچاوی تعریفدن تاشقاری انسانلار -
 اوجون اینک قائد ملی هر کجه مقبول یوک بفضیلت دور . یوک اکنند

اوز وقتیده ترتیبی ایله قیلمکنی آیسور. اگر بیر یوزیده انتظام بولمسه ایدی
 انسانلار بر دقیقه یا شالماس ایدیلار. جناب حق بیر وآسمان لارنی، آی -
 و یولد و زلارنی، انسان و حیوان لارنی، قورت و قوشلارنی شوندا ی بر نظام ایله
 ترتیب بریب یاراتمشدور که بمختل بیلکدن بخلم یازمکدن، بل سوزلا ایلان
 عاجز دور. دنیا که کیلگان پیغمبر لارنک هر بر لاری دین و شریعت لارینی
 ترتیب و نظام ایله یور و تمشلار. خصوصًا اسلام دینی مکمل و شده ترتیب
 و نظام نی رعایه قیلمشدور. و بوسایده آزگنه زمانده اسلام اور و غلاری
 بوتون دنیا یوزیکه یاسیلشدور. اسلام دولت لارینک بر پاسبی نظام و نظام
 ایله اولدینی کبی بر باد و نفراضی هم ترتیب و نظام منرکک ایله بولمشدور.
 رخیرا و تکان ایشک صلوات، الهی صل هر بر ملت کنت ترقی و تعالیسی -
 ایشلرینی وقتیده نظامدن چتارمای ترتیبی ایله یور و تکلفه باخلیدور.
 شاگردلر مکتب و مدرسه لارده گی زمانگه موافق و روشده قولمش نظام
 و ترتیب لارنی رعایه قیلک لاری لازم دور. چونکه ترتیب و نظام نی -
 رعایه قیلماگان کشلارنی ایشلاری هممه وقت ناتمام اوز لاری پریشان
 بولور لار. اما ایشلارینی ترتیب اوزره یور و تکان کشلارنک ایشلاری
 بیریده اوز لاری نیج و راحتده عمر او تکار و رلار. حاضر گی زمانده بزنگ تورکن
 بایلارینک ایشلاری توختاب، سینولارینک برنجی سبی ایشلارینی

ذاتیگه حمیتی موصوف قبیلہ کبشی ایکی عالمہ بولور راحت علاوندیشی

رسول اکرم نبی محترم افندیمیز۔ الحمد للہ سیدنا اخلاق۔ علم خلق لازنگ سید
 دیشلار۔ سقراط حکیم شدت ایلد معاملہ قیلگان کشیلار گه من وقار
 ولیم لک ایلد مقابلہ قیلور من چونکہ علم شدنی و خصوصتی پست قیلور
 لیکن کشینی عاجز و خوار لک دره به سیکه توشورادورگان حلیم لکدن
 من ہزار دیش۔ بوسوزگه قارا گاندہ سخاوت ننگ فراطی اسراف
 اولد یعنی کبی اور ونسیریدہ علم استعمال قیلک انسان ننگ وقار و اعتبار
 پایمال قیلور۔ شو ننگ او چون حمیت حد دیدن چیکارہ سیدن چتک
 غضب۔ حدت کبی بیرلار درہ علم استعمال قیلوب نفس ننگ حرارتینی
 پست قیلمالیدور۔ لیکن تپسہ تبرانمیدورگان۔ تورستغ ایتمیدورگان
 بولوب غیرت شجاعت اور ونلاریکه ہم ملایم لک اشلاتو۔ حلیم لک
 فدودیدن آشوب بوشلک انقا و لک دنیا سیکه چتک دور۔ بوندای
 حلیم لکدن قاجک۔ حد قیلک کیراک۔

بولور خلق عالم سنگه دوست و یا

حلیم لکنی قیلساک اگر خشیار

حلیم اولغوسی عاقل ہو شیار

بولور میوه لک شاخنی ہشی پست

انتظام

انتظام: دیب قیلادورگان عبادت لاریمزنی اشلاریمزنی مہر برینی

ضرب قیساگ خوره دن حلوا بیتار

صبر نزلار اوز آیاغیدن بیتار

حلم

حلم: دیب بولار، بولماس ایشک اچغلا نمیدورگان ارسلان یورکلی -
 یومشاق طبیعت لی بولماقنی ایتلور. حلم: انسانلارنگ طبیعتدن خصه
 عداوت، غضب، جدت کبی یامان خلق لارنی یوق قیلا دورگان
 ابرکچ مقبول برصفت دور. حلم: علم اخلاق یوزه سیدن انسانگه ایک
 کیرا کلی نرسه دور. نفس ننگ حتی، قلب ننگ متانتی، فکر ننگ سلامتی،
 وجدان ننگ خلاوتی حلیم طبیعت بولماق ایله حاصل بولور. چونکه حلیم
 کشیلار هر قانچه قوت و قدرت صاحبی بولسه هم اوزیدن عاجز -
 کشیلار که شدت ایله معامله قیلماس. فکری سلامت کشیلارنگ
 قلبی حلیم، طبعی کریم اولور. زیرا که وجودیمزدن پیدا بولادورگان افعال
 و حرکاتیمزنی منبعی هوس و آرزو دور. بو هوس و آرزو که فقط حکم ایله -
 غالب کیلورمز. و بو وسیله ایله توغری یولگه کیروب پخشی خلق -
 صاحبی دین ملت خادم لاریدن بولورمز. دنیا دچن انسان بولک -
 اوچون هوس ننگ تو لیکه نفس ننگ جلا دینی بیرمیدورگان بولار بولماس
 نرسه لاردن اچغلا نمیدورگان ساووق قانلی یومشاق طبیعت لی
 ملایم سوزلی حلیم و صبری بولک لازم دور.

دور که جناب حق صابر لاری سویار. قرآن کریم بچکیده کوب سیرده
صبر ننگ. صابر لارنگ صبح قیلمش دور بشووت اسلامیه ده جناب حق
طرفین کیلگان بلا و قضاغه صبر قیلماق. فرض همین دور.

انسان هر پریشانی صبر و منانت ایله پوریتیمه مقصود یعنی دراحته
باروب بیتار. همیشه سعادتده یاشار.

شاشوب بی صبر لارنگ بولکه کیتکا	سیکین بارگان کشتی مقصوده بیتکا
سنی توفیق ر بانیکه ایلنگای	اگر صبرش بونفنگه بولدش

نفسینی صبر ایله رام قیلگان کشتی هر ایشده آشتقمای آهسته حرکت قیلور
نفسینی هلاکت دن غروردن ساقلار صبر شوندا ای برک و چلی نرسه دور که
شهوت نی عفت که، غضبنی، شجاعتک، شدتنی، حلمک، کاتته
لکنی، تواضعک، ایمانکنی، بخشیمکنه ایلان دور مکفه قوتی بیتار. شول
خصوصده سویلانمش بر حدیث شریف ننگ معناسی. علم ایمانلی
اشیلار ننگ محبی، علم حایسی، عقل دلیلی، بخشی عمل هر ایسی، ملا
والدی، عفو آخوانی، صبر حاکم و جدانی دور، دلیمش. عرب لار -
سَالِصَبْرٍ مِّنْجَاتُ الْفِتْنِ. صبر شاد لغنی کلیدی دور دیور لار.

صبر ایله مقصودینه نائل بولور	صبر ایله مشکل آیش زایل بولور
نفس کو بینه پوروب سائل بولور	هر شیزه بولسه صبر جمیل

علم بولیده جانلارینی فدا قیلوب قوشوب . یوگوریشوب کوزلاریمیزی
 قاماشدیروب تورگان بر زمانده بزلارهمان اولقودن ، غفلت دن
 جہالت دن باشیمیزی کوتاریمیز ؛ عبرت الیمیز ؛ پیغمبریز ، عالم بول ، علم
 طلب قیلوجی بول ، یا که علم نی ایشتوجی بول ، بیچ بولسه شولار که محبت
 قیلوجی بول ، بیشنجی سی بولمه هلاک بولورسن ، دیما دیلارمو ؟

تا پار علم ایله آدم اوغلی کمال کیراک اورتا نور علم اوچون شمع دیک طلب کار اولور علمه عاقل کیشی طلب ایلامک فرض دور بزرگه علم	یتورماس کماله جمال ایله مال نانوفاق خدانی علمسن جمال سانا علم بازاری مال خلال بوا مر اوزره دور ایر خاتون یا شر جمال
---	--

صبر

صبر ؛ ویب باشیمز که کیدگان بلا و قضا لکنه چدا ملی بولکنی ایتلور . هرور
 ایشده صبر و ساوق قان ایله حرکت قیلک لازم دور ، چونکه باشیمز که
 کیلا دور فان بلا و قضا رحمت مشقت لرنش بار چه سی جناب حق -
 نیک اراده سی ایله اولدیغی اوچون بولار نه صبر سنز لک قیلگان کیشیلار
 آخردن ابدن قوروق قالور لار . صبر انسانلار اوچون بیک بر فضیلت

۱۵ امام غزالی بیشنجی عصر تک زور علم سندن دور لار . بولوس . شهریه . بر فقیر شینک اوغلی دور لار
 کوب شهرلا . فی سباحت قیلوب ۵۵ باش لارجه (۵۰ ، ۵۰) نچی تجریده دقات قیامت لار .

علم: دینی و فنی قسم لرا یله ایگی که بولنور. دینی کشی بولمک اوجون
 علوم دینییه اوقوک ایله برابر حساب، هندسه، تاریخ، حکمت، کیمیا،
 طب، زراعت علم لر بی کبی فنی علم لر نی هم بلکم پین عالم بولمک
 لازم دور. چونکه بولعلم لر ننگ ایگی سی هم دنیا و آخرتیمز حیات و سعادتیمز
 اوجون ایگ کیرکلی نرسه لر دور. اوتکان زمانده گی اسلام علم لر ی هر
 علم که نش و برناقلاری ایله یا پشدیلار. (۱) اوقودیلر، اوقودیلار علوم
 و فنون سایه سیده اسلامیت ترقی قیلدی. مدنیت مار قادی،
 کتاب خانه لار، قرائتخانه لار، بییم خانه لار، کبغل خانه لار، کسل خانه لار
 اچیلدی. حاضرگی مسلمانلار تعصب و جهالت لاری ایله ماقتانولری
 کبی اولکی زمان مسلمانلاری علم و معرفت، کتاب اثر لری ایله ماقتا
 نور لرایدی. الحاصل هر بد ملت ننگ ترقی و تعالی سی یا شلاریننگ -
 علم و معرفتیکه، هنر و صنعتیکه باغلیدور. رسول اکرم نبی محترم صلی الله
 علیه و سلم اوندیمز، علم اوقومک هر بر بنومن ایرد خا تو ننگه فرض دور،
 دیشلار. عجبها! قرآنیمز، پیغمبریمز او ننگز دیب امر قیلغان حالده -
 بزلار نه اوجون حرکت قیلمایمز، قمر لایمایمز. باشقه ملت لار ننگ -
 دخول لاری قزلاری کیمچه دیما ی، کوندوز دیما ی، یاز دیما ی، قش دیما ی

(۱) اسلام ماسندن امام غزالی حضرت لاری نوز یوز گربنن کتاب تصنیف قیلشلار.

فانده تیگور مک بر طرف ده تورسون اوزاوستیگه لازم بولگان
 عبادت و طاعت نی هم لایقیجه قیلا لاس . علم ننگ فایده سی -
 اوقدر کوبدور که تعریف قیلغان برله ادا قیلک منک ایماسدور .
 بزلارنی جهالت قرانغولغیدن قوتقارور . مذہبت . انسانیت .
 معرفت دنیا سیکه چیقارور . یمان فعل لاردن بوزوغ ایشلاردن
 قیتارور . پختی خلق و ادب صاحبی قیلور . الله تعالی که محبت
 و عقدا یمنی آرندیرور . جناب حق ننگ عظمت قدرتمنی بیلدیرور
 ای اصل بتون حیاتیتمیز . سلامتیتمیز . سعادتیمیز . ثروتیمیز . معیشتیمیز .
 همتیمیز . غیرتیمیز . دنیا و آخرتیمیز علمه باغلیدور . بیغیمیز . علم که -
 قیلگوچیلردن بولکنز . نقل و روایت قیلگوچیلاردن بولماکنز . همیشه
 علم بردر یا ایچی تولش در و گوهر بیلان

قیمت قدرن قاچان بیلغای آنی جا بیلان

عالم کیشیلار هر بیرده عزیز و حرمتلودور . شرعیتمیزده قیسی علمکه -
 محتاج بولساک شونی بیلک بزرگه فرضدور . شوکت و چون -
 اوقومک . بیلک زمان لارینی قولدن بیرامی وجودیمزنی دشمنی
 بولگان جهالتدن قوتیلک که جانیمز بار یچه سعی قیلماکیمز لازم دور .

اقسام علم

بیورلش دور. لکن بوسی نکت مشرعی ہر پر شدہ قناعتنی قولدن
 بیر یا سلک دور. عالمده قناعت کبی دلنی پاکلیدور کان نرسه بوقدور بجای
 حق نکت مرگیکه اطاعت فاندای سعادت ایسه تقدیریکه قناعت یر یاده
 بختیار لک دور حضرت علی افندیمیز دنیاده سعی جدلی ایله معیشت اوکارگان
 قناعت ایگاسی بیچکمه محتاج بولماکان زور بایلا کبی راحتده سعادتده -
 یاشار، دیشلار. افلاطون کیم، انکت سعادتنی قناعتنی قولده توتماکده
 ثروت و معیشت توغریسیده جناب حقیقت تقدیریکه رضی بولماکده -
 دور، دیشلار .

علم

علم: دیب اوقومک، یازمکنی بخشی بیلک هر پر کیرکلی نرسه لارنی ادر
 گانمکنی آتیلور. علم دنیانی عزیزنی آخرتک شرافتیدور. علم
 انسان اوجون، غایت اعلیٰ مقصدس بر فضیلتدور. زیرا که علم بزرگه اوز
 احوالیمزنی، حرکاتیمزنی آینه کبی کور ساتور. ذہنیمزنی، فکریمزنی قیلک کبی اذکور
 قیلور. ثوابی گنا بدن، حلالنی حرامدن، تازہنی مُرداردن آبیروب
 بیورور. توغری بولگه رہنماک قیلوب دنیا و آخرتده مسعود بوشیمزکده -
 سنب بولور. علمسزبان میوه نردخت کبی دور. چونکہ علمسز
 شیلار آنا آہسیگه. قرندش ادر دھیکه، یاردوستیکه دین مانیکه

بوزمانده فیل ایله جنگ ایلک ایلک ایرک ایرک
 میثلاب اولاب موم همیشه علم ایله غیار
 باشقلار صنعت تجارته رقی ایلاسه

ایز اولدو کیم تو مار علم و هنرنگ باجه سین
 بزوبوب جمال اولاد و فرینلا جانیه سین
 بزنی ایل نازار آیاندن اولکان آتی نازنه

قناعت

قناعت: دیب جناب حق طرفین احسان بولگان احوالکله توشه بغیمز
 نعمت و مالکله شکر، باشیمز که کیلگان فقر و معیبت، فلاکتلار که چه اب صبر
 قیلماقنی آسیلور.

قناعت: حسد طمع حرص خوارک کبی عیلتلارنگ دو اسی
 نفیمزنگ غناسیدور.

قناعت: بر خزینه دور که نقدینه سی کوندن کون آرتار. بو خزینه که ایگه
 بولگان کشیلا عمر لارینی شوق و راحتده کیچیرور لار. بونکله ایله برابر
 قناعتسن لکن پیدا بولادور گان حسد دیکان جاننگ ایک نور و شمینه
 قوتیلور لار. چن انسانلار کشینگ مالنه، ملکنه، سعادتینه معیشتنه
 حسد قیلماس. قناعتدن آیریلماس. عمرینی راحتده اولتکارور. انه
 هر ریشکه کوچی بیتکونچه چاشمتی جناب حق تقدیرده گی زسه سید
 نیمه نی برینه شونگه قناعت قیلماق لازمدور. زیرا که انسان اولدوشینی
 تاموسینی ساقلامک اوچون فدای جان ره جه سیکه بارگونچه سعی قیلماقده

شجاعت

شجاعت: دیب باطرو پورگی بولکنی آریسیلور. شجیح کشی تیج نرسه دن
 قور قایدور گان باطرو پورگی بولور. سسی وغیرتنگ مندی دنگه ر یالقاولک
 اولدینی کبی شجاعتنک مندی قور قافلک دور. یور قاق سوداگرافیده
 قیلماس. قور قاق کشی اذینی سایه سیدن هور کار بیج برایش قیلشکه
 یوره گی بولماس. کوب کشیلار واسه قور قافلک آرقه سیدن بالاریدن
 جانلاریدن و طنلاریدن آریملورلار. شوکت و چون هریشده شجاعتنی قولدن
 بیر ماسک لازم دور. شجاعت انسانیتنگ صاف آینه سی بعفت.
 غیرت استقامت کبی بخشی خلقلارنگ نورانی سیدور. شجاعتنک
 حقیقتی قلبنگ متانتین دن روحنگ سلامتین دن عبارت دور. حاضرگی
 باطراک بایلکه قیسی دولت ملتنگ دومی بولسه شول اوستون بولکده
 دور. چونکه حکومت اوچون خلق خلق اوچون هنر هنر اوچون علم علم
 اوچون آقچه لازم دور. ثروتملی ملتلار ملت لارینی یوقا تماس راحت مسعت
 یاشار. بولکونه مدنی ملتلار اوروشلارینی تجارت و صناعتکه ایلان و دیلا
 او بوسایه ده بربرلاریکه غلبه و رقابت قیله باشلادیلار. بنهر گرو جادوگر
 لک ایله یاس تجارت و صناعتگر لک ایله چالشقان یا اور و پار افریقا
 و آسیانی اوز بیکه سیر و سنهر قیلکده دور.

سوز لاکب سَموار لاراده، کوچه لاراده عزیز غمغمی بوشش او تکار مک کبی -
 اشلازنگ همه سی ریاضتگه ضد عمرنگ ایجاوی، خدا تک غضبی دور ..
 تک بویروغنی، رسول الله تک سنتلاری، بشریت قیل؛ دیگان، اشلازنگ
 برین برین اوز وقتیده قیلک عبادت هم ریاضت دور، رضی رضی رعایه
 قیلگان کشیلا هیچ وقت شرعیت یولیدن ایله یاماس .. الله بویروغین
 چیتکه چیقاس بو یول ایله آخرت عذابیدن قوتیلور، راحت رحمت سر سیک
 لیر، رضی رضی رعایه قیلگان کشیلا الله تعالی تک ضامننی تا پالاس
 خوار، اربولوب آخزده الگک خدا بگه گرفتار بولور، افلاطون حکیم، من
 ریاضتده گی لذتی هیچ نرسده کور مادم، زیرا که وجود منک سلامتی، روح منک
 سعادتینی ریاضتده تاپدم، شو تک او چون ریاضت عین سعادت دور -
 دیرم، چونکه فکرنگ تیلنگ صلامی بدنک ریاضتیکه با عملیدور، پیش
 ابن سینا حکیم تن چتسیدن کو براق و رضی رضی لازم دور، مردوشی
 اوزینی ریاضت اولوب ایله کور سانسون، انسان ایله حیوان آرسیده گی
 فرق بالفور همیشه ایهاس، چیشی اخلاق گسب قیلماقده دور، دیش

یوزی قتیغ و کپی دور پشته انعام
 ریاضتیشیش اولگای بی سرخجام
 چیشوب آله آله اشکای میوه خام

ریاضت میوه سید و مثل بادام
 کیشین مقصودینه ایتار ریاضت
 اگر ضرور ریاضت چیکاسک ای جان

بولگاں خدستارنی قیلک عیب ایماسدور. اگر بوگمه هم بوین قومای بو-
 کو مو چیلک، بو تم چیلک منگه مناسب ایش ایماسدیب دنگه سه لک قیلور
 ایشیزورسه زور عیب غیر تنرکده در. غیر تنرکدن ایمان قوتیلما س. دیگن
 مثل بار. بوگمه فارا گانده دنیا داخر تمیز او چون غیر تنی قولدن بیرما سگ-
 لازمدور. غیرت ایمانه، صلابت، جلدانه دلالت ایدر حضرت عمر ایشیک
 آلدیه بیکار او تورگان بر شینی کور و ب. غیر تنرک شیلاردن خدا بیزار،
 اسلامیت غیرت ایلد برواج تا پی اسندک یا قاکوشیلاردن اسلامیت
 خذر قیلور. دیشلار.

غیرت ایلد وندی عالیدن محمد مصطفی
 قیللار شاید شفاعت صاحب روز جزا

حق بووردی لیس انسان لانا می
 بزده آت مز قیلو کوسهی ایلنیر سجا

ریاضت

ریاضت: دیب صواب اشلارنی قیلوب گناه اشلاردن ساقلانماقنی
 ایلور. ریاضت: آدینگ کافی، روحنگ در مانیدور. انسانلارنی -
 توغری یولگه سالوب ایگری یولدن قایناار گوجی ریاضت دور بشول سبیلی
 ریاضت قیلکو چیلار عاقل، فضل بولور. انشد. هم خلق قاشید مقبول
 و معتبر دور. یا قاکولک، کوب او ظلامک، ایمان آدلار ایلد یورک، و تقنی
 بیکار او کارک، نفیس عشرت قیلک، کوب آشامک، فایده سنر سوزلا

خلق عالم سو بگو سید زانه لک کهنی   پاکلت آرتور گو سید و فحیم ایله اور کهنی
 کهنی گو سید پاکلت نشانی بولانه   نانکک سید نیدن قونغا یلا اول مینا

سعی و غیرت

سعی و غیرت: دیب اوستیکه بولگانان عبادت و خدمت لارنی حرکت برله
 اول قیلکهنی ایسیلور بشریت هم عقل یوزه سیدن یالقا و لک قیلوب
 ایشنر چکار یورکک دُربست ایما سدور. زیرا که: قرآن کریم بزلارنی سعی-
 قیلماقده تمهیدور. دنگنه لک هر وقت انساننی خوار طمع بلا سیکه گرفتار
 قیلور. برایشکه مشغول بولگان کشیلار و قننی او کانینی بلما س، یالقا و-
 کشیلار او چون بر ساعت وقت او کارماک قیامتدن قیین دور. غیرت
 وجود بیزکه قوت مسعود و بخت بسیار بولشمنزکه سبب دور. شوکت او چون هر ییخ
 سعی قیلوب اوز کوچیز ایله معیشتنیز که کیراک بولگان نرسه لارنی تا پوپ
 باشقلار که محتاج بولمای راحت - راحت یا شاماق لازمدور:

صحتینیز، سعادتینیز، ثروتینیز، قناعتینیز، صبرینیز، فضیلتینیز ای حاصل بونون
 حیاتینیز حرکتینیز که با علمیدور. حرکت لک کشیلار تز که مقصود لاریکجه تور لار.
 یالقا و کشیلار هر نرسدن محروم دایم باشقلار لارنگ یارد میگه محتاج بولوب
 خوار لکده قالار لار. کشتی یا ش قتیده علم و معرفت مهنر وضعنگه بیهن قویلا
 تر و قیلما سه بسته قاره ایشیمی بولوب قالور بشریتنگه تیرس، قانونگه ضد

بولگاں خدستلارنی قیلیمک عیب ایماسدور. اگر بونگه هم بوین قویمای بو-
 گو مور چیلک، بونیم چیلک منگه مناسب ایش ایماسدیب دنگه سه لک قیلور
 ایشیزور سه نور عیب غیر تسکده در. غیر تلکدن ایمان قوتیلما س. دیگانه
 مثل بار. بونگه فارا گانده دنیا و آخرتیمیزا و چون غیرینی قولدن بیرماسک -
 لازمدور. غیرت ایمانه، صلابت و هدانه دلالت ایدر حضرت عمر اشیک
 ائدییه بیکار اوتورگان بر شینی کور و ب. غیر تسک شیلاردن خدا بیزار،
 و سلامیت غیرت ایله برواج تا پدی، سندک یا القادک شیلاردن اسلامیت
 خذ قیلور. دیشلار .

<p>حق بووردی لیسین لایانسان لایاسنی بزده آت مز قیلایوک سخی ایله تیر سخا</p>	<p>غیرت ایله وندی عالیدن محمد مصطفی قیللار شایده شفاعت صاحب روز جزا</p>
--	--

ریاضت

ریاضت: دیب صواب اشلارنی قیلوب گناه اشلاردن ساقلانماقنی
 ایتیلور. ریاضت: اذبتک کافی، روحنک در مانیدور. انسانلارنی -
 توغری یولگه سالوب ایگری یولدن قایینار گوجی ریاضت دور بشول آتیبلی
 ریاضت قیلکوجیلار عاقبل و فاضل بولور. الله هم خلق قاشیدیه قبول
 و معتبر دور. یا القادک، کوب او خلاک، ایمان اولار ایله یورک، و قمتنی
 بیکار ادمکارک، نفیس عشرت قیلیمک، کوب آشاک، فایده سنرسوزلا

خلق عالم سو بگو سید زمانه لک کهنی پاکک آت تو گو سید فهم یله اور کهنی
 کهنی گو سید پاکک نشانی بولانه تانک میدنیدن قونا یلا اول کهنی

سعی و غیرت

سعی و غیرت: دیب اوستیکه بولگانگان عبادت و خدمت لاری حرکت برله
 اودا قیلکهنی اسیلور. بشریت هم عقل یوزه سیدن یا القادک قیلوب
 ایشنر بیکار یورک دُرست ایا سدر. زیرا که: قرآن کریم بزلارنی سعی -
 قیلماقده م تمیشدور. دنگنه لک هر وقت انسانی خوار طمع بلا سیکه گرفتار
 قیلور. بر ایشک مشغول بولگان کشیلار وقتنی اؤکانینی بلامس، یا القاد -
 کشیلار اوچون بر ساعت وقت اؤکارماک قیامتدن قیمن دور. غیرت
 وجود بیزگه قوت مسود و بخت یار بولشمنزگه سبیدور. شوکت اوچون هر ییخ
 سعی قیلوب اوز کوچیمز ایله معیشتنمزگه کیراک بولگان نرسه لارنی تا پوپ
 باشقلار گه محتاج بولمای راحت - راحت یا شاماق لازمدور:

صحتیمز، سعادتیمز، ثروتیمز، قناعتیمز، صبریمز، فضیلتیمز ایصل بوتون
 حیاتیتمز حرکتیمزگه باغلمدور. حرکت لک کشیلار نرنکه مقصود لاریک تورلار.
 یا القاد کشیلار هر نرسه دن محروم دایم باشقلار ننگ یار دمیگه محتاج بولوب
 خوار لکده قالار لار. کیشی یا ش قتیده علم و معرفت مهنر وضعنگه بوین قویلا
 اترؤد قیلماسه بشته قاره ایشچی بولوب قالور بشر بیکنه تیرس، قانونگه هند

ستمز دور . یزیدی . ایسی کیسیلا کہیک عیب ایاس . نیکی کیسیلانی
 لیر قیلوب . یا نشینی چقاروب یورمان د عیب گناه دور . چونکہ بوش
 شریک تیرس . تربیت بدنگه غند . جنیلا کوزیکہ سلامت نی چرکن
 قیلوب کورساتاق بولادور . ہم پرلیکہ تیا دورگان کیسیلا آلتی ایگہ میخی
 قر قیلوب تمام بولادور . بوسراف . مال تدرینی بلما سکل دور . پلاسکل
 بلا سیدن پاکلک و ہی ایله قوت لاق کیرک . بالقنک حیاتی سوا یله
 اولدنی کبی انسانک سلامتگی ہوا ایله دور . اگر تن پاک بولوب یویلو
 تور ماسه قولاق کر بولسہ ہیما گانی کبی بدن ہم اوزیکہ کیرک بولگان ہمانی
 ایچیکہ آلاماس . ایچیدگی طوبت ہم کردن اوتوب چقوب کیتالاس چونکہ
 بدن ایلاک کبی کوزلک دور . اگر کوزی کر آلسہ اون توروب سو ہم اوتاس .
 شوک و چون تمیز بولگان کشیلا قونچ کسل مارگہ تگزگہ گرفتار بولور لار .
 شادقلاری غمده آتوندن قدرلی عملاری کسل خانہ لارده اوتار . منہ :
 شولانی رعایہ قیلوب شبعیتیز بزرگہ پاککنی فرض قلمشده و . پاکلک
 مسلمانلیغنگ ایلدیزیدور . شوک و چون نی کیمی . جای نمازی پاک
 بولگان کشینک عبادتی ہم درست بولایدور . رسول اکرم نبی محترم
 صلی اللہ علیہ وسلم اقدیمیز . اسلام دینی پاک مین دور . بس پاک بولکن
 پاک بولگان کشی جنتکہ کیراس . دیشلار .

اورنگیکہ نخل، توضع اورنگیکہ کبر، صداقت اورنگیکہ افترا، شفقت اورنگیکہ
 اخذ، حلم اورنگیکہ حماقت، حرمت اورنگیکہ خصومت، قناعت اورنگیکہ طمع
 عباد اورنگیکہ غرور، اقتصاد اورنگیکہ سراف، عفو اورنگیکہ دہشت، سعی اورنگیکہ
 سفاقت، غیرت اورنگیکہ خرافات، ریر لاشدی، مند، شول، یامان، خلقلا، کما
 سببیدن، عصر سعادت دن، بو یان، ہلاہیت، کیمین، قاراب، کیتدی، غریب
 ملتنگ، چن، خلفاسی، علماسی، حکامسی، تختندن، منصبندن، رند، سبندن
 سور، ولدکی، عادل، لاری، یرینی، ظالملا، عاللا، یرینی، بوجہل، لار، بلبل، لاری، یرینی
 قارغلا، قمر، لاری، یرینی، بایقوش، سلار، سلیم، باکلار، یرینی، کلار، اوتوردی، شول
 سببار، مینی، اسلامیت، نیاسی، انقرض، صحرا، سینہ، یوز، لاندی، اسلام
 حکومتلاری، یرہ برین - برین، کوزدن، نہان، اولدی

میرہ نوبت اولتورار، بقوش، سلیمان، نامیکہ اور، کاکو، چلار، این، قویار، افر، سیاب، یو، اگی

نظافت

نظافت: دیب، اعضا، یرینی، کیسلا، یرینی، اسباب، یرینی، پاک، تازہ
 تو، تاقنی، ایسیلور، پاکلک، فین، ادر، کشنی، کیٹ، او، نکور، قیلور، خلق
 آرا، سیدہ، اعتبار، شہرنگ، سبب، بولور، پاکلک، ایله، مہر، خیل، کسل، لاردن
 قوتیلوب، جانیمزنگ، قدرینی، بیلگان، بولور، پاک، بولک، سلامتمز، سعا
 و تیز، آد، چون، ایک، کبر، کی، نرس، دور، پاک، بولاگان، کشنی، راشد، ہم، خلق، شیبہ

اسلامیت

اسلامیت: بوتون انسانیت دور انسانیت ایسه بخشی خلقدن -
 عبارتدور. اسلامیت فی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افند بیزنگ
 بالغوز اوزلاری بوتون دنیا یوزنجه بخشی خلقلاری سایه سیده تارقاتدیلار
 صحابه لادهم پیغمبر بیزنگ آرقه لاریدن ایرگاشوب محکم اعتقادلاری، یا بخشی
 اخلاقلاری، پاک قلبلاری، اونکور شها عتقاری ایله میر یوزینی تتراندیلار. کون
 کون اسلامیت ننگ شوکت دوقوی آرتدی. عالمگه بدیت، معرفت،
 مسافات، عدالت اور و ظلاری عربستان یادم آله سیدن یایلدی
 بوتون سببی صحابه لارده گی متین اعتقاد، بوزدولاس اتفاق، صاف قلب،
 یا بخشی عمل، خالص نیت، توکاناس غیرت، گوزل اخلاق ایدی. مهر نرسه -
 ننگ آفتی اولدی بی کسی زمانلار ننگ او توی ایله اسلامیت ننگ اتفاقنه کوزنیک
 مسلمانلار آرسیکه تفرقه توشدی حکمت ایگالاری، فنون صاحبیلاری
 اسلامیتدن قولاندی. علم و حکمت خزینه لاری قفلاندی. جمالت، عدالت
 حکم سوردی ده بویله اولدی.

فوس ایگین زارنی سیلاب الیبور
 دهقاننی فلاکت پاسو او یقوده قالیبور

مسلمانلار ننگ دلیکه اتفاق اورنیکه نفاق، عدالت اورنیکه ظلم محبت اورنیکه
 عدالت، غیرت اورنیکه عظالت، مروت اورنیکه غضب، سخاوت

عبادت ایچی توری بولادور. بری تن عبادتی ایچی روح عبادتی. تن عبادتی
 طهارت، نماز، روزه، زکوٰۃ، حج کبی عمل لار دور که بولار تک هر یینی اوز -
 وقتیده شریعتکه موافق روشده منت قیلماسدن، ریا قیلماسدن -
 دینی پاکلاب، نیستینی خالص قیلوب شوق ذوق ایله ادا قیلماک زید دور
 روح عبادتی قلب ایله ادا قیلنه دور گان عبادت دور که اعتقادنی محکم دینی
 پاک قیلوب قرآن، حدیث، فقه کبی دینی کتابلار ادا قولگانه جان قولغنی
 ایله تکلاب اثر لاندور. برکشی تن عبادتی قیلوب روح عبادتی قیلماسه -
 یار روح عبادتی قیلوب تن عبادتی قیلماسه اوز وظیفه سیننی ادا قیلماگان
 بولادور. عقل دین ایله، دین عمل ایله، عمل تقوی ایله کمال تا پار. دین انستلا
 تک دیدن سخاوت، مرحمت، شفقت، اُلفت، مرؤت ایشیکلار سننی
 اچوب سعادت سلامت بوستا نیکه آلب بارور. رسول اکرم نبی محترم
 صلی الله علیه وسلم افندیمیزه اللهنی کوزالده که کوروب تور گانه یک عبادت
 قیل: «زیر که سن آنی کورماسانک هم ایسته دل سنی کورادور نفکشی
 دلگان حسابایت:» دیشلار.

بیت

قل هو الرحمن آمننا به
 وقنا ربنا مخدب النار

اچر قیلگیسل دینکی ایمانکنشی
 دینکی با قماسون بوس زنها

افند عزیز ای انسانلار عقلکیزگه تواضع قیلکیزنر جناب حتی بو یورگان قایتار
 گان نرسه لارنی عقلکیز ایله بیلورنر، دیشلار جکمالاردن بری اکر عقلکشی
 قوی نفسکشی جلادینی اوشلاسه سنی یامان یوللار که کیرماقدن ساقلار، هر نرسه
 کوب بولسه بهاسی ارزان بولور عقل ایسه علم و تحجر به سایه سیده قنچه کوب پارسه
 شو قنچه قیمت بهما بولور، دیش .

<p>عقل دیکنی بیصفتنی کوردی حق انساکنه؟ عقل نوری ابرله تولدی نینگه علم و هنر عقلنلار بلما گایلار دینین دور دنیا دور؟</p>	<p>عقل انسانلار بیلان بریری جهان عالمکیز عقلنسان قچان بلکوسیدنی نفع و ضرر بولما عقلی بیلور می فرض ایله سنت دور</p>
---	--

دیانت

دیانت : الله حضورینه یقین قیلادورمگان مقدس اعتقاد دور که عالمده
 موندن سیوکل نرسه یوقدور، دین اعتقادی سلامت بولماگان کیشیلار
 حقنی باطلدن، فائدهنی ضرردن، آقنی قاره دن، خوشینی یا ماندن
 آیرالماس، موندای کیشیلاردن نه اوزیکه، ونه باشقه کیشیلار که ونه
 ملنگه تاریقچه فائده یوقدور .

دین جناب حق طرفیدن بنده لاری اوچون تورلشیش توغری بولدی که
 بنده دنیا و آخرتده بویول ایله ساحل سلامتکه چیقار، دین عمللاری دینی
 کتابلارده الله تعالی که عبادت قیلشینی یول قاعده لارینی بیان قیلشلار .

بیت

یورسہ نادانلارا یلہ برون باریب قاتل بو لو	یاخشی برلہ یورسہ کیم معنوی صحن بو لو
عاقبت خلقی بوزوق بینی ادب جان بو لو	کاتنه لاریلکان نصیحتنی کچیک لاک آسہ

فطانت

فطانت : عقل ایگاسی بو لو دیکدور .

عقل : انسانلارنگ ہمکاملی، مُرشد گیایه سیدور . روح اشلاوچی
 عقل باشلاوچیدور . انسان عقلی ایله دین اعتقادینک محکم قیلور .
 شریعت حکملار ایگه بو یون سونار عقلستہ جننی کشیلار بولا رگه بو یون قویاس
 شریعتدن تاشقاری انساننی ہم قیلور . جناب حق انساننی حیوانلار
 سوزو عقل ایله آیریشدور . حیوانلار اوز لاریگه بولا کلار طرفین کیلادور
 -گان ظلم جبرلارنی شاخ بیشس ، تومشوق ترناقاری ایله قیتارور لار .
 لکن نہان جناب حق طرفین بربیش عقل ادراکی سایه سیدہ و ذریگہ
 کیلادور گان ضرر ظلملار دن ساقلا نور . بیر یوزیدگی حیوانلارنی ایسہ
 قیلوب بو نیدن ایلاب ایپلارنی اوجیبنی قول لاریگه بیرگان انسانلارنگ
 عقلیدور . علم نہانلارنگ مدار حیاتی ، رہبرنجاتیدور . علم اور گانک
 عالم بونک اوچون مکنتبکہ کیریک معلم دن تعلیم آگک لازم عقل کشیلار
 مکنتبکہ کیرار . و نہ معلولک سیدار . رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم

یاختشی خلقار

یاختشی خلق: بر قسمی او نوسمیز که بر سینی بر بر میز که قارشو شلاتمک او چون
 لیکنی بولگان یاختشی خلقار: فطانت، دیانت، اسلامیت، نظافت
 غیرت، ریاضت، قناعت، شجاعت، علم، صبر، حلم، انتظام،
 مقیاس نفس، وجدان، وطنی سوپک، حقانیت، نظر عبرت،
 عفت، حیا، ادراک و ذکا، حفظ لسان، اقتصاد، وقار، خوف درجا،
 اطاعت، حق شناسلک، خیر خواهلک، مونس لک، صداقت،
 محبت و عفو دور. مننه: بویازدیغیمز یاختشی خلقار عقل و شمع شریفکه
 موافق الله تعالی هم بنده لار کاشیده مقبول و معتبر دور. ایمدی بویاچشی -
 خلقار نی قولکه آلمک او چون آتا آنا معلم استاد لار می حضرت لار نیک حکمتلی
 نصیحت لارینی جان قولاعنی برله تکلاب دایم خاطرده توماق اخلاقی یاختشی -
 کشیلار برله آفت بولمک، اخلاقی بوزوق یا مان کشیلار دن قاجمک
 لازم دور. بزم شریعت اسلامیه ده. اخلاق حسنه. یاختشی خلقلار ایلده
 خلقلارمک، هر زرسه که عبرت کوز ایلده باقوب فلقینی توز اتمک واجب دور.
 رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم. اسلامیتده بوز و قلق یوقدور
 بوز و قلقنی اوستیگه الوهم یوقدور. اسلامیتده ایک معتبر کشیلار
 یاختشی خلق ایگالاریدور، دمیشار .

فکرش آینه سی آ لورسه زنگ | روح روشن ضمیر اولور می نور

اخلاق تربیسی

اخلاق تربیسی: انسا انلار که ایک مهم نیاده شرف بلند ذره چه بیله کوچی
 اخلاق تربیسی سیدور. بزا اولکی درسه تربیه ایله درس آراسیده فرق
 بار دیدک چونکه: درس آلوجی بلوجی، تربیه آلوجی عمل قیلوجی دیکه ور.

شونک اوچون تربیه قیلوجی معلم لارنک اوز لاری علم لاریکه حال بولتو
 شاگردلار که هم بیلگان درس لارینی عمل ایله چاوشتوروب اورگا تکملاری
 لازم دور. بوره و ش تعلیم ایله بیلیگان درس معلومات شاگردلارنک -
 اولیکه تزنا تاثیر قیلوب نلای با عمل بولورلار. رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه
 افسندیمیز. ایک یامان کشیلا علیکده نکل قیلما یوزگان کشیلا... دیشلار.
 اگر تربیه قیلوجی معلم اوزی عالم بولوب عمل سنر بولسه بونک هم شاگرد
 لارنک اخلاقیکه زور تاثیر بولادور. داملامنک اوزی فلان جایده
 فلان اشنی قیلدی. اما بزار که قیلما تکملار حرام دور دیب عطا ایتا دور
 دیب فکر و خیال لاریکه بولیه شک و شبهه توشوب قالادور.

بیت

مبارک اوزر جلوه ایلاب عطا ایتا لاقیله
 او لارین خلوه کو کوساک انی قیلما قده ایب
 آچمه سویر لارنجه آلتون کومش سبنا
 بلسه منو مقصود لاری اولو توقعه اور ما قده ایب

کسل بولساڭ بولور دنيا قرانغو
حرم وشبهه دن پاک ايت اوژنى
همه عشرتچي جبر انلکده کيندى

معيشت تلخ اولوب حسرت چکيشد
بودنیا عيش عشرت دن کيچشدور
بو عالم دن برش ايشلاب کيتيشد

فکر تربیسی

فکر تربیسی ایک کیرکلی کوب زمانلاردن بری تقدیر قیلنوب کیلگان ،
معلم لارننگ دقتلاریگه سویالگان ، وجدانلاریگه یوکلانگان مقدس بر-
وظیفه دور . فکر اناننگ شرافتک ، غیر تلک بوشیکه سبب -
بولادور . بوتربیه معلم لارننگ یارومیکه صوڭ دره جرمحتاج دور که فکر ننگ
قوتی ، زینتی ، کیشکلکی معلم ننگ تربیه سگه باغلیدور .

درس ایله تربیه آراسیده برآز فرق بار بولسه همم کیسی برمیدن آیدمید
-گان ، بریننگ وجودی بریگه بایلانگان جان ایله تن کیسی دور . مثلاً : جای
سالنلار کان یاخشی بر اویننگ آچپیده او تور مک نمان اولاد یعنی کبی آچپیکه
هر خیل یاغنی ایشیلا تولدور و بنیستلانگان اسکی عمارت هم اولتور
روشکه یارامیدور . بشرطی اولتورولسه انانلار .. ایسکی اوگیکه یاغنی -
زالدیوار برکویلاکله جون جیاک برس قازانغه لای قوواق .. دیب -
.. چو .. کوگنی قیلورلار .

خنجرالاسدن بولور اونکور

فکر اگر چیشی تربیت تا پسه

عادت‌ها را ایله چور و تمکدن ساقلانمکلاغینز لازم دور . بدن تربیه سینک فکر
 تربیه سیگه هم یارمی بار دور . جسم ایله روح کیسی بر چا پاننگ اوک ایله
 تربیه سی کی دور . اگر جسم تازه لک ایله زینتلا نمانسه ، یا مان خلقلاردن ساقلانما
 چا پاننی اوستینی قویوب استرنی یوب آواره بولماق کبسیدور که هر وقت
 اوستیده گی کیری ایچیکه اورا دور . فکر تربیه سی اوچون محکم و صاعلام -
 بر وجود کیر اکر دور . شوک اوچون آنا ، آنالار بالالاری کسل بولگان زمان
 نی پرواک قیدهای تنزک ایله طبیب یاد و ختور که باقرزمک کیر اکر .
 امام شافعی حضرتلاری ، علم کی خیل دور ، بری بدن علمی ، ایچی دین علمی ،
 دیشلار . بونگه قارا گانده اینک اول حفظ صحت قاعده لارینی بلنک
 سلا متلک گتیرس بولگان نرسه لاردن ساقلانمک ایله بولادور .
 ایچلوک ، کونار ، نشه ، آفیون ، تریاک ، چلیم ، ناس ، پا پروس کی
 بدننگ سلا متلکینه ضررلی آخولک بعضیسی حرام بعضیسی مکروه بعضیسی
 اسراف بولگان نرسه لاردن قاجمک ساقلانمک شریعت ، عقل حکمت
 یوزه سیدن لازم دور . رسول اکرم نبی محترم صلی الله علیه وسلم افندکینه
 هر نرسه کوب ایچکانه دست قیلادور بولگان بولسه ، من منرنی اینک از گنه
 سندن هم نهی قیلان من ، دیشلار .

گنهدن ساقلانمک یازدوشدور	سلا متلکینی ساقلانمک لازم اشدور
--------------------------	---------------------------------

حکومت مکتبلاریدن ہم اوز حصہ لاریزنی آلیمنز، دیر، منہ، بوسوز بزلارنی
 تربیه دن محروم جقوقنک نہ ایکانن بلماگانلیغینزنی بلد وورور، الحاصل تربیه -
 بزلار اوچون یا حیات، یا مات، یا نجات، یا ہلاکت، یا سعادت، یا -
 فلاکت سند سیدور، رسول اکرم نبی محترم صلی اللہ علیہ وسلم افندیمز
 انسانلارنک گرمی دینیدہ وور، مروتی عقلمندہ دور، حسی خستلاقتندہ
 دور، دیشلار .

<p>بولور تربیت برلہ بولگہ سالیب قیلما س کشی سعی قبیلستہ مدام اولوغ بولسہ لازم کیلور غم بیک توغونچی ایگور کویدوروب کاودہنی</p>	<p>اگر برقوقنک پیش بالاسن آیب آناسن آیب اسراخان لہ رام کیراک تربیت یا شلکدن بیک ایگور بی مشقت کشی نودہنی</p>
--	---

بدن تربیسی

بدننک سلامت و قوتلی بولمانی ہانگہ ایک کیرکلی نرسہ دور .
 چونکہ اوقواق، اوقوتماق، اور گاتماق و اور گاتماق اوچون ہانگہ
 کوچک کسل سز خستہ لازم دور، سلغ ہانگہ ایگہ بولماگان انسانلار عمل لازمتہ
 اشلانزہ، عبادتلازندہ کچیک قبیلورلار معیشتینزنی راحتہ بولمانی
 جسد میںک صاغلام بولمانیگہ باغلیدور، بز صحتینزنی سا قلامک ایلہ
 اسراولنگا نمنز، شوکت اوچون وجودیمیزی حفظ صحتنگہ ضد بولگان یا مان

برپولنی کوزلاری قیماگان زماندن خبرسنز آمالارنی ایورسنرمی؟ اول اوز-
 لارینی اوقونمک، تربیه قیلیمک لازمدور، دیر. مننه: بوسوزنی ایشیکلیج
 همید قول لاری قولتوقغه اوریلور. خیر بولماسه معلمچی دیساک قیسی معلم
 مقصدی بون بسلکی شهرت، یوقاری مکتبلارده اوقوماگان، اصول تعلیم
 کورماگان، معلم لارنی ایورسنرمی؟ اول اوزلاری «دارالعبتین» لارده-
 اوقونمک لاری، صوکره درس بیرک لاری لازمدور، دیر. مننه: بوسوز-
 انسانی حیرت دریاگیغ غرق قیلور. مدرسه لارگه نه دیرسنر دیساک
 قیسی؟ مدیس: مطلبلاری آتش، مقصدلاری چاپان، درس لاری
 بی امتحان، اصلاح یقینسیدن یورماگان مدرسه لارنی ایورسنرمی؟-
 بولار اوز وظیفه لارینی بیلوب نفس لاریدن کچوبن مانگه موافق روش
 درس لارینی اصلاح قیلوب امتحان برله اوقونمک لاری لازمدور، دیر. مننه:
 بوسوز هرکنی «اصلاح» دیماگه مجبو قیلور. بولماسه حکومتی دیساک-
 خیر: حکومت همه نیک آتاسیدور. اوز فقر سینک بالالارینی-
 تربیه قیلیمک لازم. شوکت اوچون بزنگت وسیله حکومتی اوگای بولسک
 هم هریرده بزله اوچون هم مکتبلار آچوب بالالاریمیزی نیکین اوقوتور.
 لیکن اوز نیریش بیلماگان، یالقوا، اویده آنا تربیه سی، آتامدن پول
 تربیه سی معلم دن اخلاق تربیه سی، مدرسدن فنون تربیه سی کورماگانی بولور

قالگان بالا لارینی تربیه قیلک فرض کفایه دور بیغیمه بیزر بالا لار کزنی
 یستی یا شیده نماز که اور کاتکز اگر اون یا شیده او قوما سه اور کز، دیشلار .

بلکه اخری ده برود دارالامانی تربیت
 گردیسا اولماس خطا جنت مکانی تربیت
 غیرت ایلاک او تماس وقت زمانی تربیت
 بزده عنقا تمجید کتق اششیانی تربیت

هر شینگ نیاده آرام جانی تربیت
 تربیت همراه ایتاد و حور ایلده ضوانلا
 ای آنالار جانلار کزدن سوچوک فرزند
 مایه ظل هسما دو تربیتک ساسی

تربیه ننگ زمانی

ایمدی آچوق معلوم بولدیکه تربیه نی توغولگان کوندن باشلامک موجودیمیزی
 توغولمندیورمک، فکریمیزی نورلندیورمک، اخلاقیمیزی گوزل لندیورمک،
 ذهنیمیزی روشن لندیورمک لازم ایکان . تربیه نی کلار قیلور؟ قید قیلنور؟
 دیگان سوال کیلادور . بوسوا لکه برنجی اوی تربیه سی . بو آنا وظیفه سیدور
 اچنچی مکتب مدرسه تربیه سی . بو آنا معلم، مدرس حکومت وظیفه -
 سیدور . دیب جواب بیرساک برکشی دیبور که قیسی؟ آنالار نی تیورسنا
 بلهسنز باشی پاقاق، قولی توغاق آنالار می؟ اوزلار یده یوق تربیه نی قید
 ائیب بیورلار، دیر . منه: بوسوز کشینی یوره کینی ائزار، بغرنی -
 یاندورار . آنا سیکه نیمه دیرسز دیساک قیسی آنا؟ توپچی، اولاقچی،
 بزچی، دو بروچی، کرناچی، صورناچی، علم قدرینی بیلماگان، علم اوچون

دوانی اوستیدن بیروب کاتنه قیلکم لازم دور. زیرا که: (حسبوا-
 اخلاقکم) امر یعنی اوزره خلقیمزنی تونا تاکه امر اولینگانمز. کن خلقیمز نیک
 بخشی پوشینک. اساسی. پنجه سی تربیه دور. اخلاقیمز نیک بناسینک
 گوزل و چرایک بوشیکه تربیه نیک زور تاثیر بار دور. بعضی لار تربیه نیک
 اخلاقکه تاثیر یوق انسانلار اصل یاراتیلش وقتند ای بولسه لار شوندا سی
 اوسار لار طبیعت اوزگار ماس

<p>یا مان خو، تونا لایکی در مان ایله باقک درخت میوه سپور یا مان بیلور کیشی هیلینی رنگیدن</p>	<p>ایک اوماس ایپه رنگ لوان ایله بولور یا خشی بچوند پروا بیلان و یکم اولانگانه گی رنگیدن</p>
--	---

دیشلار. کن بوسوز توغری ایماس دور. چونکه تربیه نیک اخلاقکه البته
 تاثیر بولادور. آمانده مثل بار که سوت ایله کیرگان. جان ایله.
 چیقار. مننه: بوسوز، توغری دور. رسول اکرم نبی محمد صلی الله علیه و سلم
 اقلندیمز. بیشیکدن تاماز که بار گونچه علم اورگان. دیشلار. بو.
 حدیث شریفینک معناسی بزلار که دلیل دور. حکمالاردن بری.
 بیرو بلیتک سعادتی دهلتلار نیک تنج و رحمتی یا شلارینک بخشی جریه
 سیکه باخلیندور. دیش. شریعت اسلامیه ده اوز بالالارینی.
 یا خشیلا تبه قیلکم آمالار که فرضیمین. اوز ملتسینک تمیم

عمل قیلمایہ دورگان، نصیحت نئی قولاً عمیکہ آلمایہ دورگان، ہر خیل بوزوق
ایشلا نئی قیلا دورگان، نادان، جاہل بر سوای عالم بولوب قالور .
رسول اکرم نبی محترم افند عزیزہ ایمانی کامل بولگان کشیلار یا خشی خلقلی
بولولار بئزنگ ایٹ یا خشی لارگز فالتولار یکہ خیشیک قیلگان لارگز
دورہ دیشلار .

ولیکن قج بیت برلہ تیرکشمک شطرا کہ برو
وجودی تربیت تا پستہ لور اول ہنما سترگہ
بوزول خشی لقمان غلی کہتہ بولگوسی غلی
یورومی کہف استی خوبلار ایلمہ کہ اتی ہنما

خدا نیک رحمت فیضی ہر نسا گتہ کیر دور
تو خوب شہلا و ایلمہ بولاس نا لابلو گتہ بلا سترگہ
تیمور چنگت بلاسی تربیت تلپہ بولور علم
یا مٹارگہ قوشولدی قحک غلی لکی بی لک

(تربیہ)

تربیہ، پیداکو گیہ یعنی بالاتربیہ سینک فنی دیکدور . علم اخلاقنک
ساسی تربیہ اولدیفندن شول خصوصہ برآز سوز سولیمیز . بالانک سلاتی
وسعادتی اوچون خشی تربیہ قیلک تنینی پاک تو تمک، یاش قوتسیدن
سلیکینی توزاتمک، یا خشی خلقلارنی اورگانک، یا مان خلقلار دن -
ساقلاب اوسدور مکدور . تربیہ قیلک کوچیلار طبیب کبی دور کہ طبیب -
خستہ نک بدہ نیدگی کسلیکہ دو اقیلگانی کبی تربیہ نی بالانک وجودیدگی
جہل مضیکہ .. یا خشی خلق .. دیگان جوانی آپچیدن .. پاکلک .. دیگان

اشانما کز!.. دیشلار .

یوز کوزلی خلقنی قیلماس ک شود
 سرگ دوسین بیر یوقیست ساک
 خلک اوزی بهشنگه کلنک افرار
 خواز زایل لکده قالور در بدر

خلق یامان یوز کوز لیدن نه سود
 خلق مرغیگه دو اشته ساک
 خلق یامانگ کیتورار کوب ضرر
 خلقنی فنا بولسه دیکیل الحذر

یاخشی خلق، یامان خلق

اخلاق هلماسی انسا نلارنگ خلق لازمی ایکیگه بولشلار، اگر نفس
 تربیت تا پیب یاخشی ایشلارنی قیلور که عادت قیلسه یاخشی لکده خوش
 بولوب .. یاخشی خلق .. اگر تربیت سزا و سوب یامان ایشلار شیلیور که
 بولوب کیتسه یا مانکده توصیف بولوب .. یامان خلق .. دیب آتالور .
 جناب حق انسا نلارنگ اصل خلقتده استعداد و قابلیتلی یاخشی ایله
 یاماننی، فایده ایله ضررنی، آق ایله قاره نی آسیر ادورگان قیلوب یارتمشور
 لکن بونساندگی قابلیت نی کمالکده مینکورک تربیه ایله بولادور .
 "قوش او یاسنده کوگان قیلادور .. انسان جوهر قابلدور . اگر یاخشی
 تربیه تا پیب بوزوق خلقلار دن ساقلا نوب کوزل خلقلار که عادتلا نوب
 کاتمه بولسه هرکم هاشیده مقبول، بختیار برنسان بولوب چیقار . اگر -
 تربیت سزا خلقتی بوز و لوب اوسسه ائند دن قورقما ی دورگان بشریتکده

آغز راتی یوقدور. مؤمن بنده یا خشی خلقی سبیلی کیچه سی او خلا ماسدن
کوندوزلاری روزه تو توب عبادت قیلگان کشیلار دوج سیکه میتیار. بمیشلا

یوقسه جم تورماقک ایرور یا خشی
یوقسه گنگ بولماقک ایرور یا خشی
یوقسه بیکار لیقک ایرور یا خشی

سویلا ساک سویلا یا خشی سوزلار دن
او یلا ساک یا خشی فکر لار او یلا
ایشلا ساک ایشلا یا خشی ایشلار نی

خلق

انسان ایکی نرسه دن مرکب دور. بری جسده ایکنچسی نفس دور. جسده
کوز ایله بار نرسه لار نی کورور. اما نفس ادراک ایله یا خشی نی یاماندن
آقنی قاره دن آیرور. جسده ننگ هم نفس ننگ هم بر ا صورتی بار دور که
یا یا خشی و یا یامان بولادور. جسده ننگ صورتی همه که معلوم بر نرسه دور که
هر وقت کوز که کور و نوب تورادور. اما نفس ننگ صورتی کوز که
کور نمیدور کان عقل ایله اولچا نادور کان، بر نرسه دور که بونی خلقی
دیب آمالور. اگر بر خشی یا شا گمیده نفسی بوز یلوب تربیه سنرا اخلاق سنرا
بولوب ادر کی؟ الله اکبر. بوندای کشیلار دن یا خشی لک کونک
یردن توروب بولدوزلار که قول اوزانک کی دور. رسول اکرم نبی
محمد صلی الله علیه وسلم افسندیز. بر تاغ ننگ ادر نیدن کوجوب کیگان ننگ
ایشی ساگز ایشانکنز. اما بر آدر ننگ خلقی باشقه بولدی دیب ایشی ساگز

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اخلاق

ان انلازنگ خیشلیکنغه چاقرگوچی یا مانلکدن قایتارگوچی برعلم دور
خیشی خلق لارنگ خیشلیگینی، یا مان خلق لارنگ یا مانلیگینی دلیل
د مثال لایله بیان قیلا دورگان کتابی اخلاق دیلور. اخلاق علینی
او قوب بیلوب عمل قیلگان کشیلا راوزینگ کم ایکانین، جناب حق
نه او چون خلق قیلگانین، بیر یوز پده نیمه اش قیلکم او چون یورگان
بیلور. برکشی وز بدن خبر وار بولماسه علم فی، علمانی، خیشی کشیلارنی
خیشی نرسلارنی، خیشی ایشلارنی قدرینی قیبتسینی بیلماس
اوزه عیسینی بیلوب اقرار قیلوب تونز اتماکنه سعی و کوشش قیلگان
کشی چمن بهادر، پهلوان کشیدور. رسول اکرم تپی محترم فندینه
مانین ترازو سیگه قویلا دورگان عمل لارنگ آچمده خیشی خلقدن

اثر عبدالمد اولانی

تورکی

گلستان

یاخورد

اخلاق

بین بو اثر ناچیز انجمنی برنجی مکتب لریکیش تورقاری صنف لریه تعلیم
سیرک المده لرا اولوغ ادبیات محب لری اخلاق یوسکار لریکیش انظار

تالیله رینه تقدیم قیلدم

هرکون اولوم شامغه چیرین گله گرفتار
هرشب یا ایلیم آتسه پروانه کیمی زار
بیرکس کسیمی اولالده
مین خسته نیم ملت اولمش نیکه بیار

ناشر و شاعری: عبدالمد اولانی

برنجی طبعی

قلمسی رحیمینه غانه دور

۱۳۳۶
۱۹۱۷

TASHKENT

Ташкент «Пар Соц. Революц.»

1917 г

عبداللہ اولانی

تورکی
گلستان
یاخود
اخلاق

اوقوتچی